CORESPONDENŢĂ INEDITĂ: H. SANIELEVICI CĂTRE ROMAIN ROLLAND • PROZĂ • ARTE

Proletari din toate ţările, uniţi-vă !

ANUL XVI
Nr. 13 (570)
Sîmbătă
31 martie
1973
10 pagini
1 leu

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Socialismul şi critica

Temperament combativ, fruntaş al mişcării socialiste, ideolog stimat pînă şi de adversari, sociolog cu idei fertile, om cu vastă cultură europeană, C. Dobrogeanu-Gherea a fost în acelaşi timp, critic literar, cel ce „a luat din mîinile lui Maiorescu torţa unei critici, pe care (T.M.) o crezuse sfîrşită odată cu dînsul", „iniţiatorul mişcării de emancipare a criticei din faza generalului şi a culturalului şi de îndrumare a ei pe calea cercetărilor speciale...", „întemeietorul criticei noastre, în accepţia modernă a metodei analitice şi în punerea unor probleme (...) cu o vigoare polemică ce (sic) le-a dat o vioiciune rar găsită după aceea" (din Eugen Lovinescu „T. Maiorescu", vol. 2, pp. 280—281). Venite din partea unui liberal burghez, fie şi radical, partizan al erorii autonomiste, cu toate rezervele întradins jignitoare, această caracterizare sună cu forţă şi azi. Iar pentru a înţelege şi mai bine marele rol al lui Gherea în cultura noastră, vom reaminti şi aceste fraze, tot ale lui E. Lovinescu, tot din monografia constituită spre slava lui Maiorescu : „Culturală şi normativă, critica lui Maiorescu NU se poate desvolta decît în epoca turbure de formaţie ; depăşind-o, sau s-a abţinut sau s-a limitat la cîteva articole întîmplătoare. Sumară şi intermitentă cu drept cuvînt ea a fost numită «judecătorească», adică enunciativă şi NU demonstrativă şi fără să atingă problemele ridicate de critica europeană intrată pe cale deliberativă... Rolul acesta a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea..." (E. Lovinescu, idem, vol. 2, pp. 279). Să mai amintim — coincidenţă ? — că atare definiţie e reluarea, cuvînt cu cuvînt, a dreptei aprecieri pe care Gherea o avusese faţă de merituosul dar depăşitul său înaintaş ?

Meritele eminente ale lui Gherea în domeniul criticii şi sociologiei ne amintesc însă şi de pasionanta sa activitate politică. La douăzeci şi trei de ani el îşi începe acţiunea la noi. În 1879 se înfiinţează primele grupări socialiste. E de presupus că experienţa revoluţionară cîştigată de acest tînăr în condiţii chiar mai primejdioase i-a asigurat, încă de la început, un ascendent în mişcarea muncitorească pe care timpul l-a consolidat. E cunoscut rolul deosebit de important al revistei „Contemporanul" (1881) şi ecoul ei în sfera intelectualilor, mai cu osebire a tineretului. E lesne de priceput motivele ce l-au determinat, la început, pe Gherea, să rămînă în umbră, dar e tot atît de lesne de priceput rolul pe care l-a avut, încă de la început, ca om de idei, în orientarea revistei. În orice caz de prin 1884, marxismul devine curentul dominant în mişcarea social-democrată românească şi e de presupus influenţa acestei minţi teoretice. „Contemporanul" devine o revistă predominant culturală şi literară iar Gherea se manifestă ca estetician şi critic. Tactician şi strateg eminent, el va ocupa în tînărul partid socialist, înfiinţat în 1893, o situaţie morală necontestată. Chiar şi cei ce vor părăsi partidul muncitoresc, la sfîrşitul secolului, chiar scriitori din afara sferei de idei socialiste, îi vor păstra lui Gherea un respect necondiţionat. E de ajuns să numim oameni atît de deosebiţi ca I.L. Caragiale, G. Ibrăileanu, N. Iorga etc., pentru a evoca forţa morală şi intelectuală a lui Gherea.

Ni se pare mult mai mult decît o coincidenţă dubla activitate a lui C. Dobrogeanu-Gherea : activist socialist şi critic literar. Pe de o parte, prin „Studii critice", idei socialiste regenerează critica literară, marxismul începe a fi introdus ca metodă în cercetarea problemelor literaturii. Pornind de la teze ale lui Cernişevski şi Dobroliubov, Dobrogeanu-Gherea studiază temeinic pe Sainte-Beuve, Brandes şi cu osebire pe Taine, se apropie cu interes de Brunetière, Faguet, Hennequin, devenind astfel primul nostru critic cu adevărat sincronic. Dar, e de subliniat, el depăşeşte poziţiile estetice ale acestora. Gherea descoperă în marxism o metodă de analiză aplicată ce îl ajută să-şi formuleze teza determinării sociale a literaturii şi a artei ca produs social, existenţa socială determinînd conştiinţa socială. Acest gînditor de o exemplară modestie este totuşi mîndru că se află printre primii din lume ce au aplicat în critică materialismul istoric, studiile sale fiind anterioare celor ale celebrului Mehring. De altfel, încă din 1893, studii ale lui Gherea sînt traduse în presa socialistă franceză, iar Karl Kautski îl felicită pentru articolul împotriva lui Stirner, ciudatul filosof aproape necunoscut la Paris sau Londra. Dar dincolo de acest aspect asupra căruia vom reveni, Gherea lărgeşte sfera de preocupări a criticii literare făcînd fericite conexiuni cu probleme ale culturii şi civilizaţiei. Prin criticile sale o seamă de probleme generale, cum ar fi aceea a artei cu tendinţă, a deceptionismului şi cauzelor sale adînci, a raportului dintre artă şi structura socială, a rolului fast pe care „formele" înaintate îl au introduse într-o societate rămasă în urmă, a specificului naţional etc., pătrund în discuţia publică. Primite cu stînjeneală sau răstălmăcite, din pricina noutăţii lor, aceste probleme cuceresc opinia publică intelectuală, sînt controversate apoi şi, sub o formă sau alta, le vom reîntîlni la Ibrăileanu, Iorga, Lovinescu (sincronismul, mutaţia valorii), Ralea, etc. Într-o vreme în care sterilitatea „Convorbirilor" devenise manifestă, iar poziţia sarcastic-defensivă a lui Maiorescu îl irita pînă şi pe docilul Duiliu Zamfirescu, Gherea introducea în discuţia publică idei marxiste aplicate fertil la realităţile româneşti şi foarte puţini au fost intelectualii care să nu se fi înfierbîntat în jurul acestor idei. Datorită în primul rînd lui Gherea, critica literară devine un bastion înaintat al ideilor socialiste, marxiste, depăşindu-se limitele strîmte, sufocante, sterile ale junimismului conservator şi autonomist.

Acesta ar fi însă numai un aspect al chestiunii. Dacă materialismul istoric şi dialectic au deschis criticei literare drumul determinismului analitic, al criticei genetice şi al receptivităţii criticei, adică i-au relevat vocaţia ei analitică şi interdisciplinară, scoţînd-o din fundătura definitivă a sentinţelor judecătoreşti de „da sau nu", aceasta se datoreşte structurii critice a marxismului, vocaţiei ei analitice concret istorice. Marxismul este prima doctrină esenţial anti-dogmatică, deschisă, viu legată de realul în mişcare, cu o incontestabilă vocaţie critică. De altfel, Gherea însuşi stabileşte o relaţie între socialism şi literatură prin dubla funcţionalitate a criticii : „Lucrarea socialiştilor se împarte în două : una, critica societăţii de azi, critica aşezămintelor ei politico-sociale, a vieţii familiale, dovedirea a cît de stupidă şi vicioasă este viaţa claselor stăpînitoare. Aceasta este partea negativă, critică a lucrării noastre. A doua parte este arătarea acelor baze politico-sociale etc., care se dezvoltă în sînul societăţii de azi şi cari vor sluji ca temelie unei forme sociale cu mult superioare acelela actuale. Din punctul de vedere al criticii, al părţii negative, literatura este unul din cei mai puternici aliaţi ai noştri. Dîndu-ne icoana societăţii de azi, a aspiraţiilor, patimilor, viţiilor ce o frămîntă, literatura arată tocmai aceea ce ne silim şi noi, să arătăm, adică cît de stupidă, cît de bolnăvicioasă este societatea în care trăim. Aceasta, bineînţeles, nu este unica menire a literaturii, ci numai o parte din menirea ei". (Studii critice, vol. 2, 1956, pg. 148).

Din acest text, scris în legătură cu D-ale Carnavalului („Caragiale flulerat") reiese, încăodată, cît de bogată a fost — şi este — pentru socialişti, valoarea estetică de Adevăr, în toate sensurile sale (social, psihologic, epic, stilistic etc.). Reiese, în acelaşi timp, importanţa deosebită pe care mişcarea muncitorească a dove-

Paul Georgescu

(Continuare în pag. a 9-a)

80 de ani de la crearea primului partid politic al clasei muncitoare din România

Eveniment cu semnificaţii multiple în viaţa proletariatului din România, a poporului nostru, crearea P.S.D.M.R., în urmă cu opt deceniii, a marcat intrarea mişcării muncitoreşti din ţara noastră într-o nouă etapă a luptei pentru progres şi dreptate socială, pentru propăşirea economică a ţării şi pentru libertăţi democratice.

Elanul patriotic, spiritul revoluţionar, lupta pentru eliberare socială şi naţională, sarcini organic împletite, generate, între altele, de marile evenimente cu adînci implicaţii istorice în viaţa naţiunii noastre din a doua jumătate a veacului trecut, şi-au pus o puternică pecete asupra clasei muncitoare, asupra ţelurilor şi coordonatelor dezvoltării sale, atît sub raport politic-ideologic, cît şi organizatoric.

Cunoaşterea, încă de timpuriu, şi însuşirea socialismului ştiinţific, contactul cu ideile Manifestului Partidului Comunist la scurtă vreme de la apariţia sa, studierea şi aprofundarea a numeroase lucrări de bază ale lui Marx şi Engels, traduse şi difuzate în România curînd după tipărirea lor, au contribuit, în mod nemijlocit, la orientarea mişcării socialiste din ţara noastră, la menţinerea acesteia în contact direct cu gîndirea cea mai avansată a epocii. Răspîndirea ideilor socialiste în România a exercitat o înrîurire profundă asupra dezvoltării mişcării muncitoreşti revoluţionare şi progresiste din ţara noastră, legînd-o, de timpuriu, de mişcarea muncitorească internaţională. Aceste împrejurări au dus la închegarea, cu aproape un veac în urmă, a organizaţiei socialiste a muncitorimii române, una dintre cele mai vechi din lume, călăuzită de principiile socialismului ştiinţific şi au marcat profund evoluţia ulterioară a mişcării muncitoreşti şi socialiste din România.

Drumul ascendent parcurs de clasa muncitoare din ţara noastră pe planul organizării sale profesionale şi politice, începînd cu închegarea primelor asociaţii de întrajutorare (1864) apoi a primelor cercuri socialiste de la începutul deceniului al optulea şi continuînd cu cercurile muncitorilor (1887) şi cluburile muncitorilor (1890), pune în lumină un întreg complex de procese care definesc în esenţa lor, trăsăturile specifice ale dezvoltării muncitorimii, coordonatele maturizării acesteia, evoluţia conştiinţei sale de clasă, şi, în egală măsură, cursul înaintării mişcării noastre muncitoreşti pînă în faza cînd această mişcare îşi are făgaşul ei propriu acţionînd unitar pentru obiective majore de ordin social-economic şi politic.

În cadrul acestei evoluţii, un rol important, cu rezonanţe deosebite asupra evoluţiei ulterioare a mişcării muncitoreşti organizate, l-a avut studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea : „Ce vor socialiştii români ?" (1885—1886), primul program din istoria mişcării noastre muncitoreşti, în care erau argumentate legitimitatea mişcării socialiste în România, necesitatea instaurării puterii politice a clasei muncitoare şi, ca o rezultantă a acestora, imperativul creării partidului politic al proletariatului.

Este, de altfel, perioada cînd, la ordinea zilei, începe să fie pusă cu o acuitate mereu crescîndă necesitatea făuririi partidului politic al clasei muncitoare. O dovedesc, din plin, multitudinea de documente programatice ale mişcării muncitoreşti şi socialiste, care, din ce în ce mai frecvent, încep să folosească termenul de „partida muncitorilor" sau „partida socialistă". Muncitorimea considera din ce în ce mai ferm că aparţine, sub raport politic şi ideologic prin afinităţi de clasă, printr-o platformă unitară de acţiune, aceluiaşi partid proletar, preocupîndu-se în acest sens de definirea structurii sale organizatorice, de închegarea sa în practică.

Creşterea gradului de conştiinţă al maselor muncitoare, ca urmare a pătrunderii, a propagării şi însuşirii învăţăturii marxiste, amploarea luptelor revoluţionare, a demonstraţiilor muncitoreşti au evidenţiat, în anii 1890—1892, necesitatea tot mai stringentă a centralizării organizaţiilor proletare, a închegării lor în cadrul unui partid unitar pe plan naţional, care să conducă, la nivelul întregii ţări, lupta maselor muncitoare. Sintetizînd dorinţa vie a muncitorimii de a se organiza într-un partid politic propriu de clasă, ziarul „Munca" din 5 aprilie 1892 sublinia că : „Muncitorii din ţară de la noi au început a-şi deschide ochii şi a înţelege că singura lor scăpare nu stă decît în organizarea lor şi în întărirea puternică a Partidului muncitorilor".

Prezenţa unui partid muncitoresc la sfîrşitul secolului al XIX-lea era imperios cerută de dezvoltarea social-economică a ţării, de creşterea contradicţiilor de clasă, de necesitatea apărării intereselor maselor muncitoare împotriva exploatării şi asupririi, de imperativul realizării năzuinţelor întregului popor spre desăvîrşirea unităţii statale, spre o reală libertate şi independenţă a patriei. Prin făurirea partidului său, clasa muncitoare se manifesta legitim ca forţă politică şi socială cu cele mai progresiste şi mai revoluţionare ţeluri ale epocii şi cu cea mai clară viziune asupra perspectivei istorice.

Congresul de constituire a P.S.D.M.R. din 31 martie — 3 aprilie 1893, la care au luat parte 54 de delegaţi ai cluburilor socialiste din Bucureşti, Iaşi Ploieşti, Galaţi, Roman, Craiova, Bacău, Botoşani, Tîrgu Frumos şi Tecuci, precum şi 8 reprezentanţi ai organizaţiilor profesionale muncitoreşti, şi-a desfăşurat lucrările în sala Clubului muncitorilor din Bucureşti, din Piaţa Amzei nr. 26.

Adoptarea programului politic (care, în linii mari, era cel din 1885—1886), ale cărui cerinţe fundamentale erau cele ale unui partid orientat după principiile socialismului ştiinţific, ca şi a statutului, au reprezentat acte politice de o deosebită importanţă pentru centralizarea pe plan naţional, orientarea programatică şi asigurarea unităţii de acţiune a organizaţiilor politice, şi în bună parte profesionale, existente în principalele centre ale ţării.

Înscriind pe steagul său de luptă revendicări ca : opt ore de muncă, repaus duminical, vot universal, egal şi direct pentru toţi cetăţenii ţării, fără deosebire de sex, religie şi rasă, dreptul de grevă, de organizare şi întrunire, ameliorarea stării materiale şi intelectuale a muncitorilor, învăţămînt general gratuit şi obligatoriu, egalitatea femeii cu bărbatul, P.S.D.M.R., sublinia că „tactica şi lupta practică a social-democraţiei române trebuie să fie adaptată condiţiilor specifice ţării noastre". Ei îşi propunea ca ţel final „desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie şi prefacerea lor în proprietate socială" „distrugerea societăţii burgheze şi întemeierea societăţii socialiste" . P.S.D.M.R. a fost, de asemenea prezent la dezbaterea problemelor importante aflate în faţa mişcării muncitoreşti internaţionale, a acordat şi a primit ajutor internaţionalist. „Adînc pătrunsă de solidaritatea internaţională a tuturor popoarelor muncitoare — se sublinia în programul adoptat în 1893, — social-democraţia română va îndeplini toate îndatoririle ce urmează din această solidaritate".

Puternic ancorat în realităţile social-politice ale vremii, P.S.D.M.R. s-a pronunţat, în tot cursul existenţei sale asupra principalelor probleme privind destinele ţării. El a militat pentru dezvoltarea României pe făgaşul industriei, ca factor major al progresului societăţii, pentru rezolvarea democratică a problemei agrare, pentru democratizarea regimului social-politic, care să asigure maselor muncitoare libertăţi şi drepturi fundamentale, pentru desăvîrşirea statului naţional român. „Crearea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — arată tovarăşul Nicolae Ceausescu — constituie un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea luptelor sociale din ţara noastră, în organizarea clasei muncitoare pe plan naţional, începutul afirmării sale în principalele probleme care frămîntau viaţa social-politică a societăţii din acea vreme"

Făurirea, cu opt decenii în urmă, a P.S.D.M.R., partid călăuzit de principiile socialismului ştiinţific, a marcat un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea clasei muncitoare din România, ca şi a întregului nostru popor. Aniversarea sa constituie un minunat prilej de a reliefa glorioasele tradiţii de luptă ale mişcării noastre muncitoreşti, continuate şi dezvoltate pe o treaptă superioară de Partidul Comunist Român sub a cărui conducere înţeleaptă îşi găsesc împlinirea, în zilele noastre, idealurile cele mai nobile care au animat şi pentru care au militat socialiştii secolului trecut. România socialistă de astăzi este opera Partidului Comunist Român care, stimulînd şi concentrînd energiile creatoare ale întregului nostru popor, le îndrumă spre un viitor luminos, spre zorii societăţii comuniste.

Vasile Petrişor

MUNCA
din aprilie 1892

Din piatră-n piatră

Călcaţi din piatră-n piatră spre magicul platou
Unde podoaba ierbii pîn-la pămînt se-nclină,
Şi cum în brazi pătrunde parola de răşină
Primiţi în carnea voastră al muntelui ecou.

Primiţi-l ca pe-un sol cuviincios,
Primiţi-l ca pe-o flamură de pace,
Ca pe-un sistem în care umbra sace
Răpusă de priviri, cu capu-n jos.

Ca-ntr-o litografie foarte veche
Cu infiltraţii de-amănunte reci,
Veţi coborî în grată ca-ntr-un beci,
Călcînd pe mici dreptunghiuri nepereche.

Un eşalon de cai orbiţi de soare
Vor transporta în răvăşita coamă,
Prudent, extravaganta panoramă
A imobilităţii în mişcare.

Virgil Teodorescu

Revoluţia română de la 1848 în tradiţiile mişcării muncitoreşti

În istoria lor de veacuri şi milenii, popoarele au acumulat un fond bogat de tradiţii înaintate. Stabilind o filieră între diferitele epoci şi perioade, aceste tradiţii au îndeplinit şi îndeplinesc un inestimabil rol educativ şi mobilizator în acţiunea maselor populare, a forţelor social-politice şi progresiste.

Pornind de la rolul istoriei ca izvor de experienţă şi învăţăminte, pentru prezent şi viitor, străvechii latini au emis dictonul : „Historia magister vitae".

Fondatorii socialismului ştiinţific au reliefat nu odată însemnătatea studiului istoriei, a cunoaşterii dezvoltării — pe o linie mereu ascendentă — a societăţii umane.

În tezaurul de tradiţii ale poporului român, un loc pregnant îl ocupă revoluţia de la 1848. Împlinirea a 125 de ani de la acest măreţ moment istoric prilejuieşte evocarea unor fapte eroice şi glorioase săvîrşite de predecesori, cu consecinţele şi învăţămintele lor de mare preţ pentru generaţiile care au urmat.

Într-o succesiune rapidă, flăcările revoluţiei s-au întins în 1848 de la Oceanul Atlantic pînă la Dunărea de jos, din Italia, Franţa şi pînă în Principatele române. Popoarele s-au ridicat la luptă pentru emanciparea socială şi naţională, pentru progres. În rîndurile acestora s-a afirmat cu putere, demn de glorioasele şi alesele sale tradiţii şi însuşiri, poporul nostru.

Cauzele revoluţiei române, începută în martie 1848, rezidă în situaţia internă social-economică şi politică la epoca dată, caracterizată prin dominaţia relaţiilor de producţie feudale şi prin apăsarea jugului străin. Mersul înainte al societăţii româneşti impunea sfărîmarea acestor cătuşe. Către acest ţel se orienta mişcarea crescîndă de ordin social şi naţional stimulată şi de revoluţia din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, care, la rîndul ei avea rădăcini adînci în istoria patriei. În fruntea acestei mişcări s-a situat o pleiadă numeroasă de cărturari şi militanţi democraţi şi patrioţi. Acţionînd în mod obiectiv în interesul noii clase sociale în dezvoltare — burghezia — ei exprimau, în acelaşi timp, dezideratele şi aspiraţiile maselor largi ale poporului român spre libertate şi un viitor mai bun.

Răspunzînd alegaţiilor boierimii conservatoare cum că revoluţia de la 1848 ar fi fost opera unor tineri „bonjurişti", imitatori ai revoluţiei din Apus, marele revoluţionar democrat şi patriot Nicolae Bălcescu avea să spună în 1850 : „Revoluţia română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut şi viitor, fără altă cauză decît voinţa întîmplătoare a unei minorităţi sau mişcarea generală europeană. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferinţe şi lucrare a poporului român asupra lui însuşi".

Înăbuşită de forţele copleşitoare ale celor trei imperii absolutiste ce se interferau în această parte a Europei, revoluţia română dir. 1848 a produs, totuşi, o răscoalire adîncă, a marcat o etapă de mare importanţă în istoria patriei. Burgheză prin conţinutul ei esenţial, tinzînd la răsturnarea orînduirii feudale şi înlocuirea ei cu cea capitalistă, această revoluţie a fost în acelaşi timp democratică şi naţională, prevăzînd în programele sale unele revendicări ale maselor ţărăneşti şi orăşeneşti — şi bucurîndu-se de prezenţa activă a acestor mase în desfăşurarea evenimentelor şi a ţelului major urmărit de ansamblul forţelor social-politice participante — unitatea şi independenţa naţională

Desfăşurîndu-se într-un mod unitar şi în strînsă legătură în cele trei Principate române — Ţara Românească, Moldova şi Transilvania —, revoluţia de la 1848 a deschis o eră de importante prefaceri şi înnoiri.

Din mîinile generaţiei paşoptiste, torţa luptei revoluţionare şi patriotice a fost preluată de către mişcarea muncitorească revoluţionară. Tradiţia democratică din gîndirea românească, faptul că gînditorii progresişti şi o serie de conducători ai revoluţiei de la 1848 au formulat idei înaintate, materialiste, au creat condiţii propice pătrunderii timpurii a ideilor socialismului în România. „Aceasta — a relevat recent tovarăşul Nicolae Ceausescu — a determinat închegarea, cu aproape 100 de ani în urmă, a organizaţiei socialiste a proletariatului român, una dintre cele mai vechi din lume, călăuzită de principiile socialismului ştiinţific, fapt însemnat, de altfel, apreciativ, la timpul său, de însuşi Marx şi Engels".

Departe deci de a fi o „plantă exotică", cum pretindeau la epoca dată, apologeţii cercurilor conducătoare reacţionare, mişcarea muncitorească socialistă era ancorată profund în antecedentele şi realităţile societăţii româneşti.

Primele organizaţii socialiste şi muncitoreşti din România s-au afirmat drept continuatoare ale luptei duse de revoluţionarii de la 1848. Nu este oare elocvent în acest sens şi plin de semnificaţii faptul că, în 1885, la moartea lui C.A. Rosetti, socialiştii au ţinut să reliefeze atît activitatea acestui ilustru democrat şi om de stat cu vederi progresiste, cît şi a întregii generaţii paşoptiste ? Şi că la înmormîntare participa o delegaţie socialistă din partea Cercului de studii sociale, „Drepturile omului", din Bucureşti şi a redacţiei cotidianului cu acelaşi nume, purtînd sus steagul roşu ?

Trei ani mai tîrziu, cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a revoluţiei de la 1848, gazetele cercurilor muncitoreşti au publicat articole în care era evocat şi omagiat evenimentul respectiv.

Crearea, în 1893 a Partidului Social-Democrat pe care-l celebrăm în aceste zile, — a dat un impuls viu mişcării muncitoreşti din ţara noastră, purtătoare a eroicelor şi glorioaselor tradiţii de luptă a poporului român pentru libertate, unitate şi independenţă naţională, pentru dreptate şi progres social.

La semicentenarul revoluţiei paşoptiste organul central de presă al P.S.D.M.R., „Lumea nouă", în numărul său din 27 mai 1898, sublinia că „luptătorilor de sub steagul roşu de astăzi" le revine menirea de a duce la îndeplinire opera luptătorilor de la 1848. „Arma căzută din mîinile acelora, va fi ridicată de aceştia şi minuită cu vrednicie pînă cînd cuvintele care străluceau în aureola de acum cincizeci de ani vor deveni fapte" — conchidea ziarul.

Socialiştii au cerut ca în ziua serbării programate pentru 11 iunie 1898 pe dealul Filaretului toate fabricile, atelierele şi stabilimentele să fie închise, astfel ca populaţia Capitalei „să se pătrundă" de măreţele idealuri ale celor de la '48, să ia parte la întruniri" — după cum glăsuia „Lumea nouă" din 6 iunie al acelui an. În numărul său din 12 iunie 1898, cotidianul socialist a relatat pe larg despre serbarea de la Filaret, a reprodus pe prima pagină episodul simbolic al arderii Arhondologiei şi Regulamentului organic şi a rezervat o întreagă pagină portretelor fruntaşilor revoluţionari de la 1848, însoţite de caracterizări ale activităţii lor.

Continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, Partidul Comunist Român a ţinut treze în conştiinţa clasei muncitoare şi a maselor largi populare momente şi fapte înălţătoare din trecut, printre care un loc de mare importanţă l-a ocupat revoluţia de la 1848. Astfel, dezvăluind eclectismul şi arbitrariul istoriografiei idealist-burgheze, pentru care anul 1848 nici „nu există", profesorul Petre Constantinescu-Iaşi, în lucrarea sa „Caracterizarea şi împărţirea istoriei României", publicată în 1926, proiecta o lumină vie asupra epopeii paşoptiste, care în globa „toate principiile epocii".

Referindu-se la semnificaţia istorică a aceluiaşi eveniment cu prilejul celei de-a 90-a aniversare a sa, într-o perioadă complexă, plină de pericole pentru destinul ţării, Lucreţiu Pătrăşcanu venea să amintească, în paginile revistei „Viaţa românească", nr. 2/1938, că poporul român „se poate făli cu amintirea vie, lăsată posterităţii, de revoluţia burghezo-democratică, care în cursul memorabilului an 1848 a sfărîmat pentru o perioadă scurtă — cîteva luni — lanţurile regimului feudalo-autocrat...". Revoluţia paşoptistă — conchidea el — „a tăiat o albie adîncă în istoria principatelor şi în general în cea a întregului popor român".

Ultimele aproape trei decenii ale istoriei naţionale concentrează, ca într-un adevărat focar, aspiraţiile de veacuri ale mult încercatului şi eroicului nostru popor, conferindu-le semnificaţii noi. Într-un răstimp istoricește scurt, Partidul Comunist Român, acţionînd în sensul devenirii istorice, a restituit poporului român, îmbogăţite, idealurile şi năzuinţele sale legitime, într-un cadru social nou, superior — orînduirea socialistă. Prin activitatea creatoare, prodigioasă desfăşurată în etapa actuală de clasa muncitoare, de întregul popor român, în vederea făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, capătă viaţă — la dimensiunile epocii noastre — idealurile paşoptiştilor, ale tuturor acelor înaintaşi, care, înfruntînd cu dîrzenie, demnitate şi spirit de sacrificiu vicisitudinile vremurilor şi făcînd dovada profunzimii şi perspicacităţii spiritualităţii înaintate româneşti, au întrezărit, au dorit cu ardoare şi au fost increzători într-un „viitor de aur" al patriei.

Gheorghe Matei

ÎN ACEST NUMĂR:

Memorii de Scarlat Callimachi

Patru poeţi tineri : Sima Felix, Grid Modorcea, Dan Oprescu, Constantin Voiculescu

cronica literară

Corneliu Ştefanache: „Ziua uitării"

Prezentul roman al lui Corneliu Ştefanache *) (ca de altfel şi cele anterioare) ni se pare cu totul caracteristic în raport cu una dintre cele mai de seamă cuceriri obţinute de proza românească din ultimul deceniu. Ne gîndim, anume, la faptul că, asemenea unui însemnat număr dintre colegii săi de generaţie, şi acest prozator face dovada unei reale siguranţe de sine, atunci cînd este vorba de abordarea făţişă a contemporaneităţii, a temelor acesteia, neezitînd să înfrunte direct dificultăţile ce i se ivesc în cale. Firesc, ceea ce numim poziţie deschisă, cu adevărat îndrăzneaţă faţă de temele stringente ale actualităţii nu este nicidecum apanajul prozatorilor din tinerele generaţii ; exemple de această natură (şi încă unele strălucite !) propuse de autori mai mult sau mai puţin trecuţi de prima tinereţe stau la îndemîna oricui, spre a se putea astfel dovedi că chestiunea are un istoric ceva mai îndelungat decît s-ar părea la prima vedere. Aspectul asupra căruia dorim să atragem atenţia este însă altul : în timp ce numai cu cîţiva ani în urmă (cazul lui Marin Preda cu Risipitorii şi Intrusul, apoi cele mareate, cu romanele lor, de un D. R. Popescu, de un Nicolae Breban sau de un Al. Ivasiuc) atributul stringenţei artistice învederat de romanul marilor teme ale omului zilelor noastre încă mai putea fi socotit un fenomen de excepţie, în momentul de faţă nu e nimic exagerată afirmaţia potrivit căreia atributul respectiv a devenit (să spunem aşa) un bun comun, dispunînd de o prezenţă pur şi simplu generalizată. Or, dacă situaţia este într-adevăr aceasta, să convenim că meritul (deloc neglijabil) aparţine în primul rînd romancierilor din cele mai tinere promoţii. Este, credem, mai presus de orice îndoială masiva contribuţie a acestora (cîţiva dintre ei de excepţională vocaţie, dar aproape toţi de cert talent) la ceea ce am numi efortul de implicare a dimensiunii actualităţii într-un climat artistic natural, sieşi suficient sub toate raporturile ; aşadar, un climat tot mai străin de atitudinile stîngace sau oportunist-exclusiviste de altădată. Dobîndirea de [illegible] epica noastră posibilă a unei autentice conştiinţe de sine din perspectiva raporturilor ei cu temele istoriei contemporane, iată deci unul dintre importantele unghiuri de incidenţă critică la care se cuvine să apelăm atunci cînd ne propunem să examinăm, să analizăm compacta producţie românească a autorilor tineri sau nu cu mult trecuţi de această vîrstă. Căci, revenind la Ziua uitării, ultima lucrare a lui Corneliu Ştefanache, să precizăm numaidecît că familiaritatea gravă cu care se întreprind sondajele epice şi analitice în structurile social-umane ale epocii actuale este nu odată cuceritoare. Substratul moral al romanului se revendică explicit de la acutele confruntări dintre existenţa personajelor ca entitate umană, irepetabilă, de o parte, şi aceea circumscrisă imineenţei determinărilor istorice, de altă parte. Întregul demers narativ imaginat de Corneliu Ştefanache îşi propune să ne convingă de adevărul că personajele sale pot avea sau nu conştiinţa propriei identităţi morale în funcţie de gradul, în care ele înţeleg, prin experienţă nemijlocită, la nivel autobiografic, „lecţia" oferită, în cele din urmă, de aceste inevitabile şi permanente confruntări. Situînd în centrul acţiunii şi al dezbaterii romaneşti figura unui tînăr inginer constructor (Matei Petrina), prozatorul face de fapt primul pas în direcţia particularizării enunţului tematico-problematic de mai

înainte. Spre deosebire de alţi confraţi de ai săi, în ceea ce priveşte indicarea şi promovarea circumstanţelor biografice palpabile, Corneliu Ştefanache este străin de prejudecata (sau, dacă vrem, de snobismul) sublimărilor împinse adesea pînă la abstractism sau pînă la ezoterism. Nefiind tentat nici de practica cufundării în parabola epică şi nici de aceea rezidind în încrederea, aproape mistă uneori, acordată introspecţiilor conduse imperturbabil după formula eseului, autorul romanului Ziua uitării ne apare drept un nedesminţit partizan al analizei realist epice. Această calitate, esenţială, este uşor sesizabilă şi plăcerea la lectură (o lectură mereu incitată de cursivitatea narativă a textului) tocmai de aici provine, din existenţa unui angrenaj faptic coerent şi a unor personaje, cel puţin în parte (Petrina, tatăl acestuia, Irina, şeful de şantier Dobrin) ce dispun de o reală identitate socială şi morală. Să arătăm deci că personajele lui Corneliu Ştefanache, din unghiul temei propriu-zise a romanului, sînt constrînse de însăşi existenţa lor să facă faţă unei asemenea diversităţi de solicitări încît examenul pe care îl au de susţinut faţă de ele însele şi faţă de timpul istoric căruia îi aparţin să fie total. De aceea, nu este întîmplător ca Ziua uitării aspiră la statutul unei cuprinderi monografice a destinelor propriilor protagonişti. Astfel, stăruind asupra eroului central — tînărul inginer Matei Petrina —, e de remarcat că, epic dar şi psihologic, el cumulează datele unui roman interesat de poziţia tinerei intelectualităţi tehnice faţă de comandamentele social-economice ale momentului istoric actual, după cum şi pe acelea iscate de un posibil roman consacrat mutaţiilor ce au loc pe scara succesiunii generaţiilor, de o atenţie cel puţin egală bucurîndu-se, în fine, datele proprii unui autentic roman de factură eroică. Dată fiind formula epică adoptată, caracteristică prin aspiraţia ei spre totalitate, principiul, scriitorul nu poate fi suspectat de ambiţii exagerate. Vrem numai să observăm că, în general, consistenţa artistică a compartimentelor tematice menţionate nu este aceeaşi peste tot. Măsura reuşitei, la drept vorbind, este dată de însuşi gradul de adeziune psihologică (în sens complex : moral, afectiv, intelectual etc.) a tuturor acestor planuri la personalitatea, lui Matei Petrina. Cu alte cuvinte, avem în vedere cît şi cum din materialul de viaţă, din întrebările existenţiale ce circulă în subtextul acestor subteme ale romanului au parte de o convingătoare (prin organicitatea ei) integrare în biografia acestui personaj. Practic, chestiunea vizează două elemente constitutive de primă importanţă. Mai întîi să arătăm că, deoarece Matei Petrina este învestit şi cu însuşirea de personaj povestitor — acţiunea romanului fiind redată la persoana întîia —, este uşor de dedus care sînt dificultăţile de ordin compoziţional, de construcţie, ce au trebuit să fie învinse. Conform unei tradiţii îndelung verificate, se ştie că chezăşia veridicităţii artistice, într-o atare direcţie, constă în capacitatea eroului povestitor de a fi realmente prezent peste tot, în ipostaza de martor ocular şi, dacă se poate (cu atît mai bine !) în aceea de participant direct. Or, reducînd faptele la esenţa lor, în romanul lui Corneliu Ştefanache, problema este rezolvată oarecum pe jumătate. Strict epic, adică la nivelul direcţiilor narative generale, e adevărat, Petrina e prezent peste tot, şi, cum mai arătam, din acest motiv, dezideratul unităţii compoziţionale, în linii mari, este satisfăcut. Calităţile lui Corneliu Ştefanache de narator fluent, dăruit cu o vădită dezinvoltură a relatărilor şi a rememorărilor fixate pe o axă unificatoare se cuvin deci a fi recunoscute. Derivînd din înseşi rigorile de compoziţie pe care un roman precum Ziua uitării şi le asumă, în schimb, un al doilea aspect, acela al personajelor aferente celui central, povestitorului, comportă dificultăţi şi mai greu de depăşit. Şansa tuturor acestora de a se împlini artistic stă în faptul dacă ele dispun sau nu de solide puncte de interferenţă problematică (în sensul asocierilor şi al disocierilor operate în cîmpul biografiilor morale) tocmai cu eroul narator. Din acest punct de vedere, episoadele cele mai bune ale romanului sînt acelea în care urmărim experienţa de inginer constructor a lui Petrina pe şantierul ce în curînd avea să fie cotropit de furia inundaţiilor. De data aceasta cel puţin două personaje (şeful şantierului, inginerul Dobrin, şi tînăra asistentă sanitară Irina) se detaşează net de celelalte, cîştigînd o individualitate pregnantă, datorită tocmai dramaticelor lor confruntări cu Matei Petrina. Mai ales Irina ni se pare o reuşită a autorului, prezenţa ei dînd acestuia posibilitatea să redacteze o întreagă suită de capitole care, prin detaşarea lor din context, sînt în măsură să se constituie într-un veritabil roman de dragoste. Calitativ, contrastul dintre Irina şi cealaltă partenară de iubire a lui Petrina, pictoriţa Malvina, ni se pare flagrant. Fără relief caracterologic sînt şi alte personaje, care, din nefericire, au totuşi o circulaţie destul de intensă în paginile romanului. Ne gîndim, între alţii, la inginerul Dateu, la tatăl Malvinei, şi la Loghin, secretarul organizaţiei de partid de pe şantier. În fine, într-altă ordine de idei, să observăm că ticul caracterizărilor simplist adjectivale (ni se pare că Mircea Iorgulescu a numărat de cîte ori apar, în acest roman, adjectivele cumplit şi stupid !) devine uneori de-a dreptul exasperant. Şi e păcat căci Ziua uitării e un roman valoros nu numai prin ce conţine în sine, ci şi prin semnificaţiile lui simptomatice, semnificaţii asupra cărora am insistat în consideraţiile de la începutul cronicii noastre.

Nicolae Ciobanu

*) Editura „Eminescu", 1972.

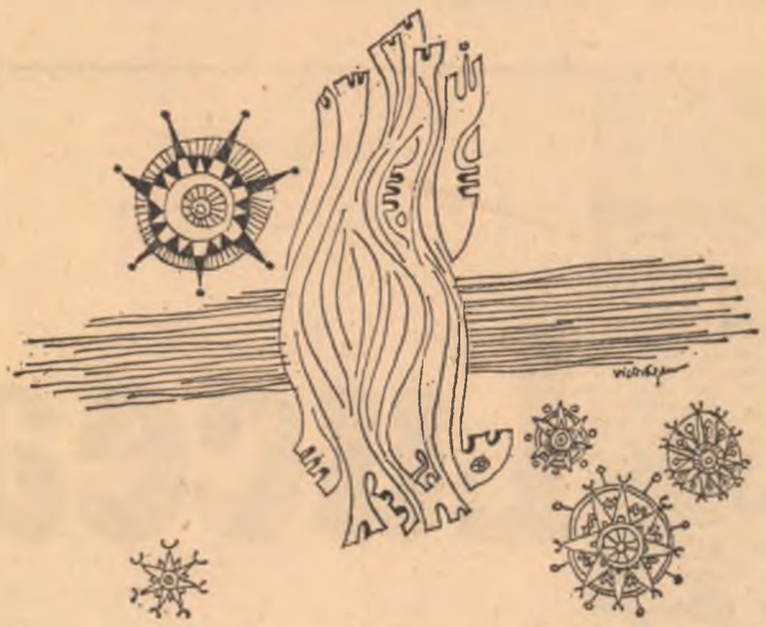

Desen de IOAN VICTOR DRĂGAN

jurnal de lectură

ILIE CONSTANTIN

Despre prozatori şi critici

Editura Dacia, 1973

Manifestat în forme tot mai active şi mai sistematice începînd din 1967, interesul lui Ilie Constantin pentru critica literară premerge în cariera sa, ca şi trecerea la proză, memorabilul eveniment al apariţiei volumului selectiv de versuri Fiara (1969). Devenit unul dintre cei mai constanţi comentatori ai faptului literar curent, scriitorul şi-a format un stil personal, definitoriu, ale cărui principale componente sunt detaşarea şi maliţia, spectaculare şi se încheie cu Ion Negoiţescu..." de fapt, autorul are în vedere o „a patra generaţie postmaioresciană", în cadrele căreia ar intra Ion Negoiţescu, Cornel Regman, N. Balotă, Ovidiu Cotruş, Mihai Ungheanu „toţi maioreşcieni declaraţi", Nicolae Manolescu „fiind ultimul din actuala generaţie care se înscrie pe această linie". În afară de numirea aproape a tuturor foştilor componenţi ai **Cercului literar de la Sibiu** şi de omiterea celor pe care i-aş numi „călinescieni direcţi" (în ordine alfabetică : George Ivaşcu, Adrian Marino, George Mărgărit şi Al. Piru), trebuie observat că în volum nu sunt discutaţi toţi criticii considerati a face parte din această generaţie şi că sunt prezenţi, în schimb, alţii, pe care Ion Maxim nu-i consideră probabil postmaioreşcieni, din moment ce nu-i enumera. Dar iată despre cine este vorba în carte : **Nicolae Manolescu** („Fidelitatea şi infidelitatea criticii"), **Alexandru George** („La extremităţile criticii"), **M. Ungheanu** („Tactica şi strategia campaniei critice"), **Virgil Ardeleanu** („Contestaţie şi spirit contestatar"), **Marian Popa** („Sportivitate critică"), **Cornel Regman** („Autoritatea supracriticii"), **Al. Piru** („Critică şi istorie literară"), **Al. Paleologu** („Trădarea literei în folosul spiritului"), **Al. Philippide, Ştefan Aug. Doinaş, Ilie Constantin** („Poezie şi critică"), **Victor Felea** („Echilibrarea tendinţelor contrare"), **Mircea Martin, C. Stănescu** („Cenuşăreasa criticii literare"), **Dumitru Micu, N. Balotă** („Adecvarea mijloacelor critice"), **Ion Negoiţescu** („Dubla continuitate a criticii literare"). Sînt toţi aceştia postmaioreşcieni ? Este posibilă încadrarea lor în aceeaşi unică generaţie? Ce rost mai au atunci precizările din „Preambul"? Lucrurile, credem, sunt cu mult mai simple : volumul cuprinde o suită de foiletoane aşezate într-un decor sofisticat şi teribil. Problema descendenţei unui critic pusă în termenii, deveniţi clişeu, ai dilemei „a fi sau a nu fi maioreşcian" este departe de a fi reală: ea denotă, cel mult, o plăcere a hamletizării în gol. Fiindcă la baza ei stă ideea nefericită a posibilităţii de a-l ignora (nu respinge!) pe Maiorescu. Reacţiunile extremiste, de care vorbeşte Ion Maxim, s-au produs prin raportare la Maiorescu, nu prin scoaterea lui din cultura română. În sfîrşit, reducerea obstinată la Maiorescu este, în genere, un tic deloc inofensiv prin introducerea ideii că în critica românească ar exista „două linii", una maioreşciană, fertilă, şi alta non-maioreşciană, steargă, această viziune manihei stă fiind mai mult decît suspectă de un primejdios simplism. Critica românească de astăzi, la fel cu cea din epoca interbelică de altfel, este expresia unei spiritualităţi specifice, în a cărei componenţă intră — vrînd-nevrînd — **întreaga** tradiţie naţională, într-o alcătuire determinată istoric sub aspectul ideologiei şi al esteticii, manifestîndu-se prin intermediul unor individualităţi distincte. Spiritul de anatemă, exclusivismul implicat în acest loc comun ni se pare suficient de nociv pentru a îndemna la circumspecţie. Dincolo de această obiecţie, care îl priveşte pe Ion Maxim numai întrucît el este cel mai recent minuitor al şablonului de gîndire şi de expresie în discuţie, **Atitudini critice** este o carte interesantă prin premise, dar volumul este compromis în totalitate prin atitudinea rebarbativă. Autorul priveşte totul pieziş, cu o mînie ţepănă şi ţepoasă, fulgerînd pe sub sprîncene volumele comentate şi pe autorii lor, cuprins de o acreală profundă, afectînd înţelegerea şi toleranţa, luînd însă cu două mîini şi dînd cu un deget, asemenea unui inspector de poliţie hîrşit în profesiune, care-şi permite să fie familiar cu infractorii, să-i tragă amical de urechi sau să-i apeleze folosindu-le limbajul şi poreclele : „să-i asculţi pe Ardeleanu (Virgil — n.n.) cum «latră» şi «muşcă» şi fără sunet şi fără stil anumiţi scriitori e parcă prea mult. Dar, dacă a făcut-o să-l luăm aşa cum este (zice, îngăduitor, Ion Maxim — n.n.) pentru că nu sînt mulţi ca el, cu o poziţie atît de răspicată". Dominantă rămîne vocaţia pamfletară, sub raport stilistic evidentă, abil servită de o logică prea inflexibilă ca să nu trezească bănuieli, amintind de un răguşit avocat arţăgos şi chiţibuşar; în linia volumului mai vechi al lui Cornel Regman, **Cică nişte cronicari...**, dar fără truculenţa şi umorul acesteia, cartea lui Ion Maxim ar fi trebuit să se numească, de fapt, **Cică nişte critici...** Autorul noului produs în descendenţă urmuziană, asemenea lui „Rapaport cel drăgălaş", joacă, şi el, „un carambolaş", amuzant şi instructiv ca „spectacol", formă de existenţă a criticii pentru care Ion Maxim îşi manifestă declarat preferinţa.

Mircea Iorgulescu

punct şi virgulă

Deficienţe

Se organizează anual competiţii pentru cea mai frumoasă carte, se distribuie premii, se face o justificată publicitate în jurul multiplelor realizări pe acest plan — dar, la umbra succeselor, ciuperca rutinei, a apatiei şi, poate, şi a economiei rău înţelese îşi întinde pecingine asupra multor tipărituri, generînd uniformitate, aspect tern şi chiar, uneori, regrese regretabile. Scăderi sub aspectul înfăţişării grafice se prezintă de la o vreme colecţia „Studii şi documente", aflată, acum sub egida editurii Minerva. A fost o vreme cînd volumele acestei colecţii apăreau legate în pergamoid, cu sugestive facsimile încercînd să sugereze pînă şi patina timpului, cu reproduceri pe hîrtie care nu altera calitatea imaginii, cu o punere în pagină degajată, preocupată să capteze, să fixeze atenţia lectorului şi să-i facă plăcută consultarea unor documente care în sine puteau fi destul de aride, dacă nu chiar seci, rebarbative la o privire superficială. Nu era niciun lux în toate acestea. Mai înainte de a fi elegantă, legătura trainică în pergamoid era o garanţie de rezistenţă pentru un volum destinat să fie manevrat de mulţi şi cît mai multă vreme. Reproducerile îngrijite făceau parte integrantă din valoarea documentară a volumului şi-i sporeau calitatea de instrument de referinţă. Punerea în pagină, mai ales pentru culegerile de corespondenţă, reclamă neapărat ieşirea din... tipar. Aici nu mai e suficient ca textele să curgă

unele după altele ; fiecare detaliu (data, titlurile, adresa, etc.) îşi are aici valoarea sa de sugestie care se cuvine subliniată prin mijloace tipografice. E de observat că experienţa acumulată cu prilejul unor volume mai vechi (vezi Odobescu : „Pagini regăsite") nu este păstrată. Ultimele apariţii în colecţia „Studii şi documente" — corespondenţa lui Ion Heliade Rădulescu şi Const. Dobrogeanu-Gherea — produc o senzaţie neplăcută, cu reproduceri ingheţate pentru a simplifica operaţiile la legătorie. Este de neconceput ca simplificările comode ale atelierelor de legătorie [illegible] a o face de nerecunoscut. Este [illegible] cît mai de neconceput cu cît aici se sacrifică munca migăloasă a unor harnici cercetători, care, rămînînd oricum nerăsplătiţi pentru laborioasele lor investigaţii, ar merita măcar bucuria unei apariţii în condiţii grafice expresive, de înalt nivel, pe măsura comorilor scoase de ei la iveală cu abnegaţie şi deplină dăruire.

Informare şi atitudine

În ultimul timp, este tot mai vădită tendinţa buletinului Cărţi noi de a-şi axa profilul pe ideea îmbinării preocupărilor de interes strict informativ cu acelea avînd un scop mai mult sau mai puţin interpretativ. Am putea deci spune că intenţia este aceea de a realiza o oglindă vie, populată de imagini semnificative, a fenomenului editorial curent. Într-o asemenea perspectivă, firesc că elementul statistic, departe de a putea fi neglijat, este chemat să susţină prin concretetea sa anumite puncte de vedere circumscrise direct spiritului critic. Aceştuia din urmă i se face loc într-o sută compactă de comentarii, anchete, cronici şi recenzii, aşa cum se întîmplă şi în numărul pe luna martie a.c. al publicaţiei. E adevărat, nu se poate trece cu vederea prezenţa unui aer uşor festiv, de care mai a încă apăsat şi acest număr, dar ceea ce se publică acum sub semnătura lui I. D. Bălan, Nicolae Balotă, Ştefan Pascu, Liviu Călin, Marin Bucur şi alţii se impune de îndată atenţiei cititorului. Fiind vorba de cronici şi recenzii consacrate unor volume recent apărute, poate că redacţia buletinului Cărţi noi se va gîndi mai mult la instituirea unor criterii mai ferme în ceea ce priveşte selecţia titlurilor asupra cărora se opreşte atenţia colaboratorilor săi.

Realiste şi sincere, sînt notele înserate la rubrica Tribuna cititorului, iar ancheta prin librării (în curs de desfăşurare), realizată de Marius Tupan, merită o menţiune specială.

Carnetul editorial Univers

Tipărit în condiţii grafice excelente, Univers, carnetul editurii cu acelaşi titlu, este de fapt o foarte interesantă microrevistă semestrială a literaturii străine programată să apară în versiune românească. Compartimentîndu-şi substanţialele informaţii pe genuri (proză, poezie, teatru, critică), primul număr al acestui an semnalează o serie de autori şi de cărţi de prim ordin din literatura universală care vor îmbogăţi în curînd standurile librăriilor. Spicuim, printre altele, Orbirea lui Elias Canetti, Hrăpăreţul lui Ilya Ehrenburg, Ţara zăpezilor a lui Yasunari Kawabata, Obeliscul negru de Remarque şi Valurile Virginiei Woolf — programate să apară în colecţia „Romanul Secolului XX" ; Corespondenţa dintre Gide şi Martin du Gard şi cea a lui Thomas Mann aparţinînd colecţiei Memorii, Jurnale, corespondenţă ; Jurnalul unui scriitor de F. M. Dostoievski, Florile [illegible] de Gérard de Nerval, Comedia [illegible] ale scriitorului spaniol Garcilasso de la Vega (El Inca), o admirabilă reinterpretare a [illegible] incaşilor ; volumele de versuri ale Anneei Ahmatova, K. Balmont, Andrei Belîi, Luis de Gongora, Pablo Neruda şi Voznesenski precedate în colecţia Orfeu sau cele aparţinînd lui Al. Blok, Blaise Cendrars şi Cesare Pavese din colecţia Poesis : Cîntarea lui Roland care apare pentru prima oară integral în versiune românească şi foarte interesantele titluri însumate colecţiei Studii : Eseiştii spanioli (o [illegible] critică a scriitorilor aparţinînd generaţiei de la '98, care „au făcut din secolul al XIX-lea spanzol un Secol de Argint, o epocă a unei Contrareforme a gîndirii") ; Poezia spaniolă, excelenta carte de eseuri a lui Damaso Alonso, Expresii poetice de Carlos Bousoño, Poezie şi profunzime de Jean-Pierre Richard şi, în fine, celebrul eseu Viaţa lui Don Quijote şi Sancho, primul din trilogia pe care Miguel de Unamuno o închină cugetătorului cervantine.

Beneficiind de colaboratori de prestigiu din rîndurile scriitorilor [illegible], semnatari ai studiilor introducătoare sau traducerilor respective, prezentînd fragmente edificatoare din operele sau din exegezele dedicate autorilor amintiţi, Carnetul editorial Univers se înscrie, dincolo de obiectivele sale informaţionale, în sfera publicaţiilor de cultură de la noi care fac un bun serviciu circulaţiei marilor valori universale.

Desenul de MAGDA NEGRU

azi în librării

EDITURA „MINERVA"

— MIHAI BENIUC : „Scrieri", vol. 4 („Arderi"). Ediţie de autor — 584 pag., 41 lei.

— ION PAS : „Scrieri", vol. 6 (Carte despre vremuri multe) — 336 pag., 11 lei.

— IOANA MASSOFF : „Despre ei şi despre alţii". Seria „Memorialistică" — 357 pag., 11,50 lei.

— MIRCEA POPA : „Ilarie Chendi". Seria „Universitas" — 340 pag., 14 lei.

— SZÉKELY JÁNOS : „Turnul tăcerii", versuri. Seria „Retrospective lirice". Cuvînt înainte de Mihai Beniuc. Antologie şi traducere de H. Grámescu, — 178 pag., 10 lei

EDITURA „ALBATROS"

— „Cronicari munteni", ed. II-a. Col. „Lyceum". Antologie de Virgiliu Ene, prefaţă de Al. Piru. Text stabilit de Mihail Gregorian — 240 pag., 5 lei.

— JARUMKOVA KLARA : „Singură la părinţi". Traducere şi cuvînt înainte de Jean Grosu — 248 pag., 8,25 lei.

— IULIU RAŢIU : „Anotimpul dragostei", roman — 160 pag., 5,50 lei.

EDITURA „KRITERION"

— DEAK TAMAS : „Boldog verseny" (Eseuri), în limba maghiară — 348 pag. brosat 10 lei, legat 13,75 lei.

— FRIEDRICH SCHILLER : „Sie Räuber. Kabale und Liebe. Don Karlos-Wilhelm Tell" (Opere alese, vol. I—II), în limba germană. Colecţia Kriterion Schulausgaben —300+316 pag. V. I—II, broşat 8 lei.

— MIRKO JIVCOVICI : „Dositei Obradovici" — monografie. în limba sîrbocroată — 298 pag., legat 17 lei.

EDITURA „ION CREANGĂ"

— N. MIHĂESCU : „Cum e corect ?" Col. „Biblioteca şcolarului" — 128 pag., 3 lei.

— ELENA GHIRVU-CĂLIN : „Alte culori, alte anotimpuri", povestiri — 192 pag., 5,50 lei.

— MIKSZATZ KALMAN : „Căftanul care vorbeşte", în limba maghiară. Col. „Prima mea bibliotecă" — 176 pag. 3,25 lei.

EDITURA MILITARA

— MANOLE AUNEANU : „Aventură nocturnă", povestiri — 136 pag., 3,50 lei.

— AUREL MIHALE : „Flamura purpurie", nuvele şi povestiri de război — 416 pag., 12,50 lei.

GHEORGHE NEGRESCU, Gral major inginer în retragere : „Aurel Vlaicu văzut de un zburător contemporan" — 88 pag., 2,25 lei.

— LEONIDA NEAMŢU : „Acoperiş cu demoni". Colecţia „Sfinx" — 152 pag., 4,25 lei.

— ION BOTEA, general major în rezervă : „Spre piscul victoriei". Seria „Memorii de război" — 248 pag., 9 lei.

EDITURA MERIDIANE

— ION BIBERI : „Arta suprarealistă" — Privire critică. Col. „Curente şi sinteze" — 156 pag., 32 ilustraţii alb-negru, 3 color şi 9 desene, brosat 12 lei.

— DAN GRIGORESCU : „Trei pictori de la 1848", ed. II-a „revăzută şi adăugită — 304 pag., 55 ilustraţii alb-negru, brosat 12,50 lei.

— AL. ALEXIANU : „Acest ev mediu românesc" — Însemnări de iconografie şi artă veche pămînteană. Fotografii alb-negru : Nicolae Ionescu — 456 pag., 79 ilustraţii alb-negru, broşat 16,50 lei.

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

— PAUL GOGEANU : „Mari procese din istoria justiţiei" — 230 pag., 5,25 lei.

— SERGIU COLUMBEANU şi RADU VALENTIN : „Lupta pentru supremaţia mărilor" — 304 pag., 18,50 lei legat.

ION MAXIM

Atitudini critice

Editura Facla, 1973

Un fel de schiţă de istorie a criticii literare contemporane ar conţine acest surprinzător volum al timişoreanului Ion Maxim, cunoscut pînă acum doar în ipostază de poet, prozator şi dramaturg. Cartea ar fi trebuit să se cheme, se spune undeva, **Metamorfozele criticii** şi în „Preambul" autorul anunţă o privire de ansamblu asupra criticei actuale, lucrare aflată „în elaborare destul de înaintată" şi în care autorii discutaţi în **Atitudini critice** vor fi cuprinşi „într-o altă perspectivă însă", precizare de neînţeles şi fără nici o legătură cu volumul de faţă, procedeul delimitării de un project fiind destul de curios dacă se exclude justificarea comercială. „Ne-am apropiat — scrie Ion Maxim — de acei critici care s-au dezvoltat, după părerea noastră, sub o singură zodie, fiind uniţi de o cauză comună şi de o moştenire comună. (...) Lucrarea debutează cu atitudinea lui Nicolae Manolescu, de departe ieşită din comun prin perspectiva adoptată şi prin realizări spectaculare şi se încheie cu Ion Negoiţescu..." de fapt, autorul are în vedere o „a patra generaţie postmaioreşciană", în cadrele căreia ar intra Ion Negoiţescu, Cornel Regman, N. Balotă, Ovidiu Cotruş, Mihai Ungheanu „toţi maioreşcieni declaraţi", Nicolae Manolescu „fiind ultimul din actuala generaţie care se înscrie pe această linie". În afară de numirea aproape a tuturor foştilor componenţi ai **Cercului literar de la Sibiu** şi de omiterea celor pe care i-aş numi „călinescieni direcţi" (în ordine alfabetică : George Ivaşcu, Adrian Marino, George Mărgărit şi Al. Piru), trebuie observat că în volum nu sunt discutaţi toţi criticii considerati a face parte din această generaţie şi că sunt prezenţi, în schimb, alţii, pe care Ion Maxim nu-i consideră probabil postmaioreşcieni, din moment ce nu-i enumera. Dar iată despre cine este vorba în carte : **Nicolae Manolescu** („Fidelitatea şi infidelitatea criticii"), **Alexandru George** („La extremităţile criticii"), **M. Ungheanu** („Tactica şi strategia campaniei critice"), **Virgil Ardeleanu** („Contestaţie şi spirit contestatar"), **Marian Popa** („Sportivitate critică"), **Cornel Regman** („Autoritatea supracriticii"), **Al. Piru** („Critică şi istorie literară"), **Al. Paleologu** („Trădarea literei în folosul spiritului"), **Al. Philippide, Ştefan Aug. Doinaş, Ilie Constantin** („Poezie şi critică"), **Victor Felea** („Echilibrarea tendinţelor contrare"), **Mircea Martin, C. Stănescu** („Cenuşăreasa criticii literare"), **Dumitru Micu, N. Balotă** („Adecvarea mijloacelor critice"), **Ion Negoiţescu** („Dubla continuitate a criticii literare"). Sînt toţi aceştia postmaioreşcieni ? Este posibilă încadrarea lor în aceeaşi unică generaţie? Ce rost mai au atunci precizările din „Preambul"? Lucrurile, credem, sunt cu mult mai simple : volumul cuprinde o suită de foiletoane aşezate într-un decor sofisticat şi teribil. Problema descendenţei unui critic pusă în termenii, deveniţi clişeu, ai dilemei „a fi sau a nu fi maioreşcian" este departe de a fi reală: ea denotă, cel mult, o plăcere a hamletizării în gol. Fiindcă la baza ei stă ideea nefericită a posibilităţii de a-l ignora (nu respinge!) pe Maiorescu. Reacţiunile extremiste, de care vorbeşte Ion Maxim, s-au produs prin raportare la Maiorescu, nu prin scoaterea lui din cultura română. În sfîrşit, reducerea obstinată la Maiorescu este, în genere, un tic deloc inofensiv prin introducerea ideii că în critica românească ar exista „două linii", una maioreşciană, fertilă, şi alta non-maioreşciană, steargă, această viziune manihei stă fiind mai mult decît suspectă de un primejdios simplism. Critica românească de astăzi, la fel cu cea din epoca interbelică de altfel, este expresia unei spiritualităţi specifice, în a cărei componenţă intră — vrînd-nevrînd — **întreaga** tradiţie naţională, într-o alcătuire determinată istoric sub aspectul ideologiei şi al esteticii, manifestîndu-se prin intermediul unor individualităţi distincte. Spiritul de anatemă, exclusivismul implicat în acest loc comun ni se pare suficient de nociv pentru a îndemna la circumspecţie. Dincolo de această obiecţie, care îl priveşte pe Ion Maxim numai întrucît el este cel mai recent minuitor al şablonului de gîndire şi de expresie în discuţie, **Atitudini critice** este o carte interesantă prin premise, dar volumul este compromis în totalitate prin atitudinea rebarbativă. Autorul priveşte totul pieziş, cu o mînie ţepănă şi ţepoasă, fulgerînd pe sub sprîncene volumele comentate şi pe autorii lor, cuprins de o acreală profundă, afectînd înţelegerea şi toleranţa, luînd însă cu două mîini şi dînd cu un deget, asemenea unui inspector de poliţie hîrşit în profesiune, care-şi permite să fie familiar cu infractorii, să-i tragă amical de urechi sau să-i apeleze folosindu-le limbajul şi poreclele : „să-i asculţi pe Ardeleanu (Virgil — n.n.) cum «latră» şi «muşcă» şi fără sunet şi fără stil anumiţi scriitori e parcă prea mult. Dar, dacă a făcut-o să-l luăm aşa cum este (zice, îngăduitor, Ion Maxim — n.n.) pentru că nu sînt mulţi ca el, cu o poziţie atît de răspicată". Dominantă rămîne vocaţia pamfletară, sub raport stilistic evidentă, abil servită de o logică prea inflexibilă ca să nu trezească bănuieli, amintind de un răguşit avocat arţăgos şi chiţibuşar; în linia volumului mai vechi al lui Cornel Regman, **Cică nişte cronicari...**, dar fără truculenţa şi umorul acesteia, cartea lui Ion Maxim ar fi trebuit să se numească, de fapt, **Cică nişte critici...** Autorul noului produs în descendenţă urmuziană, asemenea lui „Rapaport cel drăgălaş", joacă, şi el, „un carambolaş", amuzant şi instructiv ca „spectacol", formă de existenţă a criticii pentru care Ion Maxim îşi manifestă declarat preferinţa.

Mircea Iorgulescu

Anunţ

În seara zilei de 4 aprilie a.c. orele 19, va avea loc la librăria „M. Sadoveanu" întîlnirea prozatorului Nicolae Damian cu cititorii, prilejuită de apariţia romanului Pribegi, noi visam, apărut în editura Cartea Românească. Autorul va fi prezentat de criticul Mircea Iorgulescu.

O revistă de prestigiu internațional

În a doua jumătate a secolului trecut, o seamă de studenți români aflați la studii în străinătate, adică în Belgia și Franța, unii luînd contact cu ideile socialiste în aceste țări, alții venind cu ele de acasă, au dus o activitate revoluționară, demnă de luat în seamă deși încă slab cunoscută și destul de greu de studiat. Fie că s-au constituit în cercuri distincte, fie că au făcut parte din cercurile studențești existente în aceste țări, studenții socialiști români aflați la studii în străinătate s-au manifestat activ înlesnind legăturile mișcării noastre muncitorești cu mișcarea internațională, schimbul de informații și de cunoștințe teoretice. Urme sigure ale activității lor meritorii se află în revistele socialiste care apăreau în acea vreme la Bruxelles și Paris și la care știm sigur că unii dintre ei au colaborat. Colecțiile unor asemenea reviste, (dealtminteri destul de incomplete după cît am putut să-mi dau seama la o sumară investigație făcută la Paris) se află însă în străinătate ceea ce implică o greutate în plus pentru o cercetare care ar recompensa totuși din plin, cred, efortul de a o face.

La Paris a apărut, ca urmare a activității unui asemenea cerc, o revistă lunară condusă chiar de unul dintre studenții români aflați la studii în Franța, George Diamandy. Revista se numea **L'Ere Nouvelle** și primul ei număr apărut aproximativ în formatul de mai tîrziu al „Vieții românești", poartă data de 1 iulie 1893. Departe de a fi o improvizație școlărească sau diletantă, cum ar fi fost, poate de așteptat, **L'Ere Nouvelle** este o revistă de mare ținută intelectuală, situată în cea mai vie actualitate și de mare curaj polemic. De altfel ea s-a impus repede ca una din cele mai importante reviste socialiste ale vremii și un inamic fervent al teoriilor lui Marx, Maurice Barres, îi făcea onoarea de a o considera drept „revista marxismului celui mai ortodox". Astăzi **L'Ere Nouvelle** este considerată de cercetătorii mișcării muncitorești internaționale drept una dintre cele mai de seamă publicații ale socialismului european, apărute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Din nefericire colecția revistei nu ne-a parvenit integral. Numerele existente în țară se pot, într-o măsură, completa cu acelea pe care le-am găsit la Bibliotheque Nationale din Paris. Totuși unele lacune rămîn. C. D. Anghel, fratele poetului, ne informează într-o scurtă schiță biografică a lui George Diamandy, că revista ar fi apărut pînă în 1896, cînd acesta s-a întors în țară. Ultimul număr existent al revistei este însă numărul 11 din luna noiembrie 1894

În **L'Ere Nouvelle** întîlnim nume de seamă ale mișcării socialiste internaționale de la sfîrșitul secolului trecut ca Plehanov, Paul Lafargue, Jules Guesde, A. Millerand, E. Bernstein, P. Lavrov, Edward Aveling, Laura Lafargue, George Sorel, A. Zevaès, ultimii doi, afirmă C. D. Anghel „descoperiți" de George Diamandy. Dintre români, Gherea și dr. Stincă, Raicu Ionescu-Rion figurează cu traduceri ale unor studii apărute în țară și George Diamandy. Pe contracopertă, revista publică liste mult mai largi ale „colaboratorilor noștri apropiați" în care figurează Jean Jaurès, Charles Longuet, K. Kautsky, Const. Mille, I. Nădejde, E. Racoviță, etc. a căror colaborare era, probabil cerută, așteptată, sperată dacă nu chiar materializată în paginile care lipsesc din colecție.

Este aproape evident că revista nu îi era numai cunoscută lui Engels dar se și bucura chiar de atenția ca și de colaborarea lui indirectă. În primul ei număr apare pentru prima oară în traducere franțuzească ultimul capitol din **Originea familiei, a proprietății private și a statului** iar în numărul următor un alt capitol din aceeași lucrare. **Ludvig Feuerbach și sfîrșitul filosofiei clasice germane**, în traducerea Laurei Lafargue, este publicat de revistă probabil în întregime (lipsește numărul în care se afla începutul). De asemenea în numerele 9, 10 (care lipsește) și 11 din 1894 apare a doua traducere franceză a „Manifestului partidului comunist". Prima, realizată în 1848, devenise de negăsit. Noua traducere este datorată Laurei Lafargue, fiica lui Marx, și este revăzută — după cum se spune într-o notă redacțională — de Engels personal. Publicînd în numărul 6 din 1894 discursul lui Marx asupra liberschimbismului, apărut în 1848 la Bruxelles, redacția adaugă : „Discursul lui Marx asupra liberschimbismului este reprodus textual după brosura originală apărută la Bruxelles în 1848, devenită atît de rară încît nu cunoaștem decît exemplarul din posesia lui Engels"... Toate acestea precum și frecvența colaborărilor datorate lui Paul Lafargue, ginerele lui Karl Marx, Laurei Marx Lafargue, lui Edward Aveling, tovarășul de viață al celeilalte fiice a lui Marx, Eleanor, toți întreținînd strînse legături de prietenie cu bătrînul Engels, arată că **L'Ere Nouvelle** beneficia indirect de lumina aceluia dintre întemeietorii socialismului științific, care mai trăia încă la Londra. De altfel e sigur că citea revista căci apreciază favorabil studiul lui Ionescu-Rion publicat aici.

L'Ere Nouvelle publica studii teoretice de doctrină marxistă, analize sociologice și statistice, studii și informații asupra mișcării muncitorești din diferite țări europene, documente ale mișcării muncitorești, rapoarte ținute cu prilejul diferitelor congrese naționale sau internaționale ale socialiștilor, fragmente literare, poezii, articole de critică literară, cronici teatrale, rubrici bibliografice, o revistă a revistelor, etc. În numărul 4 (octombrie) din 1893 apare de pildă comunicarea făcută de Plehanov asupra problemei militare, la congresul internaționalei a II-a care s-a ținut la Zürich în 1893, precum și raportul ținut de delegația română (se știe că la acest congres, recent întemeiatul Partid social-democrat al muncitorilor din România a delegat ca reprezentanți ai săi pe C. Dobrogeanu-Gherea și pe dr. Cristian Racovski). De asemeni revista publică o relatare a lucrărilor congresului național (al 11-lea) de la Paris al Partidului muncitoresc francez în nr. 5, noiembrie, 1893 și o relatare a congresului național (al 12-lea) de la Nantes a aceluiași partid în nr. 11, noiembrie, 1894. În același număr Edward Aveling face o relatare a congresului anual al sindicatelor trade-unioniste din Marea Britanie și Irlanda. În numărul 3, martie, 1894 apare o relatare amănunțită a lucrărilor Congresului Internațional al studenților socialiști care avusese loc în decembrie 1893, la Geneva. Din această relatare aflăm că participarea românească la congres a fost reprezentată de cercul studenților socialiști români de la Paris, de cercul studenților socialiști din Iași și cercul studenților socialiști din București. „L'Ere Nouvelle" figurează pe aceeași listă ca o grupare distinctă. Ne întrebăm dacă ea nu cuprindea de fapt un singur membru, George Diamandy, care era în același timp directorul și animatorul revistei. De altfel, din relatare, reiese că el a avut un rol foarte activ în timpul congresului.

O mențiune deosebită merită colaboratorii români ai revistei.

Semnătura lui Gherea apare în numărul 2 (august) din 1893. Este reprodus aici, probabil în traducerea lui C. D. Anghel, sub titlul **Max Stirner sau anarhia cugetării** studiul lui Gherea **Anarhia cugetării** apărut cu un an în urmă în revista **Critica socială** (an I, nr. 4, martie 1892). Însoțit de informații biobibliografice asupra autorului, studiul lui Gherea a atras atenția. După cum se știe, Gherea polemiza aici cu anarhismul și cu individualismul exacerbat al lui Max Stirner, trata deci un subiect de mare importanță și actualitate, rămas în suspensie, dacă ne gîndim că **Ideologia germană**, scrisă de Marx și Engels în anii 1845—1846 nu a văzut lumina tiparului decît în 1932. Cele cîteva pagini din această lucrare apărute anonime în două reviste germane trecuseră desigur neobservate. În numărul 4, octombrie, 1893, apare sub titlul **Scrisoare despre Max Stirner**, o scurtă notă polemică, extrem de deferentă, cu studiul lui Gherea apărut în **L'Ere Nouvelle**. Autorul acestei scrisori, Julien Spiegel, se declară de acord cu concluziile lui Gherea, dar propune o nouă argumentare, socotind greșelile lui Stirner de altă natură decît „simplism metafizic" cum le caracterizase Gherea. Este de remarcat că în ciuda demonstrației pe care o face grosso modo, teoreticianul român este mult mai apropiat de spiritul marxist al tratării problemei decît preopinentul său care folosește în argumentație termeni și idei contaminate de ceea ce Marx și Engels combătîndu-l pe „Sfîntul Max" au numit „critică filosofică".

Din lucrările lui Gherea, au mai apărut în **L'Ere Nouvelle**, după cum reiese din numerele păstrate ale revistei cunoscuta conferință intitulată **Concepția materialistă a istoriei** (nr. 1, ianuarie 1894) și **Taras Sevcenko** (nr. 5, mai 1894). Tot în **L'Ere Nouvelle** (nr. 2, februarie 1894) a apărut traducerea studiului lui Raicu Ionescu-Rion, — care în mod curios semnează aici Vasili (?) Rion — despre religie, familie și proprietate în timpul revoluției franceze, studiu apărut în revista **Critica socială** (nr. 10 și 11 din 1893). Engels care după cum se știe tratase subiectul în **Originea familiei, a proprietății private și a statului** (carte activ studiată de cercul „Orientul" al tinerilor liceeni din Bîrlad), găsește studiul discipolului său român „admirabil".

O adevărată revelație sînt însă articolele publicate aici de chiar directorul revistei, George Diamandy. Născut în 1866 sau 1867 într-o familie de mari boieri moldoveni, George Diamandy care avea cel mult 27 de ani cînd scotea **L'Ere Nouvelle**, a devenit socialist, ne spune tot C.D. Anghel, prin intermediul pasiunii sale juvenile pentru săpăturile arheologice întreprinse de N. Beldiceanu. Împrietenindu-se cu poetul arheolog ajunge datorită lui să publice în **Contemporanul** și să cunoască activitatea intelectualilor socialiști ieșeni. Articolele publicate în **L'Ere Nouvelle** axate în special pe probleme de literatură și de ceea ce atunci se numea filosofia artei, vădesc nu numai un condei foarte sigur și plin de vervă ci și o concepție critică foarte înaintată, multă supleță și perspicacitate în aplicarea tezelor materialismului istoric la studiul și interpretarea literaturii.

Articolul program intitulat **Declarație** (nr. 1, 1 iulie 1893) și semnat de Diamandy fixează drept linie de conduită a revistei, critica realizabilă prin mijloace diverse — sociologice, literare, artistice — a societății capitaliste pe baza teoriei materialismului istoric descoperit de Marx și Engels. În lumina acestui obiectiv principal, Diamandy face o analiză cît se poate de interesantă a meritelor și limitelor curentului naturalist dominant în literele franceze prin reprezentantul lui cel mai autorizat, Emile Zola, și a determinismului lui Taine, arătînd că se impune depășirea acestui naturalism pe care-l numește romantic spre o artă întemeiată pe mijloacele de investigație critică puse la îndemîna scriitorilor și artiștilor de către „materialismul economic", adică de către materialismul istoric : „De altfel, s-o spunem în treacăt, chiar în literatură d. Zola n-a făcut nicidecum analiză sau experiență propriu zisă. N-a făcut decît romantism naturalist ; n-a emancipat decît limba, forma și a împins literatura pe drumul cercetării. De aceea îi contestăm calitatea de naturalist, în sensul științific al cuvîntului. De aceea părăsim formula literară a lui Zola și opunem naturalismului romantic **naturalismul materialist** bazat pe concepția materialismului economic a istoriei și civilizației". Prin naturalism materialist, autorul înțelegea desigur un realism a cărui formă critică să se întemeieze pe o explicație materialistă a istoriei și a societății. La sfîrșitul secolului trecut era întrebuințat aproape în mod curent termenul de naturalism pentru ceea ce azi numim realism critic. În aceeași ordine de idei, Diamandy afirma : „Noi credem fără nicio lăudăroșenie că evenimentele sînt de partea noastră ; ba mai mult că ele impun revista noastră sau, cel puțin, o revistă conformă declarațiilor noastre". Convingerea aceasta este întărită de o analiză succintă a societății capitaliste contemporane care generează — spune autorul — o neînțeleasă stare de nervozitate, de maladie căreia îi corespund în artă aplecările spre misticism, pudibonderie depravată, pornografie, o întreagă pletoră de „ciuperci care nu pot să se dezvolte decît în societățile patologice și agonizante". Autorul **Declarației** preconizează o fermă conduită în spiritul principiilor enunțate, o atenție maximă în ceea ce privește ținuta și orientarea colaboratorilor, afirmînd că revista nu va face nici o concesie pentru a place unui public mai larg dar mai puțin exigent și nici nu se va speria dacă va fi acuzată de sectarism ci va căuta să-și creeze publicul, orientîndu-l în conformitate cu țelurile pe care și le-a propus. Vom reuși oare ? — se întreabă Diamandy. Răspunsul pe care-l dă este un exemplu de clarviziune și de înțelegere dialectică a unui înalt ideal : „În calitate de indivizi, putem să ne prăbușim dacă sîntem prea slabi pentru misiunea începută. Revista noastră s-ar putea să se scufunde — și totuși evenimentele sînt cu noi și acest lucru este imens". În încheiere, ca un adevărat precursor ignorat al suprarealismului (ceea ce arată încă odată că prin naturalism materialist nu înțelegea nicidecum o copie servilă a realității), dar cu totul în spiritul analizei condițiilor social-istorice, Diamandy scrie : „Și dacă vreun om de litere ne va întreba cărei școli aparținem și care sînt părinții noștri, îi vom răspunde — și încă serios :

Sîntem fiii „calului-vapor".

Cu ocazia încheierii ciclului **Les Rougon-Macquart**, Diamandy scria un nou articol în care, ca și în precedenta **Declarație**, distinsese cu multă finețe două filoane în naturalismul lui Zola. Unul căruia îi datorăm **L'Assomoir, La Terre, Germinal**, altul căruia îi datorăm tradiționalismul retrograd din **La Debacle**, adică în primul caz un Zola care se apropie de socialism și în al doilea caz un Zola care [illegible] sub semnul lui Maurice Barres și pe care a putut, cîțiva ani mai tîrziu, să-l exalte „naturismul" naționalist al unui Saint-Georges de Bouhélier : „Doctorul Pascal este unicul savant al întregii familii Rougon-Macquart. Ne-au fost arătați muncitori, țărani, artiști neînțelesi, criminali, mulți alcoolici și sifilitici : familia Rougon ajunsă cu totul burgheză nu mai trebuia să sfîrșească în sînge și alcool. D. Zola după ce a maltratat-o sfîrșește prin a-i da drept misiune redresarea Franței. Jean, țăranul din **La Debacle**, nu mai este țăranul din **La Terre**, ci tocmai acela cu care d. Barrès amenință pe colaboratorul nostru Mihai Ralea, cel care va vota cu burghezia. Acest mai înainte [illegible] ajunge eminențiul autor al [illegible]. El face [illegible] cu burghezia, [illegible] în viața politică și ne dă **Le docteur Pascal** : [illegible]

Georgeta Horodincă

(Continuare în pag. a 9-a)

„Tineri cu știință de carte"

Cînd în primăvara lui 1881, la interpelarea lui Titu Maiorescu, Camera vota un șir de măsuri represive împotriva cercului socialist din Iași, epitetul prin care erau desemnați în genere membri sau simpatizanții acestuia, fie în discursurile deputaților, fie în atacurile presei vremii, era acela de „nihiliști", iar semnul sub care era așezată, acțiunea lor era acela al înstrăinării de tradiție și popor. Cu toate acestea, pe plan social, cauzele deloc străine ale mișcării lor erau privite cu luciditate de către unii politicieni ai vremii, în ciuda epitetelor minimalizatoare folosite la adresa socialiștilor. „Boala socială există" — spunea un P. P. Carp în ședința Camerei din 13 martie 1881 — dar ea „nu provine din cauză că s-au lăsat șapte luni de zile în liniște cîțiva nihiliști la Iași", „cauzele sînt aiurea", „în consecințele acestei nepăsări pentru reorganizarea socială a noastră, la care nimenea nu s-a gîndit" — „punctul pe care și unii și alții [n. n. : și liberalii și conservatorii] l-am lăsat în părăsire și pentru care nimenea nu a făcut nimica [...] Cum voiți să vă asculte țara aceasta, cînd uniți pe tărîmul constituțional, D-voastră sînteți dezbinați numai pe tărîmul persoanelor ?" Fără o „reorganizare", acestea „sînt două partide care nu reprezintă viitorul, care reprezintă trecutul și care abia se pot menține în prezent".

Cuvintele lui Carp s-au dovedit în cele din urmă premonitorii.

Pe acest plan, între „nepăsarea pentru reorganizarea socială" — **punctul** „pentru care nimenea nu a făcut nimica" și ardoarea generoasă, patetismul spiritului civic al mișcării socialiste, conflictul s-a menținut ireductibil, independent de diversele avataruri înregistrate de evoluția unora sau altora dintre membrii cercului socialist, independent de secvențele de luciditate intervenite în cariera politică a unora sau altora dintre reprezentanții oficialităților „uniți pe tărîm constituțional".

În viața literară a vremii însă, acei pe care Camera îi numea „nihiliști" au exercitat prin personalitatea lor morală și prin prestigiul lor profesional, una din influențele cele mai puternice, în cercuri dintre cele mai diferite, atît ale simpatizanților politici, cît și ale adversarilor de idei. „Naturi alese", „tineri cu știință de carte", „spirite cari s-au născut cu o coardă mai energică de percepțiune și de voință" și au deschis „perspectiva unei reforme prin răsturnarea radicală a tot ce există" — așa îi descria Eminescu pe „nihiliștii români din Iași", luîndu-le apărarea împotriva persecutorilor, chiar în paginile ziarului **Timpul**. Dîndu-i de exemplu pe „frații Nădejde" — care vor deveni în curînd primii redactori ai **Contemporanului** — poetul socotea „că în degetul lor cel mic au mai multă minte decît Costinescu și Crăciunescu în capetele [illegible] care sînt [illegible] astăzi : cei de-al doilea apărînd unui profesor discreditat pentru plagiat de revista **Contemporanul**. „Ei știu limbile clasice" — continua Eminescu — „mai multe limbi moderne au înghițit cu ardoare tot ce le-a venit în mînă din științele naturale [...] E firesc ca asemenea naturi energice să fie izbite de spectacolul incurajării sistematice a nulităților, să le apuce un fel de disperare de viitorul societății în care trăiesc [...] D. Carp, în a noastră părere, face rău că micșorează importanța întîmplărilor din Iași. Pe cît știm, acești tineri nu sînt **pretinsă** nație și **pretins** popor, ei sînt adevărat popor"... Acestea au fost scrise în 1881 și indiferent de loviturile pe care mișcarea socialistă le-a primit mai tîrziu, din propriile sale rînduri, ecoul provocat la sfîrșitul veacului trecut și la începutul veacului nostru de seria revistelor socialiste — **Contemporanul, Revista socială, Literatură și știință, Evenimentul literar, Lumea nouă literară și artistică** s.a. — avea să dăinuie în viața literară tocmai prin prestigiul de aleasă ținută științifică și etică pe care l-au impus. Cînd în iulie 1881, apare primul număr al **Contemporanului, Convorbirile literare** îi consemnează elogios apariția la rubrica **Foi literare noue** (vezi nr. 5 din 1 august 1881, p. 236), constatînd că preocupările și nivelul revistei ieșene nu corespundeau de fel cu ipostaza care se atribuia socialiștilor în toiul campaniilor pornite împotriva lor cu cîteva luni în urmă : „Contemporanul din Iași, sub redacțiunea d-lor Nădejde, Speranță și Const. Mille ar avea aerul unui ziar socialist. Totuși nu este așa. Se ocupă cu răspîndirea noțiunilor științifice [...], conține literatură și anume novele, poezii și anecdote populare" (C. Mille este citat pe larg). „Partea cea mai de seamă a revistei este însă fără îndoială critica cărților didactice făcută în cunoștință de cauză".

Chiar dacă nu avea „aerul" **Contemporanul** a rămas totuși în istoria culturii românești drept cea mai prestigioasă revistă a mișcării socialiste, angajată din 1884 în răspîndirea marxismului, iar „critica făcută în cunoștință de cauză" a constituit semnul distinctiv care a impus-o în viața literară și științifică a vremii. Pe acest teren, al „criticii în cunoștință de cauză" se va desfășura disputa ideologică fundamentală cu **Convorbirile literare** : la început în jurul conferinței și articolului lui Petre Missir (**O confrontare. Socialiștii noștri și Karl Marx**), a cărui necunoștință de cauză o demonstrează Ion Nădejde, apoi I. Gherea (**Karl Marx și economiștii noștri**) și în cele din urmă, în jurul criticii maioresciene, căreia Gherea îi opune, cum va observa Lovinescu încă în 1915, „o metodă și o disciplină necunoscute pînă la dînsul în literatura noastră". Fără îndoială că acest semn distinctiv lăsat de critica revistelor socialiste în viața ideologică și literară de la sfîrșitul secolului trecut este legat de semnul distinctiv al personalității unui Ion Nădejde sau unui Gherea, înzestrați nu numai cu „știință de carte", ci și cu un farmec anume al ființei lor umane, devenite un fel de mit în amintirile contemporanilor. Cînd studiile lui Gherea au fost adunate în primul volum de **Critice**, Iorga a văzut în autorul lor „un înaintemergător", „maestrul criticii noastre științifice" : „noi, ce venim departe tare de dînsul [...] sîntem mîndri de a-i călca pe urme". Peste trei decenii, la moartea lui Gherea, Iorga avea să evoce anii în care „tineretul dornic de o credință, înconjura, în atmosfera de descompunere junimistă, de simpatie, această ridicare de steag, fie el și roșu, și prețuia cu dreptate, după capriciile «distrugerilor» critice cu motive personale, creațiunea solidă a ginditorului serios, care trăia numai pentru urmărirea unor scopuri ideale, ce-i erau mai scumpe decît viața cu toate bunurile ei". Pentru Gala Galaction, mentorii publicațiilor socialiste au rămas „generația cea mare dintre 1880 și 1900" ; Sadoveanu va observa la rîndul lui înrîurirea exercitată de „acea mișcare generoasă", de la care „numeroși scriitori ai deceniului 1890—1900 au luat lumină [...] ca în ceasul unei învieri mistice. Era un ceas de miezul nopții, de taină, tinerețe și avînt".

În critica literară, revistele socialiste de la sfîrșitul secolului trecut, au lăsat nu numai binecunoscuta tradiție deterministă și dialectică, în viața literară nu numai o entuziastă tradiție a poeziei și prozei animate de idealurile socialiste, ci totodată o școală a lucidității și răspunderii profesionale : animatorul **Contemporanului** nu a confundat nici o dată planul luptei ideologice, purtate cu strălucire, cu planul promovării valorilor estetice și a închinat primele studii analitice din istoria criticii noastre literare acelora care au devenit corifeii clasicismului românesc. Lecția acestei școli critice, cu toate amendamentele teoretice primite o dată cu evoluția disciplinei, este fertilă și astăzi, prin aceleași imperative pe care le invoca în urmă cu o jumătate de veac, în **Facla** lui N. D. Cocea, pe atunci debutantul Serban Cioculescu : „Nepărtinire și urbanitate iată două dintre însușirile alese ale lui Gherea. Urbanitate în discuție, bună credință în polemică și dispreț față de chestiunile personale — e puțin aceasta ?" Gherea, continua el „n'avea preferințe pentru un cerc literar sau altul, nici ambiția de a strînge vreunul în jurul său. N'avea decît idei și credințe. Structura sa sufletească, ideile sale și însemnătatea criticii sale, iată ceea ce rămîne de examinat".

Nu s-ar zice că un asemenea program ar fi depășit și că exegeza confruntărilor din critica literară de la sfîrșitul secolului trecut ar fi epuizat toate problemele. Capitolul Gherea a înregistrat în critica ultimelor trei decenii destule „mutații", pentru a putea spune, fără teamă de a greși, că în acest domeniu, „legendele" de toate soiurile și cele apologetice și cele negatoare au dovedit că pot coexista pașnic — punctul lor comun fiind starea de discordanță față de adevărul istoric. Asertiunile repetate în urmă cu vreo două decenii și mai bine, în publicistica criticii curente, prin care Gherea era înfățișat drept singura valoare de seamă a criticii, redusă însă la o existență clandestină, cu merite în epocă de nimeni pomenite și recunoscute **abia** atunci nu au făcut decît să micșoreze, însemnătatea și ecoul unei contribuții de prim ordin la stimularea vieții literare și ideologice a vremii ; prin reacție întîrziată, asemenea asertiuni au provocat o atotștiutoare mefiență în fața dovezilor contrare. Încercările de restabilire a adevărului istoric au fost răstălmăcite de unii în urmă cu ani și mai sînt încă și astăzi ; raționamentul e simplu : din moment ce și manualele de școală, și revistele au afirmat atîta vreme că meritele criticii literare a **Contemporanului** nu au fost recunoscute înainte, înseamnă că așa a și fost, că aceste merite nu pot fi decît o invenție de dată recentă ; în consecință, un Lovinescu recunoscînd rolul de întemeietor de școală critică socialistului Dobrogeanu-Gherea, un Dragomirescu mărturisindu-și neputința de a găsi argumente de fond împotriva criticii literare din **Literatură și știință**, un Iorga elogiind „creațiunea solidă" a criticului de la **Contemporanul** — nu pot fi decît niște cîdățenii, iar dezvăluirea lor nu poate semnifica altceva decît tendința „sociologizantă" de a subsuma întreaga critică școlii gheriste, care, de altfel, dacă o fi existat, nu a putut fi recunoscută decît din ...politețe. Mostre ale acestui gen de raționament se găsesc răspîndite în publicistica criticii literare din ultimii ani în cantități suficiente (o înșiruire aici, ar fi fastidioasă, dar ea poate fi oricînd expusă), pentru a ne convinge că în contrast cu salutara afirmare programatică a interesului actual pentru sporul profesional al criticii literare, în prospectarea istoriei criticii, tocmai unele momente marcate de înregistrarea unui spor profesional, se dovedesc a fi mai puțin familiare unora.

Un asemenea moment de spor profesional l-a constituit în viața literară de la sfîrșitul veacului trecut, școala critică a publicațiilor socialiste și în aceasta a constat punctul de atracție, elementul determinant al prestigiului lor în epocă și în rîndurile adversarilor de idei

Ileana Vrancea

80 de ani de la crearea primului partid politic al clasei muncitoare din România

„Munca" din aprilie 1891

Participanți la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. din 1894

Intelectualitatea și vechea mișcare socialistă

La începutul deceniului opt un grup de tineri intelectuali organizează în centrele mai importante ale țării cercuri socialiste, desfășurînd o prodigioasă activitate propagandistică. Efortul lor e încununat de succes. În 1880 are loc prima Conferință pe țară a cercurilor socialiste, se întemeiază ziare, iar în 1881 apare Contemporanul, *destul de repede devenit o revistă de mare prestigiu, citită, citată, ascultată și urmată. În 1886 Gherea, care e, cu adevărat, animatorul și organizatorul mișcării, redactează și publică primul program socialist, vestitul Ce vor socialiștii români.*

În lumea tineretului intelectual punctele de vedere socialiste produc un mare reviriment. Aderenții sînt numeroși și contingentul lor crește, dezvoltînd în amplitudine și profunzime mișcarea socialistă. Se poate spune că în bună măsură cei mai distinși dintre tinerii intelectuali se apropie de mișcarea socialistă. Indiferent dacă studiau în țară sau în străinătate — în deceniul al noulea unii dintre cei mai stimați studenți români sînt cuceriți de puritatea justițiară a idealurilor socialiste. Frații Nădejde, Const. Mille, Dr. St. Stincă, C.Z. Buzdugan, Ibrăileanu, Spiridon Popescu, Paul Bujor, George Diamandi, V. Morțun, I.C. Atanasiu, D.D. Pătrășcanu, Dr. I. Cantacuzino, Dr. D. Voinov, Dr. N. Leon, Emil Racoviță, I. Catina, Păun-Pincio, Izabela Sadoveanu, frații H. și S. Sanielevici, P. Moșoiu, Panait Zosin, frații I. și Al. Radovici, C.A. Teodoru, pictorul St. Popescu, Ionescu-Raicu Rion, Const. Stere, Const. Graur, frații Bacalbașa, E. Fagure, Dr. Yovec, Dim. Anghel și fratele său Constantin (ca să nu-i amintim decît pe cei deveniți apoi nume ilustre) devin militanți socialiști activi. Chiar și intelectuali care, reîntorși în țară, nu vor intra în mișcare, cum sînt Gh. Panu, Vasile Conta sau Mircea Rosetti (fiul lui C.A. Rosetti) au legături, în străinătate, cu filialele din Paris sau Bruxelles, ale Internaționalei socialiste.

Repetăm, entuziasmul, abnegația și dăruirea integrală a acestor tineri intelectuali modifică și creează un climat favorabil mișcării socialiste, al cărui prestigiu se impune și se consolidează în spiritul public românesc. Exponenții muncitorimii, intrați de îndată în organismele mișcării (cluburile muncitorești) aduc elanul lor combativ și consecința revendicărilor de clasă. La 31 martie 1893, cînd are loc congresul de constituire a P.S.D.M.R., se transformă în fapt instituțional o realitate politico-ideologică de multă vreme impunătoare. Mișcarea socialistă românească, acum constituită în partid, era cunoscută în țară (privită cu îngrijorare evidentă de cele două mari partide de guvernămînt) și în străinătate. Fruntașii socialismului internațional apreciau cum se cuvine eforturile socialiștilor din România (vezi scrisoarea lui Engels din 1888 către Ion Nădejde), îi încurajau cu stimă și prețuire iar în revista inițiată la Paris de George Diamandi (L'Ere Nouvelle) colaborau nu numai socialiști români ci și conducătorii socialismului din lume (Engels, Lafargue, Guesde).

Firește, în militantismul tinerilor intelectuali socialiști amintiți nu se pot detecta integral convingeri riguros marxiste. Destui citiseră operele fundamentale ale lui Marx sau Engels pe care le și tălmăcesc în românește. Dar la unii lecturile erau mai ales revuistice sau, cel mult, își însușiseră cunoștințele oferite de cutare carte a unui prelucrător. Ceea ce incontestabil, în opiniile acestor tineri intelectuali multă ceață și confuzie. Textele marxiste de bază deși erau uneori fie interpretate cu exces dogmatic fie diluate cu opinii Kantiene (principiul „datoriei" morale), bernsteiniene sau narodnice erau cunoscute și îndrăgite. Unii dintre acești tineri intelectuali socialiști erau, de fapt, niște contestatari (ca să utilizăm un termen actual), cu lecturi pripite, scîrbiți de spectacolul lumii capitaliste și cîștigați, de aceea, de idealurile dreptății sociale. Nu se poate contesta acestor oameni puritatea idealurilor, generozitatea juvenilă a sacrificiului militant. Convingerile lor indiferent de modalitatea constituirii, au fost sincere și înflăcărate. Calitatea acestor convingeri, militantismul integral impresionează și azi.

Ar trebui apoi spus că militantismul socialist al acestei pleiade nu s-a consumat numai în planul luptei politice propriu-zice. De altfel chiar sfera conceptului de activitate politică avea, în opinia lor, un înțeles pluriform. Se năzuia spre transformarea tuturor structurilor ordinii existente și așezarea lor pe criteriile justiției sociale, ale adevărului și ale raționalismului științific. Că unele dintre aceste opinii erau fisurate de utopism, că raționalismul lor științific era excesiv pozitivist, este foarte adevărat. Dar așa cum au fost, au consecințe însemnate pînă tîrziu în perioada interbelică.

În planul cultural-literar rolul generației de la Contemporanul *a fost hotărîtor pentru inaugurarea unei noi direcții în ideologia literară a epocii. Știm bine că valoarea estetică a beletristicii acestor scriitori este modestă. Dar semnificația contribuției lor nici nu trebuie căutată în sfera strict artistică. Important era aici climatul pe care l-a pregătit și modificat, direcția anunțată și creată. Meritul esențial îi revine lui Gherea urmat îndeaproape de tineri critici în formare : Ibrăileanu, Sanielevici, Izabela Sadoveanu, Raicu-Rion, Const. Stere. Ei au adus în discuția celor interesați asemenea puncte de vedere atunci novatoare, scientismul și istorismul în estetică, demonstrațiile privind legitimitatea socialului în artă, lărgirea categoriei estetice*

Z. Ornea

(Continuare în pag. a 9-a)

drumul pînă la stele

de Mihai Arsene

...nu ningea cînd au apărut ca două stele fulgurante, vaporoși, cu bucuria în priviri, pe buze și în cuvintele abia stăpînite ; eram în pijama, nu-mi găseam papucii și halatul, **care sună la ora asta ?** m-am întrebat — „ora asta" era unsprezece și jumătate dimineața, mi-am amintit însă că halatul se afla pe canapeaua din birou, **papucii tot pe acolo trebuie să fie**, mi-am zis, pentru că îl reluasem pe „Fitzgerald" peste noapte și mă „certasem" cu marele Gatsby, didactic și sofisticat în același timp — performanță imposibil de realizat pe „viu" ; dormisem apoi ca pe cuie : în ochi aveam țepi de măceși, iar perișorii din fruct mă gîdilau neplăcut și, naiba știe cum se făcuse, venise, se „înfățișase" exact cînd ațipisem — mieros și terifiant —, el, „în persoană", marele, iritant, dar terifiant, cu un automat deloc obișnuit, despre care zicea că **lucrează ca bunul Dumnezeu** : cu gloanțe unse care nu zgirie — **delicat-ultra**, și vorbea cum nu-l mai „auzisem" vreodată : era însă marele Gatsby, și avea o înfățișare nemaipomenită — sincer ; de nedescris, întocmai cum mi-l închipuisem pe fila cărții, exact cum l-am văzut pe fila aceea dincolo de dragostea lui, dincolo de clipele în care eram furios, dincolo de reacțiile mascate : ca pe fila cărții pe care-și alcătuise zilnic programele cu tot ce nu însemnase pentru viitor în ele — în programe ; el era, cu un automat acum la vedere, zîmbea : își arăta dantura perfectă și-și pregătea cu deliciu victima, dispus parcă, idee de moment, s-o scoată pe faleză, să-i arate luminița pîlpîind încă, dincolo, pe liman : să declanșeze apoi trăgaciul, iar ea — eu, victima, să se prăbușească lent, ca într-o secvență filmată cu încetinitorul : să cadă pe iarba tunsă cu mașina „gatsby" ; i-am amintit de suferința pentru Daisy, că ar fi fost capabil să plîngă pentru ea, cînd însă am înțeles ce se petrece cu el, **așa-mi trebuie**, mi-am zis repede în vis, i-am amintit rapid de programele sale, apoi i-am declarat de la obraz că sînt nici mai mult nici mai puțin decît Nick, că-i facilitasem restabilirea relațiilor cu vară-mea, **proxenetule !** mi-a urlat, după care a ris zgomotos, dur, trivial și naiba mai știe cum și, **te-ai trădat băiete, tocmai pe tine te căutam, prostule !** și-l înțelegeam perfect, cu toate că vorbea în engleză, de aceea mă simțeam vînăt de moarte, cuvinte însă cu care „mă-... [illegible]" nu se încheia : a ridicat piedica înainte ca eu să mai pot inventa ceva, mi-a mai amintit o dată că gloanțele sînt unse cu vaselină „gatsby" și m-am mirat că toate începuseră să fie botezate cu numele său, **apoi a apăsat pe trăgaci**, exact cînd soneria a „tunat" după fulgerările pecetării, în tr-tr, tr-tr-tr, tr-tr, tr-tr-tr, după care urmă pauza și dezmeticeala mea, și iar tr-tr, tr-tr-tr, sunetele **expirînd** acum ceva vehement, vehementă cu care era să dau și eu drumul la cîteva invective, am zis în schimb **calma-calmisima !** o dată, de două ori, de trei și m-am ridicat, soneria continua să-și facă de cap, iar eu să mi-l întruna **calma-calmisima, calma-calmisima**— privind pe fereastră, o tentativă spre a uita visul : nu ningea, **așa că nici anul ăsta nu schiez**, mi-am zis ; nu mai schiasem de mai bine de zece ani, adevărată rușine, cu pîrtiile numai la doi pași : mai speram încă și **care n-are somn la ora asta ?** am strigat în hol, doar n-o fi însuși **marele, în persoană !** și nu, nu era : erau ei — el și, mai cu seamă, ea : vaporoasă, exuberantă, blondă, înaltă și candidă, într-o blană primită din America, **of America !** și cînd a zis „America" iar mi-a fugit gîndul la „marele gatsby", **nenorocitul naibii !** dar m-am liniștit, **prost pot să mai fiu !** mi-am spus conciliant : ne-am bucurat, s-au dezbrăcat încă bucurîndu-se, m-am scuzat, m-am îmbrăcat bucurîndu-mă, ne-am revăzut continuînd să ne manifestăm bucuria în camera cu tencuială, tapet vechi și miros de crin — **naiba să mă ia cu parfumul ăsta de crin !** — și după o clipă de tăcere am devenit din nou zgomotoși : ne-am spus bucuriile, eu nu aveam, ei pe-ale lor : aveau, aveau multe : am eludat ca într-o convenție necazurile unul după altul, scurt ; au scos apoi din „cutia pandorei" veruntul, ceea ce nu mai era deloc în regulă, mă lăsasem pentru un an de distracția aceasta, dar am băut, după ce am adus paharele aurite, paharele și lămîile tăiate felii-felii, am turnat, le-am urat **căsătorie grabnică !** la care amîndoi au dat din cap repede, că se face urgent, **cum se grăbesc !** m-am mirat sincer, **și copii !** Titus mă privi o clipă interesat, o clipă deoarece își aminti cu repeziciune **că așa eram și sînt, săcît** : mai cu seamă spunîndu-le că m-am lăsat de băut pentru un an, dar beam, trebuia să fiu prezent la revederea dorită atît, în care nu mai sperasem, revedere cu el după cîteva luni cu ea după un an și jumătate aproape — am cunoscut-o la București ; am băut, se înțelege, și am fumat, mult ; am vorbit despre poezia nu-știu-cui, despre ultimele cărți apărute ; **un „escu" mi-a făcut un referat agramat la carte**, a spus ca într-o paranteză Titus, apoi ne-am continuat discuția vorbind despre perspectivele lor după absolvire, dar repede, parcă alergați de nu-știu-cine pînă ce, la un moment dat, cu paharele în mîini, ne-am ridicat, iar eu am zis răspicat, ce dracu mă apucase ? **pentru căsătoria voastră !** chiar așa, da, și cu o sinceritate pentru care nu aveam motive să mă suspectez, m-au primit amîndoi entuziasmați, ea mai cu seamă, și nu știu de ce am avut senzația că era capabilă să se dezlănțuie cîntînd în clipa aceea, Titus însă a deschis tranzistorul și din difuzor o voce : nu exista de fapt vocea ei, existam doar noi, noi cei trei la un loc după mai bine de un an și jumătate, atunci cînd plecasem cu Gigi-aviatorul, plecați val-vîrtej, eu cel puțin complet nepregătit, în niște pantofi de pînză, o pereche de pantaloni pătați cu duco alb în dreptul genunchilor : în fond o ștersesem să bem un coniac sub Tîmpa — locuiesc la doi pași —, numai unul, dar s-au făcut trei : ne despărțeam, Gigi pleca la București și de acolo la mare ; „mîhnit", l-am condus cu un taxi la gară, iar la gară **hai să așteptăm trenul la restaurant**, cu cafele, unde, nu se putea, trebuia să ne găsească cineva, și a venit Tavi ; am băut vin, firește, și l-am stins cu păstrăvi, i-am promis lui Tavi un aparat de filmat, — apoi a „descins" trenul la peron, l-am condus, dar cînd Gigi a vrut să urce l-am întrebat cu un calm care m-a zănăcit ulterior, **eram revoltat** că nu mă invitase formal în vagon, **pentru mine ai luat tichet ?** întrebare la care nu a avut curajul să răspundă, nici să mă privească, — aș fi înțeles că „ținuta" nu era deloc adecvată pentru o călătorie de aproape două sute de kilometri —

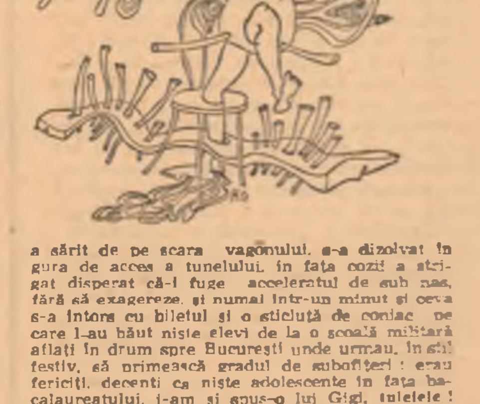

a sărit de pe scara vagonului, **s-a dizolvat** în gura de acces a tunelului, în fața cozii a strigat disperat că-l fuge acceleratul de sub nas, fără să exagereze, și numai într-un minut și ceva s-a întors cu biletul și o sticluță de coniac pe care l-au băut niște elevi de la o școală militară aflați în drum spre București unde urmau, în stil festiv, să primească gradul de subofițeri : erau fericiți, decenți ca niște adolescente în fața bacalaureatului, i-am și spus-o lui Gigi, **tulelele !** ricană ușor în urechea mea : ei vorbeau despre-ale lor, noi despre-ale noastre, despre surpriza care se și contura la orizont și pentru care inventam situații cît mai absurde posibil : vocile ni se întîlneau, se interferau, răspundeam la cîte doi-trei dintr-o dată pînă ce-am fost convinși : Gigi și-a „trădat identitatea" involuntar, l-am suspectat, totuși, de ipocrizie — clipă în care toți cadeții și-au întors privirile spre el, neîncrezători : avea cam aceeași vîrstă cu ei : dar „aviatorul" le-a luat piuitul lansîndu-se într-un „argou" de specialitate, amalgamînd situații cu senzații mai mult or mai puțin logice, dar nu mai contau la un moment dat nici situația, nici senzația, ci senzaționalul : a început „in extremis" cu un luping de toată frumusețea, l-a pigmentat cum se cuvine cu termeni colorați, un luping larg, cu orizont fascinant, într-un stil „moară neferecată", apoi s-a înscris în figuri mai simple, a „aterizat" și, ce putea să facă ? i-a încolonat purtîndu-i prin sălile de curs, pe unde descrise un mod de învățămînt tehnicizat pînă la așezarea pe scaunul din fața mesei de la cantină ; ceva

de domeniul anului două mii și ! mai ceva, cu televiziune la dispoziție ca frișca în savarină, filme pe viu, catastrofe aeriene, control video al zborurilor din clasă, zboruri care se consumau chiar în momentele vizionării, comentarii docte și a reușit să declanșeze invidia cadeților, „ț-ț !", șmecherul însă îi scoase din nou la soare și iarbă verde, îi conduse fără nici o zdruncinătură cu un microbuz-lux la marginea aerodromului după ce îi plimbă în marș prin observator, îi așeză la „bordură", și așteptam ca din clipă în clipă ceva să nu mai fie în regulă, să se „producă" accidentul : era încă la sol însă, nu avea ce să se întîmple, doar să se fi împiedicat călcînd pe șireturi : prea era însă misterios, și l-am trimis la toți dracii în gînd, prea întindea coarda : ne-a vorbit despre parfumul ierbii aerodromului cînd e suspendat de la zbor, despre adîncimea cerului, adîncime și culoare : a făcut frumos analogia pilot-cosmonaut continuă, inevitabil, cu golurile de aer, cu „imens", „incomensurabil" și „de necuprins", cu lipsa de repere și senzația de static — făcea al naibii poezie ; nu l-am întrerupt și, după cum îl știam, abia așteptam să intre în pielea personajului principal, se și anunța de altfel momentul după vijelia cu care debita — nu se putea altfel : mi-am și zis, liniștindu-mă în dorința mea, că **„nu se poate"** ! ceea ce s-a și întîmplat urgent : i s-a fixat reperul itinerarul, a decolat „magistral" în dublă și : era dimineață pe la nouă, „dubla" nu-și bănuia cafeaua și avea chef s-o facă la „azimut", în carlingă : **așa că a pus cana sub nasul meu și mi-a atras atenția frumușel : „ți-se lung stinga, într-o oră aeri-**

sim", la care Gigi strînse din maxilare, [illegible] ... **„un Alexander" după** [illegible] ... **s-a dus dracului totul !** [illegible] ... **găurește cerul că de-acum tîi ala-i !** [illegible] ... **Lili mă cheamă ;** [illegible] ... pe „[illegible]" [illegible] ... **aleluia !** strigă Gigi, **salvezi și** [illegible] ... **nu era biserica mea, pe-a mea abia o zăream la orizont, mi-au dat lacrimile**, [illegible] ... **nu mă dau jos cu o țigară după ureche**, era convins, **Lili-Lili !** strigă [illegible] ... **și-am pierdut iar biserica**, [illegible] ... **aterizare, Lili !** [illegible] ... **n-am mai știut pe ce lume mă aflu, am tras de manșă ca de mînerul unei mănăstiri, am urcat în plafon, m-am dat peste cap o dată, de două ori, i-am tras cinci șuruburi, și o vrie scurtă, și pe urmă „hai acasă puișor"**... [illegible] **am aterizat mărețși la punct fix, am simțit că mă arde ceva undeva, era țigara „dublei", îi zburase din gură pe scaunul meu, am sărit din carlingă, am trecut pe lîngă urmăritor, Aria, Pilica, avea vreo patru țigări pe după urechi, m-am aruncat în groapa cu nisip, a „venit" imediat după mine** și [illegible], **arăta ca o lipie** [illegible] **pentru cele cinci zile suspendare de la zbor, Lili-Lili !** și-a ținut-o așa, în bar, [illegible] n-am observat cînd am trecut prin cele două tuneluri dintre Timiș și Predeal, cînd am depășit Comarnic și Ploiești Sud, cînd am ajuns în București : ne-am trezit doar în vacarmul de pe peron — GARA DE NORD : aveam o stranie senzație de fericire și priveam lumea de undeva de sus, din carlinga avionului cu care zburase Gigi : nimeni nu mă vedea, „ținuta" nu mă interesa, la „orizont" a apărut însă greul : am căutat apartamentul lui Titus — locuia la o soră plecată pentru cîțiva ani în Iran —, **sîntem cineva !** a zis Gigi, dar nu la asta mă gîndeam cînd în sfîrșit am ajuns în fața blocului : am urcat civilizat, am sunat, dar am sunat cu un apartament mai sus, loc la Ionescu, era însă apartamentul lui Ionescu fotbalistul, ne-a răspuns cineva care nu era fotbalistul — fotbalistul antrena o echipă din Belgia — și nu ne-a privit frumos deloc la ora aceea, patru dimineața ! normal ; am coborît un etaj, soneria era defectă, Gigi a încercat să apese pila de contact cu un băț de chibrit, n-a mers, a scos briceagul și, cu vîrful lamei, a demontat „soneria", a tras firele mult înafară, le-a alăturat apoi, dar efectul nu s-a produs imediat, **nu-i acasă, pramatia !** a zis nu știu care dintre noi : am luat în primire firele și nu m-am cuminit pînă ce n-am auzit **cine e-acolo ?** pe o voce cunoscută, **noi !** am strigat la unison, **care „noi" ?** a venit din nou vocea, acum guturală, **eu cu Gigi !** am zis nervos, ce mai întreb ? după care a urmat o scurtă pauză ca să deslușim în cele din urmă, **ah, drăcie, voi erați !** și s-a dat ușa de perete, am intrat primiți cu „salam alecum" în pumni, curată tîrîială : am cerut apoi să ne spălăm de „păcate" pe mîini, **ca Pilat din Pont !** a strigat Titus încă somnoros, **marș la baie !** fuga, ne-am spălat la repezeală și imediat **hai la gară, pentru că ne era foame**, Titus nu avea în casă decît niște colți de pîine, uscate : **la gară !** hotărî irevocabil și Gigi, am mîncat înfulecînd, **apă minerală, și bere pentru domnul, rapid !** „domnul" era Titus : se înțelege, m-am strîmbat, evident, iar cînd „comperul" a anunțat plecarea acceleratului spre Timișoara, via Craiova, am demarat pe direcția „nani-nani" : am făcut însă vreo patru halte, prin toate „alimentarele" din drum, ne-am aprovizionat, convinși că două zile nu mai ieșim din casă : am cumpărat tot ce ne-a dictat apetitul, fără vreo considerație pentru „bunul simț", apoi ne-am aruncat pe paturi decisi să visăm frumos și cu happy-end, ceea ce nu știu dacă s-a mai întîmplat deoarece ne-am trezit brusc pe la unsprezece și jumătate, coincidență : a apărut ea, **Fani cu „i" românesc de la Ștefania !** — mi-a plăcut, era frumoasă : este frumoasă în adevăratul sens al cuvîntului mi-a confirmat-o și Ana, și ce spunea ea e sfînt, nu se înșală „nici-o-dată", fapt care mă cam înspăimîntă uneori ; foarte frumoasă — umbla desculță prin camere, caraghioasă cumva în rochia roșie cu flori mari alb-citron, din tul, cu coadă din crol, **inefabilă ca poezia**, mi-am spus atunci, **aeriană** : așa o văd în permanență — vaporoasă : dar acolo, în ziua aceea toridă de august m-a contrariat culoarea părului — galben -

a vedeam sau nu o puteam vedea decît brunetă — ebenin — și mai scundă decît Titus cu un cap, dar era blondă iremediabil, dezghețată : detesta băutura **și ce se face cu Titus, poeții beau !** am tăcut însă și m-am felicitat imediat fără vreo nuanță de jenă că nu plecasem în pantalonii pe care-i folosesc cînd fac grafică sau leg cărți ; dar nici măcar n-a tresărit văzîndu-mă cu și fără barbă în același timp, ci și-a luat rolul în primire : a intrat în vase, pahare, oale și crătiți, în conserve și pachetele cu carne, între timp supraveghea curățenia pe care o făceam noi, ne-a bănuit sub duș, m-am și bărbierit cu ocazia asta ; la masă ne-am comportat așa-și-așa, a ieșit bine, totuși : am șters-o cu Gigi pe balcon să fumăm cîte o țigară și cînd ne-am întors ei doi, Titus cu Fani erau gata, pregătiți de plecare la viitoarea mamă soacră — Titus elegant îmbrăcat, elegantă după care o fracțiune de secundă am crăpat de invidie ca un poștaș, **nu suportă blugii**, s-a scuzat la ieșire, **bine-ți face !** i-a strigat Gigi, Fani s-a strîmbat prima dată, a scuturat din cap brusc, și în clipa aceea am avut impresia că purta egretă, am bufnit în rîs : ei însă îi plăceau blugii ! **mama asta**, zise și-au plecat să se întoarcă la ora opt seara, Titus — fără Fani : dar a plecat după ce încuiase toate sticlele în frigider, luînd cheia cu ea : cu Fani ne-am văzut abia a doua zi ; arăta exact ca acum : blondă, vaporoasă, irizantă doar că [illegible] îmbrăcată de iarnă, într-un fel de bluză din mătase groasă, legată peste mijloc cu un cordon subțire din același material, în pantaloni bleumarin, **tot ne-am reușit să fac drum-o bursă de** [illegible] **mare**, rea-

în l-am dat pe sîrli ; mama mi-a [illegible] ... Fani [illegible] ... **mă fac stiuardeză**, [illegible] ... **două, nu-ți dau voie să te faci : ziarist sau stiuardeză, după care** [illegible] ... **nu vrea una din două !** [illegible] ... **se ironic, doamne !** [illegible] ... **ziaristă**, a revenit Fani [illegible] ... **hotărîtă de copil : se înțelege**, eram gravi, dar dincolo de gravitatea aceasta [illegible] ... **pe TAROM** — pentru Fani, [illegible] ... **e școli de reeducare** : [illegible] ... Fani [illegible] ochii mari, [illegible] un zimbet, zîmbetul [illegible] — asta era, școala de reeducare, materialul uman pentru un [illegible] și o conlucrare [illegible] ... privea fix [illegible] ... **VESTE NUMAI LA MINE !** [illegible] ... paharul [illegible] ... ca : ceva straniu se petrecea cu ea, [illegible] Fani, [illegible] Titus tăcerea, dar [illegible] am ! vorbi și Fani, [illegible] în care se afla, **stiuardeză și dacă nu, ziaristă, da !** vorbi înălțîndu-și capul ca o druidă, și o clipă mi-am zis că are dreptate Titus, Titus — nu Fani : pentru că e prea frumoasă, prea vaporoasă, dar m-am cumințit repede **de ce să nu facă ce vrea ?** suna cam nu știu cum astfel am gîndit însă, chiar puțin împotriva mea, — am și avut imaginea ei, a stewardesei : mi-am închipuit-o în costum bleumarin, îi venea perfect și mai cu seamă, se potrivea cu tot ce avea aerian, ideea de zbor ; **da, să zboare, chiar așa !** mi-am zis însă că abia se află în stadiu de cristalidă, și în momentul acela am observat nuanța vișinie din ochii ei, am observat licărul jucăuș, umed, de pe irisuri și poate această umezeală iscase nuanța spre violet — ceva nou pentru mine la Fani — care se armoniza perfect cu galbenul părului ; constatarea veni rapid, am privit fugitiv spre Titus, apoi m-am afundat mai bine în fotoliu, clipă în care atmosfera din cameră din nou mi se păru îmbibată cu parfum de crin, clipă în care pereții mi s-au arătat mai aspri, puternic poroși, pori care se amplificau, și au crescut ca niște recifuri, recifuri din lemn însă pe care parcă mișunau repezi și răchitarii ; curios, lampa, căzînd pînă în dreptul ochilor, arăta ca un clopot vernil, cărțile din rafturi — talmeș-balmeș de indivizi strîngîndu-și aventurile, experiențele și ideile ca într-un bazar oriental ; mă cuprinse dintr-o dată frigul, am prins paharul dar nu l-am ridicat, mi-am retras mîna iute — gestul a trecut neobservat ; amîndoi erau afundați în gînduri, căzuți într-un fel de hipnoză — profiluri pe drahme ; ea privindu-și nu mă îndoiam, perspectiva prin cele trei variante, el numai prin două sau chiar prin una singură, nu știu, sau n-am știut atunci : cuirasat — el ; suplă corvetă cu toate velele sus — ca, în aceeași ecluză : mi-i doream pe aceeași dunetă ; eram puțin nervos, nu reușeam să impun o discuție decontantă, mi-o doream, mi-o doream sincer cu cît simțeam că era singura ieșire, dar mintea refuza să-mi vină în ajutor, cu cît pereții se dovedeau acum stîncoși, aerul din cameră mai dens îmbibat cu parfum de crin, ciudat ; dar Fani, în fixitatea ei, începu cu voce catifelată să murmure, n-am înțeles pe dată, apoi am deslușit „... **în blănuri mă îmbătam, parfumul ăsta era : aflam — parfumul vițel, vița o bănuiam perfidă și rama ne desena mișcarea, saltul în gol ; felinele șuvițe se afundau în ochiul crud și scrum doar, scrum citeam în noi cînd**

blănuri moi mă îmbătau ! parfumul — parfumurile, irișii da, și linxul de catifea, și setea, șuvoaiele în stînci călătorind pe verde mușchi crescut în nord, și rădăcinile de nuc urcînd din sud : muream în trupuri mici de blănuri, dicotomie albă prelungă trece din muguri în floarea tremurînd deschisă, plînsul, vela hăituită-n joc pe mări de vînt..." în timp ce eu vedeam totul și în toate predomina violetul : valve de scoici, mișcări trunchiate, nori pulverizați, nordul lăptos ascunzînd parcă umbre, desființîndu-le contururile, năvăleau himere, vedeam șuvoaiele alunecînd pe mușchiul verde, rădăcinile acelea pornind din sud, soarele pocnind în eclipse, totul surd, parfumul sec al viței, butașul rupt, sucul aspru țîșnit din lujerul crud și mareele, tocmai despre ele fiind vorba cînd din nou am început să înțeleg ce spune ; ochii îi jucau în aceeași umezeală, dispăruse zîmbetul, se accentuase movul — era acum „liliac" crud pe irisurile fixe, linxul mort, ochiul în care se desena violetul părea gol, clipă în care mi-am zis că ar cam fi timpul și cazul, mai cu seamă, să schimbăm decorul, să plecăm undeva — într-un loc cît mai zgomotos cu putință ; n-au vrut, încăpățînați parcă, s-au opus ca și cum ar fi așteptat ceva, ca și cum ar fi așteptat pe cineva, de ce ? sau arătau așa din cauza pozițiilor identice, ca într-un stop-cadru : **ce se întîmplă ?** am întrebat în mine : ședeau în așteptare, gata parcă să găsească prilejul — bucuroși să-l găsească, pentru a se mișca ; nici unul însă nu-și voia mișca-

rea gratuită, și atunci mi-am zis că mai bine marele Gatsby și-ar fi făcut datoria, așa cum intenționase, mai cu seamă că gloanțele lui erau unse cu vaselina care-i purta numele, dar nu se mai putea : teritoriul era altul, personajele — altele ; armele — altele ; fundalul — altul și **important**, gîndeam eram acum trei, da : trei, un martor — deci un martor care, aveam senzația, de ce ? m-a scuturat tremurul, aveam senzația că potența ambiguul : m-am cutremurat, **calma-calmisima** mi-am zis în gînd scurt, dur, mă prostisem de-a binelea : de ce-mi treceau prin minte și ce rost aveau „stiuardeză", „ziarist", „institut" aici, în camera aceasta, după atîta timp, după plăcerea revederii-bucuria revederii, da ; „stiuardeză", „ziarist", „institut", și eu cu școala de reeducare, cu materialul uman [illegible] ; dar țîșni fără voie din creier un și ce ? [illegible] ... **să-și aleagă singură** : am respirat ca după [illegible] extensorului, dar era vorba ca ei să se căsătorească în septembrie viitor — [illegible] arăta ca niște [illegible], multe [illegible] da, în septembrie viitor, și Fani [illegible] se pare, Titus începu [illegible] pentru amîndoi deja, cel puțin așa se vedea — era clar ; și am avut un rictus, mi-a surprins și Fani rictusul abia schițat, [illegible] o clipă, și-am regretat ; mă [illegible] abătut el, nici pe departe : aici eu [illegible] în locul lui Titus fiind, să a-[illegible] „categoric", „definitiv" și „fără posibilități de revenire" institutul, pentru [illegible] ... [illegible] ... ochii ei mi se părură [illegible] ... dar Titus trecu peste observația ei, în timp ce eu mă rugam din nou să ningă, să ningă mult [illegible] ... am fi ieșit în aer, s-ar fi terminat cu parfumul de crin, am fi coborît pe Sulinar, din ambiție, am fi strigat [illegible] ... în fuga pe pîrtii, pe cărările dintre brazi, [illegible] ... egali de [illegible] la toți trei : cel mai bun, cel [illegible] ... de călătorii pe mușchiul crescut la nord și rădăcinile urcînd din sud, [illegible] readuse pe marele Gatsby cu automatul lui, ceea ce mă [illegible] o fracțiune de secundă — [illegible] ... nici unul dintre cei care [illegible] exact asta pentru a ridica paharul și ca un prost, din nou am [illegible] căsătoria voastră, la care Titus s-a ridicat în picioare trezit parcă din somn, a întins ciocnind cu paharul lui Fani, și ea la fel ; Fani duse paharul la buze, cu privirile ațintite în gol, apoi și le mută în ochii lui Titus ; o priveam puțin intimidat pentru că simțeam cum se restabilește ceva între ei, comunicarea tacită — [illegible] pe o anume undă ; foarte greu de stabilizat postul, dar legătura invizibilă se relua încet : erau date „ziarist" și „institut" și „stiuardeză", indiscutabil, și „școala de reeducare", toate : eram convins, pentru că își zîmbiră drăcește, în timp ce îi priveam gînditor, încercînd să descopăr ce se ascunde, ce se petrece sub frunțile lor dincolo de ochi, de mîinile care îi exprimau, totuși, dincolo de chipurile acum de sfincși, acum mobile, însuflețite, dar pe care încă păstrau violetul reflectat cînd, în sfîrșit, apăru Ana — nevastă-mea ; totul se aranjase între timp : afară ningea întocmai cum dorisem, și mă rugam să nu înceteze pînă ce nu se transformă totul în alb ; i-am făcut cunoștință cu Fani : o cunoștea din descrierile mele, **se potrivește, exact cum te-a descris bărbatu-meu**, a zis rîzînd și cu un dram de orgoliu în licărul ochilor ca un compliment, cui ? — Fani o sărută, Ana rămase cea de totdeauna : nu se entuziasmează niciodată ; cercetă atentă emanînd un „cît" de severitate didactică, demnitate se pare că ține să fie, așa o simt cel puțin și doar nu-i lipsește, făcu onorabil față situației de început, nu s-a amestecat în discuție decît atunci cînd a crezut potrivit, ceea ce m-a enervat, dar asta e ea : prezența ei mi s-a părut că a adus un fel de durere în ochii lui Fani, **perspectiva ?** — n-am înțeles despre ce fel de durere putea fi vorba, cred că realizase „concretul" în Ana, destul să imprime în atmosferă parfumul convenției ; exuberanța, și mută chiar, dispăruse acum în totalitate : intrase ceva care adusese nu zăpadă ; Ana deschise repede ferestrele, **vă intoxicați în atît fum, brrr !** făcu, un „brrr" care nu o prinse : aerul năvăli rece, Fani îi ceru lui Titus haina, se acoperi trăgîndu-se cît mai mult cu fotoliu spre bibliotecă, eu mi-am aruncat o pătură peste picioare, Titus s-a mutat în celălalt capăt al camerei — la birou, Ana s-a scuzat, plecă să ne pregătească o „tonă" de cafea ; tăcerea se așternuse între timp implacabilă, și am tăcut astfel, ascultînd clinchetul ceștilor pe care le spăla Ana, iar cînd a revenit aducînd cafe-

lele, începu să ne povestească un caz care **„se perpetuă"** de aproape douăzeci de ani. Ana povestea, pe Fani o acaparase, asculta: își trăsese feregeaua de mătasă pe față, eu priveam în ceașcă; totul pornise de la o casă țărănească, o poveste cu doi frați și două surori: surorile se căsătoriseră cu cei doi frați, cel mai mare dintre frați era infirm, cea mai mare dintre surori era frumoasă, cel mai mic avea drept de moștenire, după obicei dar tatăl favoriză pe cel mai mare, infirmul; cumnata, cea mai mică dintre surori, își otrăvi cumnatul cu mercur, infirmul își bănui nevasta și o alungă de acasă, cu primul născut după ea — copilul avea cinci ani ; neamurile îl internară într-un spital de unde, fără nici o speranță fu readus acasă în două săptămîni, așezat într-un car cu perne și cearceaturi albe ; nevasta se întorsese între timp, văruise casa ajutată de copil ; totul era pregătit pentru înmormîntare, dar în casă bolnavul ceru de mîncare, nevasta îi aduse un pui fript, infirmul refuză îngrozit, nevasta insistă plîngînd, infirmul cedă, ceru fiului să guste din friptură, copilul se conformă bucuros, apoi tatăl mîncă pe săturate, ceru vin, i se aduse, copilul fu obligat să guste vinul, o făcu, tatăl bău, își astîmpără setea, apoi ceru să fie lăsat să doarmă; între timp sora cea mică dispăruse dintre cei aflați în casă, bunica își trimise nepotul după tanti-sa, copilul fugi, tanti-sa lăsase sîrma de rufe în jos, în fugă copilul se izbi cu beregata de sîrmă și căzu leșinat, l-a găsit mamă-sa cînd a ieșit a doua oară ; n-am vrut să mai ascult, am constatat imediat că miroase a crin din nou ; Fani avea ochii umbriți de lacrimi, îi căzuse feregeaua ; o zguduise povestea, — intriga situația în sine, intriga psihologul, se vedea ; cu gîtul alungit sta ca o fregată-aripi încordat strînse înaintea zborului ; Titus rîdea ridicînd din umeri, concesiv ; **am văzut și eu un nenorocit călare pe o coadă de mătura**, am zis ca să pun capac și am ridicat paharul, am băut, apoi m-a cuprins o căldură ciudată ; se înserase, afară încă mai ningea, ninge frumos, întocmai cum îmi dorisem; vocea Anei se auzi timp îndelungat monotonă, liniștit ordonată, fără urcușuri, fără coborîri — linie trasată de raza crepusculului; mă gîndeam în clipele acelea la urcușuri și coborîri pe pante, în fuga schiului, dar fuga în sine mă zăpăcea, voiam să lunec însă, am prins paharul, am băut tot vermutul dintr-o înghițitură ; simțeam însă că dintr-un anume loc din cameră marele Gatsby mă pîndește și că își pregătește automatul ; pe pereți alergau acum crisalide vișinii; gestul o făcu pe Fani să tresară, Titus spuse că e tîrziu și-ar **cam fi timpul să plecăm**. Ana nu zise nici da nici nu, s-au ridicat, am văzut în clipa aceea înălțîndu-se o coloană de gheizer, i-am condus, priveam spre Fani, a sesizat ? și-a întors privirea, **camera ta e de vină** a zis, și m-a contrariat nuanța limpede, albastră, din ochii ei ; o vedeam prima oară — nu-nu, nu se putea să n-o observ și mi-a pătruns în nări parfumul dens de crin ; ne-am întors de la poartă împreună, ea cu Ana : am refuzat cina, nu a insistat ca altădată, bizar, dar m-a relaxat înțelegerea ei ; îmi oferea posibilitatea să caut albastrul din ochii lui Fani pentru că nu mă mai puteam astîmpăra, **ce fel de albastru ?** mă întrebam curios, curios și ușor surescitat — prea era limpede, limpede și dens, net albastru : se făcu însă că urc un munte, că mă aplec și culeg o floare ; **ce floare o fi ?** dar era o albăstrea, o albăstrea-de-munte, asta era ; m-am întins pe canapeaua din birou, am închis ochii apoi, și am început să-l aștept pe marele Gatsby care ținu să se răzbune : „înaintă" spre mine, cu priviri de buldog, dar cînd, în ciuda tuturor eforturilor, observă că pașii se făceau în gol, înnebuni de-a binelea ; începu să sară, să se amulgă din nu-știu-ce, în zadar : mișca picioarele din ce în ce mai repede, ca un ciclist, tălpile lunecau pe pămîntul cu luciu de „palux" — și mi l-a amintit pe Marcel Marceau ; Gatsby se chinuia însă stîrnindu-mi rîsul și compătimirea : se enervă cumplit apoi, manipulă automatul cu repeziciune și dexteritate, apăsă fără să mai ochiască pe trăgaci, fulgerele țîșniră ca într-un început de apocalips, proiectilele se opreau și se dizolvau la doi centimetri de epiderma pieptului meu, exact în dreptul inimii; [illegible] tentativele de înaintare, și trăgea nu se juca ; gloanțele unse cu vaselina Gatsby nu se mai terminau, îl exaspera ineficacitatea, încît, obosit în cele din urmă, a urlat cuprins de o panică pe care nu i-o înțelegeam ; a trîntit automatul de pămînt, arma însă, în loc să sară, cum mi se părea normal, dispăru treptat în solul acela flasc ; din același loc se înălțară Daisy și Myrtle, gușoțiră o clipă, scoaseră la

Desene de MIHAI GHEORGHE

iveală niște inele lucitoare, priviră îndelung în spatele lor, apoi îl puseră pe mîinile acoperite cu sînge coagulat o pereche de cătușe nou-nouțe părăsindu-l imediat ; îl lăsară nimănui, clipă în care am deschis încet ochii, ALBĂSTREA DE MUNTE ! mi-am zis în gînd ; privirea trecu prin perdeaua care era tot din nylon, nu din mulțimea fancanelor de mai înainte, prin geamul ferestrei și se opri pe Venus : clipea agitată într-o lume la fel de însingurată ca și ea, iar distanța pînă la ea se „concretiză" cu „infinit", încît m-au cuprins cu adevărat frigurile : mi-am întors capul și am descoperit-o alături pe Ana : stătea pe taburetul tapițat într-un echilibru pe care nu-l reușeam decît foarte rar ; zîmbea trecîndu-și tresărind degetele dreptei prin părul meu, timp în care-mi împărtășea impresiile sale despre Fani și Titus, destul de măgulitor, dacă ar fi auzit-o — mai cu seamă Fani ; mă privea fix cu ochii ei calzi pe care se desenau perfect irisurile, negru-tuș, infiltrînd în căldura privirii izul acela ușor matern, inconștient emanat, pe care îl detest și mă înfurie ; tresăririle degetelor în părul meu îi trăda surescitarea, nu-mi dădeam seama de unde ar fi putut porni, nici nu m-am bătut capul ; vorbea ea, despre Fani și Titus, într-un cuvînt îi plăcuseră ; îmi aminti fără să accentueze prea tare că nu cinasem, mă întreabă dacă mă culc pe canapeaua pe care mă aflam sau merg alături de ea, fugitiv, vreau să știu dacă să-ți pregătesc cafea și o cană cu lapte, era clar cum nu se mai poate, nu, am răspuns ; respiră și ochii îi sclipiră fulgerător, se înseninară chiar, după care propuse o ieșire, adică să mănînc eu ceva, găsise pretextul ; dar vocea trăda statornicia îndelung verificată, mă liniști și, în ciuda comodității care pusese stăpînire pe mine — pătrunsă odată cu calmul, siguranța și „catifeaua" vocii —, m-am ridicat, am „întins" la maximum „extensorul", i-am făcut semn cu capul s-o șteargă la îmbrăcare și am început să mă scormonesc prin buzunare, dar din ușă mă privi de sus, ostentativ, **lasă-lasă, zgîriie brînză, nu te mai căuta** ; am făcut o figură de om jignit, dispăruse însă dincolo de ușă, fericită că, în sfîrșit, avea ocazia să-și arate cameea mare de la rochia nouă, că, eventual, va dansa sau,... dar pe mine mă incita Venus cu clipirea ei agitată și dorința de a urca serpentinele spre cabana de pe vîrful Tîmpei, să mă așez pe pietrele străvechii cetăți, să privesc steaua îndepărtată care clipea stingheră, apoi să sap adînc, să pătrund acolo departe, pe aceeași distanță cu înălțimea stelei, să ajung la cenușa strămoșilor pe care-i știu aici, la cenușa ascunsă în sipetele ferecate de acest pămînt cu nouăzeci și nouă de lacăte ruginite de vreme pentru că și acolo strălucește o Venus, știu...

Patru poeţi tineri

SIMA FELIX

Regina nefericită

Nefericită e regina
tablei de şah imaculat
cînd i se fură de pe trepte
pion uşor dar preferat

şi nu anunţă de acestea
regelui ei cel taciturn
cu ochii albi cu ochii negri
şi pleacă de se culcă-n turn

şi vine-un cal din depărtare
pe ocolite căi obscure
cu un nebun de neam mai tare
ce-l duce gîndul să o fure

el e din ţări mistuitoare
din ţări cu mers de papagali
el plăti greu trecerea vamei
prin bariera de corali

şi fiindcă jocu-acesta tragic
n-am urmărit pîn' la sfîrşit
n-avem de unde să cunoaştem
cine-a bătut cine-a pierit.

Mireasa cerului probabil

Se string în presupusa vatră
dorind o flacără un fum
femeile şoptite-n piatră
ale dezgheţului de-acum

şi aripile-ndelungate
în jurul stelelor s-au strîns
ca şerpi cu multe piei curate
spălate-n apele de plîns

şi nici o floare-n paradis
nici corbi să farmece în iad
îngerii trec printr-un iris
de dumnezeu şi apoi cad

dintr-o femeie vor rămîne
ca stînjenelii ale arsurii
prosoapele pe mîini bătrîne
maci otrăviţi în cerul gurii

mă va lua în inefabil
în zborul ei trecînd prin vis
mireasa cerului probabil
mireasa ochiului deschis.

Un domn suav

Un domn suav trăieşte-n sine
un domn suav nu are tată
un domn suav pe trotuare
cu degetul nu se arată

un domn suav ne stă în spate
şi ne urmează în tăcere
ne schimbă haine demodate —
ncheind fermoare de artere

închidem uşa după noi
ne reproşează ca un sclav —
aveţi răbdare dumneavoastră
să intre şi-acest domn suav

nu încercaţi să bateţi cuie
în palma — soclu de statui
într-o sălbatecă eroare
veţi bate cuie-n palma lui

intens el este-atuncea cînd
ne mai pocneşte cîte-un dinte
el este nota-aceea-n care
neonu-n lampă se aprinde

e totuşi bradul cel mai mare
prin care-aducem aer pur
cînd nu avem în noi culoare
şi nici iubire împrejur

şi merg spre centru ca spirala
să pun pe capul lui blestem
el este ce rămîne după
citirea-acestui trist poem.

DAN OPRESCU

Toamna

Aspru vînt rostogolea trupu-i de argint
printre frunzele bolnave de a toamnei
slavă.
inspumat ţîşnea osînda la ţîţelul din ţărînă,
peste pulberea de iarbă amurgită-n cring.

Orga stelelor spălate de-nsetate lacrimi
din afund îşi naşte umbra, sunet de
pocale...

Nunta

Soare de coral
m-a încercuit.
EMIL BOTTA

Ce vaiet s-adună în luna Prier
mireselor scumpe ca piersici zemoase,
ca stoluri de paseri, ca inimi de gemeni,
mireselor dulci să dea rara miere,
vrăjită pustie a celor din lemn ?

Şi cine cutează, fără de mamă,
fără de viaţă, s-asculte domol
cum nunta se face-n altarul de ape ?

Ah, soarele lacom, cum vrea să o soarbă,
s-o stringă, s-o piardă, s-o-nece în el ;
mireasa nebună, cu ochii spre mire
se lasă tîrîtă-n regatul etern.

CONSTANTIN VOICULESCU

Ciclu

Sînt zori în care spinul din călcîi
se face iar luceafărul dintîi,
dezlănţuind spre tainicele spaţii
pămîntul îngroşat cu ecuaţii,
să zacă pe acelaşi pat de moarte
lîngă sfătoşii aştri fără carte,
dar încă jinduind dintre tenebre
la dira instelatelor algebre...

Sînt seri, cînd unghiul fuge din echer
să îmblînzească miezul pirostfer,
sculptînd prin fărîmoima fierbinte
severe roci de cifre şi cuvinte.

Sînt şi amiezi, cînd ne'ndurata lavă
leagă-mpreună ceruri cu otavă...

Şi sînt şi nopţi, cînd talpa pămînteană
dospeşte, potolită, altă rană :
se stinge-n drumul năclăit de ploi
luceafărul vrăjitului altoi ;
călciîul pare a-nălbit a pace ;
un spin de ducă, înăuntru, coace...

Turnir

Am tresărit
din sînge pînă-n suliţi,
armura ne căzuse
ca singură-n turnir,
ca nucile, deodată, despuiaţi,
primeam pe piept
cohortele solare...
În noi, peceţi uscate, măruntele pirale,
prin noi, oceanele-ntorcînd amurguri
— oglinzi fireşti pe false răsăriturî —
atunci, cu preţul iederii nebune,
ne-am curăţit de cer şi pălămidă,
iar cînd l-am încercat pe piele-n joacă,
briceagul vechi a şovăit, s-a frînt,
alunecîndu-ne peste lăptură
ca peste un duh de cremene şi rug...

Măr

Cîte caţi de măr domnesc
simburi negri-neclăcese,
cîte caţi de măr domnit
sîngerează pe cuţit,
cîte caţi de măr amar
leagă miezul cu zadar,
cîte caţi de măr de sui
descîntasem pentru doi,
cîte caţi de măr aprins
peste dimineţi am prins,
cîte caţi de măr bătut
de pe moarte-am deslăcat !...

Miezul strigă, strigă coaja,
mă destrunt în trei ca vraja...

GRID MODORCEA

Stare (la porţile dorului)

În orele acelea inutile ale după-amiezii,
cînd stau resemnat fără să ştiu de ce şi cînd
ca un prinţ bolnav nu îndrăznesc spre nici o ispitire,
mă voi hotărî cu presimţire mare
să scriu un poem împodobitor, neînchipuit de elegant,
cu spaţii largi între litere, cu majuscule ornamentale,
şi cuvinte în culori diferite, anume alese,
un poem neîncăpător cu multe denumiri
de locuri exotice, de oraşe şi obiceiuri ciudate,
cu oameni care îşi trăiesc meticulos nemurirea ;
despre pămînturi roditoare am să scriu, despre catedrale în pustie
şi necredinţă, despre cea mai simplă,
cea de răstignit, cea mai trecătoare suferinţă.
Nimic din cultura mea să nu se adauge născocirilor arbitrare,
totul să fie savant, de faptă şi ademenitor.
Am să amintesc şi de Batşeba, de tot ce-i vag
şi pierdut aproape în adîncurile firii,
de toate frumoasele copile care mi-au dat treziri
mai presus de veghe, de somn şi insomnie.
În fine, voi delecta paginatorul
cu cîteva cuvinte arabe sau greceşti
şi n-am să mă abat de la nici un amestec de popoare
de limbă sau de înlăcrimare... Dar dincolo de toată această
prestabilită armonie voi strecura pe ici, pe colo, printre rînduri,
ca pentr-un scop anume, într-o formulă tipografică discretă
o vorbă despre prietenii mei şi iubirea mea.

Stare (numită ne-stare)

Stau şi ascult această muzică fără-de-sfîrşit,
ca împietrit.
Mi-e teamă să fac vreo mişcare,
să-mi clatin vreo pleoapă, să-mi cadă vreo lacrimă
sau mîna să mi-o petrec
— aşa cum sînt obişnuit în asemenea clipe —
de-a lungul frunţii. Cred (îmi cunosc împietăţile interiorului
PREA BINE) că vine din afară frumoasa emanare, din afară,
din locurile unde s-au păstrat neschimbate tîmplele.
Din atîtea sunete e alcătuită liniştea care s-a lăsat
oh, parcă pretutindeni ar fi tîmpane absorbitoare.
Nici cu respiraţia n-aş putea să tulbur bogata cîntare.

Balada căpitanului fluvial Ion Sinca, spusă de mult iubita lui soţie, Ana

„Este cunoscut că la temelia barajului de la Porţile de Fier stă — ca în balada meşterului Manole — o jertfă : vasul Filiaşi şi căpitanul acestei nave Ion Sinca..."

Scînteia nr. 9021, 8 ianuarie 1972.

Am intrat în această casă din strada Horaţiu 18, o casă veche, cu grădină şi curte, mobilată cu acea grijă pentru lucruri solide, care **să ţină o viaţă de om**, obişnuită în astfel de case severinene, dar vădind şi o anume cochetărie prin acele nimicuri decorative cu aer pitoresc — bibelouri, dantele, cuverturi, carpete — strînse de cineva care călătoreşte des, dincolo de hotare, şi am fost întîmpinat, în odaia mare a acestei case vechi, după cum mă aşteptam, de o femeie încă tînără, palidă, îmbrăcată în negru, Ana Sinca, văduva căpitanului fluvial Ion Sinca, pierit, în urmă cu doi ani, în împrejurări tragice, la închiderea Dunării. Purtam în mine totuşi — stîngheritor — conştiinţa îngratei servituţi a muncii mele de reporter, mai mult încă : un sentiment de înstrăinare, dacă nu chiar de adversitate faţă de ea.

Mai avusesem ocazia, cu un an în urmă, la Beclean-pe-Someş, să stau de vorbă, cu totul întîmplător, cu o femeie ce scăpase de la moarte din infernul apei, în urma unor încercări de necrezut. După o noapte de pîndă şi-a văzut propria casă prăbuşindu-se sub picioarele ei, perete cu perete, fiind purtată împreună cu o fată de a ei pe resturile unui acoperiş, prin vîltoarea puhoaielor. Şi, în fine, a scăpat ca prin minune, după încă o zi şi o noapte de chin, fără altă traumă decît a retrăi obsesiv, tulburător, aproape de dezechilibru, emoţiile acestei tragice întîmplări, aşa cum mi-a fost dat să constat în cursul relatării ei, deşi interlocutoarea nu înceta să afirme că **nu are nimic, că e perfect normală**.

Atunci mi-am urît meseria, sau mai bine zis : faţa ei oficială — creionul şi hîrtia, întrebările, curiozitatea lucidă — care mă obligau să asist la o tragedie rece, interesat, dornic de a fi eficient — cînd singura reacţie nu poate fi decît tăcerea şi smerenia, dar tot atunci am înţeles că sînt robul unei chemări, de neexplicat altcuiva, dar care mă urmăreşte ca un blestem, dincolo de durere şi spaimă.

Dar acum eram relativ liniştit căci totul fusese premeditat, întrucît veneam ca invitat, în perfectă cunoştinţă de cauză, de ginerele acestei femei, şi el de faţă, pentru a evoca persoana celui care a fost căpitanul fluvial Ion Sinca, a cărui viaţă continua încă, şi astăzi, să suscite controverse. Dar cum, însă, trecuseră doi ani, doi ani şi mai bine, din ziua de **17 iunie 1969**, cînd remorcherul **Filiaşi** a fost înghiţit de valuri, doi ani care pot permite o privire mai circumspectă şi pot alina rănile — îmi spuneam — privind la femeia calmă, stăpînă pe sine, din faţa mea, şi lucrul acesta mă linişti, dar nu într-atît încît să nu caut să amîn prin ocolişuri şi amabile divagaţii intrarea în durerosul subiect. În cele din urmă el se insinuă, încet, încet, în pofida voinţei noastre, pentru că nu putea să nu se insinueze, atîta vreme cît fiinţa căpitanului fluvial era prezentă acolo, în lucruri, în gesturi, în tăcerile şi ezitările noastre.

Şi această insinuare s-a produs într-un fel neaşteptat. Fiindcă femeia aceasta din faţa mea, Ana Sinca, care trăise cu bărbatul acela ce-mi fusese necunoscut, timp de douăzeci şi doi de ani, adică din 1947, cînd ea, Ana Sinca, fata unui ţăran din Batoţi s-a căsătorit cu Ion Sinca, din Crivina, pe atunci proaspăt secund, în vîrstă de treizeci de ani, şi pînă la fatalul 17 iunie 1969, timp de două decenii şi mai bine, în cursul cărora îşi încropiseră un rost, schimbînd cîteva case cu chirie pînă s-au instalat aici, în strada Horaţiu, crescuseră două fete, Valeria şi Ani, ajunse la vîrsta liceului şi a facultăţii — din toată această lungă durată, de aproape un sfert de secol, Ana Sinca nu-şi aminteşte decît ultima zi, ultima dimineaţă, pînă la cel din urmă amănunt. Pe cînd tot restul zilelor şi anilor, care alcătuiesc de fapt viaţa unui marinar şi a unei soţii de marinar, cu plecările lui în curse lungi, cu aşteptările ei în port la întoarcerea vasului, cu jarul nopţilor din anii tineri, cu bucuriile şi grijile cotidiene, cu drumurile lui, de zi şi noapte, la şantierul de la Porţi — toate acestea nu fac în amintirea ei cît ziua de 17 iunie, cînd timpul a încremenit parcă în memoria ei, pentru a fi reluat mereu de la capăt, ca într-un ritual, cu aceleaşi gesturi, cu aceleaşi vorbe, pe care le aud şi acum, peste doi ani, rostite cu un glas neutru, distanţat :

— În noaptea aceea am visat un vis. Se făcea că un car înalt, plin de curcani şi pui, s-a oprit în faţa casei. Am ieşit afară şi omul de la car m-a întrebat dacă nu cumpăr curcani... Cînd m-am trezit, am vrut să-i povestesc şi lui acest vis. Dar el era grăbit. Nici n-a stat să mănînce. A luat în fugă două cireşe. I-am spus : „Stai să-ţi spun ce am visat". În timp ce îl conduceam, ca de obicei, pînă la colţ, „N-am timp acum. Mă întorc la zece şi treizeci, Cuţa". Trebuia să ia o **tîmplărie**. Era foarte gospodar, speriase vecinii. Oare de ce n-am luat curcan, cînd m-a întrebat omul din vis ? Curcanii erau bărbaţi. Eu însă am cerut un pui. Puiul era fata. Dacă aş fi cerut curcan poate nu s-ar fi întîmplat **totul**...

Ana Sinca tace. Rosteşte cîteva fraze limpezi, ca nişte cristale, la care se vede că s-a gîndit mult şi apoi tace. Îi vine greu să povestească, ori dificultatea relatării provine din faptul că Ana Sinca **nu ştie** de fapt prea bine şi în amănunt ce s-a întîmplat acolo, pe şantier, în ziua aceea, după cum nu ştie prea bine ce făcea bărbatul ei, zi de zi, la Porţi. Nu ştie întîmplări, amănunte tehnice, fapte — căci Dunărea şi şantierul, în întregul lui, o copleşesc sau poate de aceea că Ana Sinca are o fire prin excelenţă lirică, ce se opreşte asupra trăirilor directe — oboseala, reacţia la frig, patima, grija, încordarea, bucuria, spaima, suferinţa — prin care aceste fapte şi întîmplări copleşitoare se reflectă în imaginaţia ei. Şi totuşi, necunoscînd fapte şi amănunte, întîmplări, ei nu-i scapă esenţialul.

Ea nu ştie nici astăzi în amănunt că, în timp ce umbla prin casă aşteptînd să se facă ora zece şi jumătate, cu ochii la ceas, soţul ei, avînd funcţia de comandant instructor **al flotei de şantier**, lua în primire remorcherul **Filiaşi**, ca să ducă urgent un transport de unsprezece vagoane de grinzi, pentru construcţia podului fix, aflat chiar în mijlocul cataractei. Ea nu ştie cum se manevrează un asemenea vas, şi nici comenzile pe care le-a rostit Ion Sinca, nici cît era viteza apei în ziua aceea, ci îşi aduce aminte că în lunile din vara aceea, a lui '69, simţea o neînţeleasă nelinişte, provocată de încordarea

Vasile Nicorovici

ascunsă a bărbatului, pe care ea îl întreba cîteodată : „E pericol la închidere ?" — „E puţin pericol, Cuţa. Dar n-ai grijă, mă descurc eu". Un răspuns liniştitor, care n-o linişteşte niciodată, dar ea nu insistă căci ştie că nu va obţine mai mult deoarece el era **ursuz** şi nu-i **plăcea să vorbească**.

Ea nu ştia atunci şi nici astăzi nu ştie, că în timp ce remorcherul **Filiaşi** urca spre cataracte, viteza apei devenea mereu mai mare, nici faptul că, în momentul intrării în cataractă, a apărut în faţa **Filiaşului** un convoi de şlepuri, dar comandantul instructor, Ion Sinca, soţul ei, a dat dispoziţie ca remorcherul să meargă înainte, tot înainte, împotriva cataractei, pînă cînd a trecut de podul fix. Aici însă vasul a fost înfrînt de puterea curentului, şi-a pierdut viteza şi a început să vină înapoi, **în derivă**, pînă a ajuns din nou sub pod, iar şlepul care are legat de el în dreapta, **la babord**, s-a proptit de unul din picioarele podului şi curentul apei, nemaipomenit de puternic, l-a întors în curmeziş, **l-a pus în travers**. Primejdia a devenit mare şi Ion Sinca a dat ordin să se deslege **remanul** (şlepul). Marinarii s-au repezit şi...

Ana Sinca, însă, nu ştie din toate acestea aproape nimic, nici acum, după doi ani, deşi probabil că i s-a explicat totul pînă la cel mai mărunt detaliu, dar ea îşi aduce aminte, invariabil, ce **a simţit**, atunci, în acele ore şi clipe ale dimineţii, cînd a plecat cu fata ei mai mică, Ani, elevă într-a zecea, în oraş. Ea a avut presentimentul că cineva o să moară şi s-a gîndit imediat că nu poate fi decît tatăl ei, căci era bătrîn şi suferind de cîţiva ani de zile. **Moare fata**.

— Este un caz unic în istoria navigaţiei, îmi explică ginerele, inginerul Trandafir, care stă alături de noi, la aceeaşi masă. Caz unic cînd un vas s-a dus la fund în 15 secunde, aproape instantaneu. Ca şi **Titanicul**. Marinarii de pe **Filiaşi** n-au apucat să deslege ceamul. Vasul a fost tras în jos. Ceamul încărcat cu grinzi a căzut peste el. Pilotul, fratele lui Ion Sinca, s-a pomenit în beznă. S-a făcut ghem, ca să nu la apă. S-a apucat de un lanţ şi a urcat în sus, unde se vedea lumină. Dar oamenii de la cazane n-au mai avut timp să iasă.

— Şi căpitanul ? Ce-a făcut căpitanul ? — întreb, deşi cunosc această poveste în nenumărate variante, dar sper de fiecare dată că voi afla versiunea cea mai plauzibilă.

— Căpitanul n-a sărit împreună cu ceilalţi. Dacă ar fi făcut asta s-ar fi salvat. Dar el s-a repezit s-o caute pe Mariana, fetiţa în vîrstă de 9 ani, a scafandrului. Era în vacanţă, venise pe şantier, şi-l rugase : „Nene Sinca, nu mă lei cu vaporul ?". Erau vecini de stradă, familiile se cunoşteau bine. Mama ei, care lucra tot pe şantier, a învoit-o. Şi în ultima clipă, cînd remorcherul se îneca, Ion Sinca s-a dus s-o caute. L-au văzut oamenii...

Din nou tăcere. Ca şi cum aş fi putut, printr-o aminare, să anulez desnodămîntul ce se apropia, întreb cu totul altceva :

— Aveţi o fotografie a căpitanului ?

Ana Sinca se ridică în tăcere şi se întoarce cu un plic gros pe care îl pune pe masă. Foarte multe fotografii cu oameni necunoscuţi, în haine negre, adunaţi laolaltă, fotografii de înmormîntare, şi printre acestea, una singură, cea mai spălăcită, arată figura unui bărbat smead, cu barba ţepoasă, îmbrăcat în haine de lucru.

— E o fotografie a lui, de pe şantier. — spune Ana Sinca. Nu umbla în uniformă de marinar. **A venit la întîmplare**. Vroia s-o facă. Mumosa din greu. Era foarte constîncios. Se interesa [illegible] obosit, îngheţat. Îi scoteam cizmele reci şi umezi din picioare. Abia îşi trăgea sufletul şi venea după el inginerul Sălăgeanu şi-i ba cu maşina. Îi duceam mereu frică şi grijă. Că el nu-mi **spunea tot**. Nu-i plăcea să vorbească. În ultimul timp, cînd a venit **închiderea**, am insistat să plece **la linie**. Nu — spunea el — [illegible] să terminăm. Cum să-l las eu pe inginerul Sălăgeanu ?

Ea nu ştia atunci şi nici acum nu ştie prea bine ce e această **închidere**, cum se pregătesc [illegible], cum se aşează **grinzile** pe pod, [illegible] **stabilopozii** şi de ce e nevoie de atîta grabă, — dar a simţit esenţialul — acţiunea grăbită şi periculoasă — din încordarea bărbatului, din felul cum rostea el acest cuvînt, **închidere**. La fel ca şi în dimineaţa aceea, cînd, după ce a revenit acasă, a auzit paşi în curte şi a crezut că **este el**, dar s-a pomenit cu fratele ei, marinarul, care i-a spus : „**Dadă** s-a înecat un vas în Gura Văii. Nu ştiu ce fel de vas, dar am auzit pe cineva vorbind la telefon, la noi în port". A alergat imediat la autobuz. Pe şantier, în direcţia podului, lume multă, forfotă. Oamenii fugeau care încotro. Dar Ana Sinca nu ştia atunci, cînd a coborît din autobuz că remorcherul **Filiaşi** fusese înghiţit de valuri, că apele ceţoşi ale fluviului nu erau decît a uriaşă lespede curgătoare pe mormîntul căpitanului fluvial.

— M-am dat jos din autobuz şi am început să alerg pe drum. După aceea am alergat pe pod. Şi cu cît alergam, cu atît mă copleşea o spaima tot mai mare. **Îi am pe vedem nicăieri**. De obicei, cu toate că îmi anunţam că vin, îmi ieşea înainte să mă întîmpine. Pe pod era multă lume şi auzeam pe cîte unu cum strigă : **Sinca ! Sinca !** Dar nu înţelegeam nimic. Parcă spuneau că a fost salvat...

Intervine ginerele, inginerul Trandafir.

— Oamenii îl strigau pe fratele lui, pe Sinca Petre, pilotul, care fusese scos din apă.

— Am rămas pe loc — continuă Ana Sinca — iar fratele meu, marinarul, a plecat să vadă ce se întîmplase. După un timp s-a întors şi mi-a spus : „**Dadă**, să mergem acasă. Dumnezeu să-l ierte !". Am căzut jos. Mi se făcuse întuneric înaintea ochilor. Fratele meu m-a adus pînă acasă. Pe stradă era multă lume. Tot Severinul aflase...

Mi-e greu să redau acest dialog, fiindcă vorbele Anei Sinca, pe care nu vreau să le modific, sînt sărace, nu declanşează acea tehnică literară, gradată, în stare să urce inima în vîrful pieptului. Şi totuşi fiecare cuvînt închide în el simplu şi elementar, o mişcare esenţială, o emoţie, căci Ana Sinca nu-şi poate exprima demersurile decît prin intermediul emoţiei.

— În prima noapte şi în celelalte a venit să stea la mine o cumnată, sora lui Ionică. A venit şi socrul meu. Rămăsesem numai cu Ani. Valeria era la Iaşi, la examene. Noaptea nu puteam să adorm de frică. Auzeam paşi pe afară. Nu mai **era voinic la casă**...

Din nou aceste cuvinte : **voinic la casă**, aduse de Ana Sinca din satul ei, cuvinte ce exprimau nu atît o reacţie personală, cît a unei ginte întregi, care îşi deprinsese femeile, timp de secole, cu o anume orînduire a raporturilor lor cu bărbaţii, capi de casă, protectori, voinici. E o remarcă pe care o gîndesc acum, cînd rescriu această conversaţie, în cursul căreia, în acest moment am pus o întrebare tipică de reporter :

— În ce zi a săptămînii s-a întîmplat asta ?

— Era într-o marţi. Pe el l-au găsit vineri. Sîmbătă l-am ţinut. Duminică a fost înmormîntat...

După notarea acestor cuvinte, mi-am ridicat ochii de pe carnet. Şi din nou, senzaţia de adversitate pentru ocupaţia asta blestemată, de a răscoli sufletele altora, mi-a revenit. Căci aveam în faţa mea o femeie, care se schimbase — nici nu ştiu cînd şi din ce cauză — cu desăvîrşire. Degeaba îmi luasem atîtea precauţiuni, avînd şi asigurarea ginerelui că nu voi fi stîngheritor, ci, dimpotrivă, un vizitator dorit, ca unul ce urma să evoc memoria celui dispărut. Femeia aceasta, care se ţinuse pînă atunci atît de calmă, s-a reintors — prin cine ştie ce flux ascuns al vieţii ei afective — la emoţiile de acum doi ani, vocea ei a căpătat o vibraţie neobişnuită, deşi, îmi dădeam seama, că se înfruntă pe sine însăşi, ca să-şi păstreze liniştea. Ar fi trebuit să pun carnetul şi creionul în buzunar şi să încetez de a o mai chestiona. Dar oare în acest fel nu i-aş fi provocat o nedumerire şi o nelinişte, mult mai mari, căutînd a-i da nişte explicaţii de circumstanţă ? Nu aveam o altă soluţie decît să asist încă o dată la înmormîntarea lui Ion Sinca şi să-l văd — jelit a cîta oară ? — în relatarea, de ritual, a acestei femei în doliu :

— De găsit l-au găsit peste trei zile, în satul în care se născuse, la Crivina, chiar în locul unde se scălda de copil.

— Dunărea are anumite locuri unde obişnuieşte să-i scoată la suprafaţă pe cei înecaţi — a intervenit, ca întotdeuna cu o explicaţie potrivită, ginerele, inginerul Trandafir.

— Au mai fost şi alte jertfe ? l-am întrebat.

— Doi marinari tineri, tot din Crivina, avînd fiecare neveste şi cîte doi copii mici. Alţi doi, unul din Crivina şi altul din Orşova, au scăpat. A scăpat şi pilotul, fratele lui Ion Sinca.

— Petrică, pilotul, a venit aici, la două zile, după... adaugă Ana Sinca. Arăta speriat, distrus. Abia mai putea să vorbească. Suferise un şoc. Ia şi acum medicamente.

Eu scriu, cît pot mai exact şi mai repede — îmi fac conştîncios meseria — şi las lucrurile să meargă de la sine. Ana Sinca îşi continuă relatarea :

— Cînd au plecat fraţii lui, pe Dunăre, cu şalupa, mi-au spus : „Hai, **dadă**, să-l căutăm". M-am dus cu ei, dar apa era mare şi tulbure şi am renunţat. Nici Valeriei nu i-am dat telegramă la Iaşi. Să-i spun : „vino la înmormîntare", cînd pe el încă nu-l găseşti ? Au trecut două zile de aşteptare, şi vineri vine fratele meu, marinarul, şi îmi spune : „L-am găsit, dadă. Dar de cunoscut, l-am cunoscut greu. După buletin. Avea trecut acolo fetiţele. Numai numele lor se mai cunoşteau". L-au adus la Severin cu un vas. Am fugit repede în port, cu o cumnată de a mea, sora lui Ionică. **Dar nici eu nu l-am cunoscut**. Era cu totul **schimbat**.

Ana Sinca vorbeşte sobru, fără imaginaţie — şi îi respect acest fel de a fi. Dar notînd această frază obişnuită : „nici eu nu l-am cunoscut", nu pot să nu remarc că acest moment, exprimat atît de lapidar, ascunde una din cele mai puternice lovituri, dacă ştim că e vorba de o reîntîlnire cu un om apropiat, care te-a părăsit perfect sănătos, cu gîndul să revină peste cîteva ceasuri şi pe care îl vezi, complect schimbat, rece, cu faţa străină, descărnată, putrezită, încît nu-l mai poţi recunoaşte.

Îmi mut privirea pe fotografiile de la înmormîntare care, oricum, sînt mai liniştitoare. Ele arată o zi senină, multă lume tăcută, coroane de flori, şi peste toate acestea — şi mai ales peste violenta întîmplării — un aer de reculegere şi de **distanţare**. Pentru Ana Sinca, însă, aceste fotografii constituie singura evocare în imagini a zilei despre care ea nu-şi mai aminteşte nimic, sau ceva atît de vag, ca un amestec nedeslușit de mişcări şi culori întunecate.

— Înmormîntarea a fost într-o duminică. A venit lume multă. Tot Severinul. Au venit marinari din port. A fost şi lume din sat, fini şi neamuri din Devesel. Şi bolnavii din spitale au ieşit. L-au dus cu muzică şi coroane de flori. Au sunat sirenele. La mormînt a vorbit cineva din partea şantierului, dar cine nu mai ştiu. Nu mai ţin minte nimic. Mi-au povestit, mai tîrziu, ceilalţi... Şi aşa am rămas singură, în casă, cu Ani. Noaptea, pe întuneric, auzeam paşi. Tresăream la cel mai mic zgomot. Şi trebuia să

Desen de MIHAI GHEORGHE

mai fie cineva cu mine. Apoi a venit Valeria şi a mai venit şi tînărul acesta. El e acum **voinic la casă**... Şi noaptea, a început să am linişte. Ziua mă duceam la cimitir şi stăteam acolo. Pînă seară. Nu-mi venea să mănînc. Slăbisem. A trebuit să-mi facă injecţii. Arătam ca o umbră.

Vizitasem cîndva şi eu acest cimitir, severinean, foarte alb din pricina atîtor cripte de beton şi de marmură, în care fiecare soţie, cum scrie pe lespezi, este **blîndă şi iubitoare**, iar perechile se mîndresc că şi-au construit locuinţa de veci **„fiind încă în viaţă**, ori fac apeluri patetice în versuri : „trecător opreşte-ţi pasul / Nu trece nepăsător / Că şi eu am fost ca tine / Vizător şi iubitor !." La capătul aleii, din latura lui cea mai îndepărtată, se află două morminte identice, avînd — ca toate celelalte — cripte cu uşi grele de beton, şi, în faţă, două bănci albe, de piatră, iar, la căpătîi cîte o vitrină cu pereţi de sticlă, în interiorul cărora o candelă şi o fotografie : prima — a unui bărbat încă tînăr, în haine negre, cealaltă — a unei fetiţe cu o fundă în cap, surîzătoare.

În dreptul fiecărui mormînt, cîte o inscripţie. „Aici odihneşte căpitanul fluvial Ion Sinca, născut la 20 oct. 1920, decedat la 17 iunie 1969, de 49 de ani" — „Aici odihneşte Mariana I. Corboveanu, născută la 17 apr. 1960, decedată la 17 iunie 1969, de 9 ani". La mijloc un monument funerar alb, avînd acest epitaf comun : „În luptă înverşunată cu valurile bătrînului fluviu Dunărea au dispărut două fiinţe... Moment tragic, neprevăzut şi viaţa lor s-a curmat pe veci. Călătorule opreşte-te o clipă şi citeşte..."

Asta e tot ce ştie Ana Sinca. Adică începînd cu fraza : „**în noaptea aceea am avut un vis**" şi pînă la cealaltă frază care e înscrisă pe piatra din cimitirul severinean : „**aici odihneşte căpitanul fluvial Ion Sinca**". Şi între aceste fraze, alţi doi ani de zile, în cursul cărora n-a fost totdeauna uşor să fii văduva lui Ion Sinca. Mai ales că despre el s-a spus de atunci şi se spun încă atîtea şi atîtea vorbe, vorbe netede şi strîmbe, vorbe de laudă, vorbe curate, dar şi vorbe de ocară, vorbe între care însă ea, Ana Sinca, nu ştie cum să se descurce.

S-a spus că el poartă vina accidentului, fiindcă a trecut peste semnalul închis şi n-a ţinut seama cînd unul din oamenii săi l-a avertizat despre primejdie. Dar s-a afirmat, tot cu argumente, că trecerea prin cataracte a fost un act firesc, care implica desigur şi un coeficient de risc, ce putea fi asumat, întrucît şi alte vase au trecut pe acolo, cu o zi înainte, în aceleaşi condiţii şi nu au pătit nimic, ceea ce arată că accidentul a fost datorat unui concurs de împrejurări nefericite. S-a spus că Ion Sinca a fost un om excepţional, bine pregătit, energic, care a dat dovadă de acte de devotament şi de curaj, şi erau citate în acest sens nenumărate fapte. Da, e adevărat că Ion Sinca era zelos, reluau alţii, dar zelul său provenea din interes, căci Ion Sinca vroia să fie remarcat. Din pricina atîtor laude se înfumurase. Meritele sale au fost supralicitate. Numai astfel se explică în ce fel, încă şi astăzi, după atîţia ani de zile, numai de Sinca şi iarăşi de Sinca se tot vorbeşte. Pe cînd alţii, cu merite mult mai mari, au rămas în anonimat. De ce ?

Într-adevăr : de ce ? Imaginaţia dornică de soluţii limpezi şi odihnitoare, vrea răspunsuri răspicate şi definitive şi care să lămurească ce a fost cu acest Sinca, **a fost sau n-a fost un erou ?** Cînd în fond nu aceasta este esenţialul, sau nu acesta este unghiul cel mai potrivit de a-l privi pe cel dispărut. Fiindcă, trebuie spus imediat, Ion Sinca şi marinarii săi, precum şi mica Mariana, mai au un mormînt, care se află în mijlocul Dunării, exact pe locul tragicei întîmplări din 17 iunie 1969. Acolo unde se află şi astăzi epava remorcherului, care n-a mai putut fi scoasă la suprafaţă, fiindcă manevrele erau dificile, şi puneau în primejdie termenul de închidere a Dunării. Singura soluţie : sacrificarea vasului. Mai precis : acoperirea lui cu un zid de piatră protector, căci epava, proptită de picioarele podului fix, în curmezişul apei, punea în pericol terenul de fundare. Peste remorcherul **Filiaşi** a fost îngrămădit un strat de bolovani, înalt de cinsprezece metri. Aşa a reapărut el — ca un imens gorgan de piatră — cînd fluviul a fost barat şi apa evacuată din incinta batardoului. Pentru a se putea pătrunde la fochiştii ce rămăseseră la cazane, a fost deschis prin foraj, un loc de trecere. Înhumarea acestora în cimitire a fost ultimul act al tragediei. Remorcherul, însă a rămas pe loc şi el stă acolo şi acum, întrat din nou sub apă, la fundul lacului de acumulare, pentru a face corp comun cu barajul, ca una din pietrele lui de temelie.

Şi totuşi, nu acolo, sub această imensă lespede, îl simte supraviţuind pe căpitanul fluvial, Ana Sinca. Ea nu ştie nici acum, ce a fost şi ce a rămas sub apă, în locul acela, după cum nu are înţelegere, pentru imaginile-simbol, care nu pot fi traduse în emoţii imediate şi puternice. Sau dacă ştie cîte ceva, totul se rezumă la asemenea vagi constatări, care poartă culoarea unor trăiri emotive ; în alb negru, ca nişte reacţii ale ei personale :

— A venit lumea să-mi spună, cînd m-a văzut nenorocită, că el singur, Ion Sinca, a fost de vină pentru toate cîte i s-au întîmplat. Prea s-a omorît el cu lucrul, prea a fost el conştîncios.

Şi prin contrast, cum se întîmplă întotdeauna la firile afective, imaginea celui care nu mai e, care trebuie vegheat, capătă un contur alb, purificat :

— Aşa şi este. Prea a fost conştîncios. Încît n-a mai fost altul ca el pe şantier. Poate nici unul la sută, sau unul la mie. **Nu a mai fost unul ca el pe tot şantierul.**

Aici, în aceste vorbe, Ana Sinca nu se mai vădeşte ca o femeie temătoare, ca o femeie care caută să-l potolească pe bărbat şi să-l scoată din calea primejdiei. Ci femeia care s-a identificat cu el, după moarte, care şi-l asumă, întocmai cum a fost el, pentru a-i susţine cauza cu o neasemuită credinţă. Şi acesta este mausoleul cel mai somptuos şi mai trainic, în care căpitanul fluvial trăieşte o altă existenţă imaginară, purificată, ca să ni se înfăţişeze drept un erou fabulos, de baladă, un erou alb şi fără pată, un ins pe care nimeni nu-l poate egala.

Un erou al unei balade nescrise, ceea ce nu înseamnă că această baladă nu există, chiar dacă nu trăim într-un veac al baladelor, fiindcă semenii noştri de fiece zi sînt **deseralizaţi**, şi asta nu fiindcă n-ar exista eroi, ci fiindcă a dispărut credinţa în eroi, sau dacă această credinţă există, nu există creatori de profesie care s-o înfăţişeze în cuvinte pe măsură, deşi toate elementele unei astfel de balade — a luptei şi a sacrificiului suprem pot fi întîlnite şi în cazul acestui căpitan fluvial Ion Sinca, — începînd cu visul, presimţirea, obsesia, suferinţa, şi pînă la actul final de credinţă, al mult iubitei, lui soţii, care a ştiut să se înalţe din durere, şi pe care o cheamă Ana...

DIN MEMORIILE UNUI LUPTĂTOR

din zori spre asfințit

XXVIII

Obosit să tot colind pe meleaguri străine, m-am întors în țară. Treburile lăuntrice mergeau greu. Rănile războiului nu se tămăduiseră încă ; erau adînci și nimeni nu ne prea putea da o mînă de ajutor, căci mai toată lumea apuseană suferise de pe urma lui.

Eu, în București, eram ca musca căzută în lapte. Nu cunoșteam aproape pe nimeni, în afară de cîțiva camarazi din școala militară și de cîteva rude.

Cu încetul, însă, am început să pătrund în lumea scriitorilor, a ziariștilor, a pictorilor și a oamenilor politici.

Voi aminti de cîțiva dintre cei care au lăsat urme adînci în viața mea.

N.D. Cocea. Era în 1924 (așa mi se pare), în casa fostă „Frascatti", unde se află astăzi teatrul de estradă „C. Tănase". Parcă ar fi fost ieri. La ultimul etaj, în camere mansardate și cu pereții pictați după schițe de marele artist Marcel Iancu, era redacția ziarului „Facla". Acolo, l-am cunoscut pe N.D. Cocea, în mijlocul colaboratorilor și prietenilor săi. Era o mare familie luminată de personalitatea lui „Nicu" — cum îi ziceau mai toți. Vocea lui sonoră, rîsul lui sănătos, optimist, răsuna de la un capăt la celălalt al apartamentului-redacție.

Înfățișarea sa fizică m-a impresionat mult cînd l-am văzut prima oară. De statură potrivită, voinic, un cap cu fruntea tare boltită, la tîmple păr bogat, răvășit, parcă, de furtună, ochi sclipitori ca tăciunii în noapte, cu străfulgerări de ironie, dar, totuși bogați în bunătate. Căci Nicu Cocea, înainte de toate, era un om bun, un om care înțelegea să se apropie de cel care suferea, de cel nedreptățit de semenii săi.

Nicu Cocea, temutul polemist, autorul vestitelor articole scrise în anul 1907 și în paginile antidinastice, era, în viața de toate zilele, în acțiunea sa politică, în scrisul său, un poet al gîndirii și al scrisului românesc. Chiar în articolele sale, cele mai violente, sînt licăriri de adevărată poezie.

Cei care au fost prietenii lui Nicu Cocea și-au dat seama că acest om a căutat o viață întreagă să înăbușe aceste porniri ale firii sale de poet. El își închipuia că poetul nu are ce căuta în viața unui gazetar, a unui polemist. Totuși, poetul l-a învins odată pe Nicu Cocea atunci cînd a scris romanul-poem „Vinul de viață lungă".

La „Facla", alături de el, am trecut pragul gazetăriei. În redacția lui am învățat să scriu, să devin gazetar combativ.

Erau vremuri tulburi pe atunci. Burghezo-moșierimea, înspăimîntată de Marea Revoluție din Octombrie, căuta prin toate mijloacele, să-și apere pozițiile împotriva mișcărilor de revoltă a maselor, asasinînd pe muncitori și pe țărani.

În coloanele „Facliei" muncitorii și țăranii și-au spus cuvîntul, și-au arătat necazurile și durerile ; în coloanele „Facliei" au apărut articole violente întru apărarea lor.

Prin firea lui, Cocea a fost un om potrivnic războaielor, un luptător pentru pace.

De aceea, nu m-am mirat de loc, cînd, în redacția lui din blocul „Frascatti", am întîlnit pe mulți dintre conducătorii și membri tînărului partid comunist din România. Știm cu toții că marile țeluri ale partidului bolșevic și ale lui Lenin au fost lupta pentru pace, lupta pentru dezrobirea și înfrățirea popoarelor.

În redacția „Facliei" se discutau, adesea, sarcinile care reveneau presei democrate pentru stăvilirea teroarei dezlănțuite de guvernele și pentru demascarea politicii dușmănoase față de Uniunea Sovietică.

Nicu Cocea, după cum am amintit, era o fire de poet, de artist. Poetul în viața de toate zilele. Nu avea noțiunea banului. Cînd o întîmplare făcea să aibă o sumă mai mare de bani, o împărțea cu o generozitate uluitoare, cu colaboratorii săi mai nevoiași, în primul rînd și cu omul sărac care îi întindea mîna.

În viața lui Nicu Cocea, trebuie s-o mărturisim, au fost multe zile de amărăciune. Dușmanii lui — marea burghezie și moșierimea — căutau prin toate mijloacele să-l lovească, să-l silească să capituleze și să se dea de partea lor.

Nici arma calomniei, nici amenințările nu l-au înfricoșat.

Nicu Cocea n-a fost învins...

În acești ani de după primul război mondial, cînd cătușele burgheziei se făcuseră mai grele, numai și numai pentru a pune stavilă ideilor și acțiunilor revoluționare ale maselor muncitoare, arta — adică literatura, pictura, sculptura — pălise cu totul. Teama de ideile noi, strangulase orice încercare de a realiza ceva nou în artă și arta lipsită de aerul pur al vremurilor noi se stingea pe încetul. Doar cîțiva dintre scriitorii cu renume mondial, din generația acelor — să le zicem — bătrîni, reușiseră să țin pasul oarecum cu anii postbelici și post-revoluționari.

Înfloreau, în toate colțurile lumii capitaliste, creații artistice fără vlagă, copii slăbănoage ale unor capo-d-opere din deceniile antemergătoare marelui măcel mondial.

Dar, oamenii de artă au reușit să scuture jugul prejudecăților, al ideilor învechite și al formelor de putrefacție. Și așa au luat naștere, în mai toate țările din Europa, grupări, cenacle, care au dat peste cap gîndirea și formele învechite în artă.

Greșit au socotit unii critici din zilele noastre, ziși marxiști, că toate aceste mișcări dadaiste, constructiviste, suprarealiste, însemnau o decădere a artei adevărate. Toate aceste grupări de artiști revoluționari au combătut trecutul în plină decădere. Ei au destelenit pămînturi noi.

Făcusem legături trainice cu o mînă de tineri hotărîți să înceapă și la noi în țară lupta împotriva artei învechite cu zorzoane banale și retrograde.

Așa s-a născut revista „Punct", care-și zicea „de artă constructivistă internațională".

În jurul ei și al altor reviste „moderniste" s-au strîns o mînă de tineri de mare talent. Ion Vinea, Ilarie Voronca, Mihai Cosma, (astăzi poet de limba franceză), Claude Sernet, Dida Solomon, St. Roll, F. Brunea, poeți și prozatori. Victor Brauner, Marcel Iancu, M.H. Maxy, Matisse Teutsch (din Brașov), pictori, gravori.

Revista „Punct" a trăit doar cîteva luni, adică de la 15 noiembrie 1924 pînă la 7 martie 1925.

Cu cîtă amărăciune mă gîndesc la acei ani minunați în care noi, cîțiva tineri, luptam pentru crearea unor arte noi, pentru lume nouă ; cu amărăciune, căci acele zile s-au dus în negurile trecutului de care nu ne putem atinge ; cu amărăciune, căci odată cu fuga lor am rămas fără razele fierbinți ale tinereții, fără iluziile ce au murit odată cu ele (astăzi : 1967) „Cenaclul" nostru — vorba lui St. Roll — ținea ședințe în strada Bărăției la nr. 37, în lăptăria lui Roll.

De atunci, s-au întîmplat multe : pe unii i-a răpus „doamna cu coasa", alții au plecat peste hotare și trăiesc, astăzi, pe meleaguri străine. Aici, în București, am rămas doar cîțiva. Ne întîlnim din cînd în cînd și, mai întotdeauna, ne pomenim vorbind despre trecut. Se zice c-ar fi un semn irefutabil că îmbătrînim. E fără îndoială, adevărat.

Ion Vinea, poet subtil, polemist neînduplecat s-a dus dintre noi prea tînăr, Ilarie Voronca și Victor Brauner — pictor al zilelor noi — n-au fost lăsați să-și desăvîrșească opera creatoare, „doamna cu coasa" i-a ademenit pe alte drumuri. Intelectualii Parisului i-au cinstit cît au trăit, dar, acum, uitarea s-a înfrățit cu ei.

Și mă gîndesc că, în anul 1924—1925, ședeam unul lîngă altul în jurul unor mese rotunde în lăptăria din strada Bărăției 37 discutînd cu aprindere nenumărate probleme privitoare la arta în multiplele ei forme, simt cum mi se smulge ceva din adîncul eului meu.

XXXV

Lagărele : Miercurea Ciuc, Caracal și Tg Jiu

De la început trebui să spun că nu voi face un istoric al acestor lagăre întemeiate de guvernele burghezo-moșierești de dinaintea celui de-al doilea război mondial. Pînă la inscăunarea hitlerismului, în Germania, țara noastră n-a cunoscut asemenea țarcuri născocite pentru îngrădirea gîndirii și pentru a face scut întru apărarea concepțiilor politice, sociale și economice ale burgheziei noastre.

Fără îndoială, cetățenii care nu gîndeau și nu activau pe placul guvernanților de atunci, trebuiau izolați — ca niște oi rîioase — de „bravii" cetățeni supuși necazurile și care jucau precum li se cînta. Nefiind un român pe placul „marilor" acelor zile, am avut și eu „onoarea" să cunosc aceste lagăre.

Prima mea arestare s-a petrecut cam astfel (în 1940) :

De obicei pe la ora prînzului, mă întîlneam cu mulți dintre corespondenții străini în holul hotelului „Athenée Palace". Discutam despre evenimentele politice internaționale. Venind ca de obicei într-o zi la întîlnirea noastră am fost oprit la intrarea hotelului de mai mulți indivizi, pe care i-am bănuit numaidecît a fi agenți de siguranță. Ei m-au rugat să-i urmez la prefectura de poliție pentru a da o declarație. Am înțeles pe loc că era vorba de arestarea mea.

La prefectură, m-au poftit într-un birou la care stătea cineva bine îmbrăcat, înalt, voinic, privirea plăcută și cu părul argintiu la tîmple. Nu-l cunoșteam. Spre seară, am aflat că era avocatul Carcali de la sindicatul C.F.R.-ului.

Rezemat cu coatele pe un birou, cu capul prins între cele două palme, am început să mă gîndesc la cele ce se vor întîmpla în ceasurile următoare. Nu prînzisem și întîmplarea făcuse să nu am bani la mine. Am uitat să spun că la „Athenee Palace" mă întîlneam zilnic cu soția mea și cu fiul meu — elev la Liceul Mihai Viteazul — pentru a merge să dejunăm cu toții la restaurantul italian al lui Tripcovici de pe strada Academiei.

Foame nu mi-era. Această întîmplare neplăcută îmi tăiase orice poftă de a mînca. Mă frămînta un singur gînd : ce va zice soția mea că n-am venit la întîlnirea obișnuită. Se va frămînta, crezînd că mi s-a întîmplat cine știe ce nenorocire.

Eu, arestat, ea rămînea singură, fără un sprijin serios, cu copilul, în bătaia vînturilor.

Mă chinuiam în tăcere.

Domnul din fața mea tăcea, dar nu părea de loc copleșit nici de gînduri negre, nici de alt soi de sentimente. Aș putea spune : o stană de piatră.

Fiecare minut care trecea era egal cu o eternitate.

Pe neașteptate, un agent a deschis ușa de pe prag și mi-a spus că pot mînca ce doresc și că, dacă n-am bani, ne vom socoti mai pe urmă. Ca să fac față situației, adică : „bonne face à mauvais jeu" — am comandat ceva... ce ? Nu-mi mai aduc aminte : mi s-a adus tot ce am cerut. M-am silit să mănînc măcar o parte din ce era așezat pe tavă, în fața mea. Gura mi-era uscată și amară. Am băut. Farfuriile s-au golit. Și iarăși m-au copleșit gîndurile mele neplăcute. Neștiind cine era domnul „de piatră" din fața mea, m-am ferit să-i vorbesc.

Ora patru... ora cinci... Semnul nu se arătase încă. Mă întrebam dacă nu cumva eu și domnul din fața mea vom petrece și toată noaptea în această cameră.

Se îmbinau lumina cu primele umbre cînd agentul care-mi adusese de mîncare apăru iarăși. Mă întreabă dacă nu doresc să meargă pînă la soția mea și să-mi aducă un geamantan cu lucruri și ceva bani. Am scris repede cîteva rînduri pe o bucată de hîrtie, am dat-o agentului și i-am făgăduit, firește, o modestă răsplată.

Fără să vreau, exasperat, am spus atunci domnului din fața mea : „Fără îndoială, au de gînd să ne [illegible] curiod". „— Ne trimit în lagărul de la Miercurea-Ciuc", îmi răspunse cu un adevărat calm englezesc domnul din fața mea.

După această „luare de contact" m-am hotărît să mă prezint „domnului". Și așa am aflat cine era. Ceasurile treceau, oamenii nu ne mai dăduse vreun semn de viață. Se întunecase de-a binelea. În fine, omul cu biletul meu se întoarse ; îmi adusese o valiză mică cu ceva rufărie, un săpun, mașina de ras, pijamale etc., o sumă modestă de bani și un bilețel de la soția mea. El cuprindea cuvinte de îmbărbătare, sărutări din partea ei și de la fiul meu și urări de sănătate...

Trecuse puțin de miezul nopții. Se auzi pași pe culoar. Ușa odăii se deschise. Un căpitan de jandarmi și un jandarm apărură în fața ușii. „Vă rog să ne urmați". Ne sculasem iute — fiecare — geamantanul în mîna dreaptă și un „trenchcoat" pe brațul stîng și, [illegible] bine destinul, am pornit urmați de escorta noastră.

Am străbătut multe culoare, am urcat și coborît scări dosnice și, în fine, am ajuns în curtea din dos a prefecturii și un „automobil" căruia șoferul îi scotea toate [illegible] de la ușă. Am așteptat pînă ce această „operație" a fost terminată. Apoi, încadrați de jandarmii noștri, am luat loc astfel în mașină : lîngă șofer, căpitanul de jandarmi, noi în fund cu jandarmul între noi. Jandarmul era un băiat subțirel, înalt : ședeam toți trei destul de bine. Paznicul nostru ținea strîns în mîna dreaptă un revolver destul de mare — nu știu dacă nu cumva era nemțesc —, știm doar atît, că era bine uns și lustruit.

În fine, am pornit. Trecuse de ora unu. Direcția noastră : Șoseaua Kiseleff, pădurea Băneasa.

Ajuns la capătul șoselei Kiseleff, m-a străfulgerat un gînd năstrușnic : „...dar, dacă le-ar trece prin minte să ne facă „scăpați" și să ne asasineze în pădurea Băneasa, cum au făcut cu săptămîni în urmă, cu un alt lot (eram doar în timpul domniei regelui Carol al II-lea !!!).

Eram hotărît să mă apăr din răsputeri.

Am trecut de pădurea Băneasa, de Săftica, la încrucișarea drumului cu drumul spre Snagov etc, etc.

Ne duceau, deci, la Miercurea-Ciuc, unde era un lagăr bine cunoscut de mulți.

Ațipeam din cînd în cînd. Cam așa li se întîmpla și căpitanului și soldatului de jandarmi. Ne judecau drept oameni „cumsecade", care nu sînt în stare să le facă vreun bucluc. Drumul îmi părea lung, fără sfîrșit.

Mă uitam, cînd mă trezeam, la ceas. Acele palide păreau înțepenite pe cadranul întunecos.

Iată-ne, în fine, ajunși la Brașov. Căpitanul ne întrebă dacă nu dorim să luăm o gustare la restaurantul gării. Am primit, fără multă tocmeală „invitația".

Îmi cam înțepeniseră picioarele și mă pătrunsese frigul dimineții. Atît lipsa de somn cît și „emoțiile" prin care trecusem îmi făceau corpul bun conducător de răceala umedă a dimineții brașovene. Un pahar de țuică, o ciorbă fierbinte și cîteva sandvichuri m-au pus însă pe picioare. Mă simțeam alt om, mai tînăr, gata să înfrunt orișice.

Ne-am urcat iarăși în mașină și am pornit spre Miercurea-Ciuc.

Copleșit de oboseală, șoferul a rugat pe căpitanul de jandarmi să-i îngăduie să se odihnească măcar o jumătate de oră.

Ne-am oprit la marginea șoselei și am dormit cu toții. Trecuseră mult peste jumătatea de oră îngăduită de căpitanul nostru. Razele luminoase ale soarelui în zori de zi ne treziseră.

Scarlat Callimachi

Șoferul fiind o leacă odihnit a dat viteză mai mare [illegible]... Ne apropiam de Miercurea-Ciuc. Cum va fi acolo ? mă întrebam în gînd.

Eram nerăbdător să ajung la capătul acestei călătorii nedorite.

. . . .

Iată-ne în fața porții mari de fier și a sîrmelor ghimpate ale lagărului. Căpitanul coborî din mașină și se îndreptă spre casa corpului de gardă de lîngă poartă. Peste cîteva minute ne și se făcu semn să venim. Jandarmul se ținea scai de noi.

Intrînd în casă, am fost întîmpinați de un căpitan. Avea în mînă actele pe baza cărora ne fusesem predați.

După ce se uită cîteva clipe la fiecare dintre noi, ne spuse, pe un ton destul de rece, că putem intra în lagăr ; ceea ce am făcut fără o prea mare grabă. Avocatul Carcali mergea cu un pas măsurat înaintea mea.

În fața clădirii principale, apăru, deodată, un grup de bărbați. Am recunoscut printre ei cît ai clipi din ochi, mai mulți prieteni și tovarăși de luptă.

Ne-am îmbrățișat cu surîsul pe buze. Eram mulțumiți, că ne aflăm între tovarăși. Voi aminti doar cîteva nume : profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași, Vasile Băgu, ceferist, I. Cioclu, ceferist, Berea, contabil etc. Ei se cuibăriseră în camera cea mai mică a clădirii, la parter, unde mai erau libere vreo două sau trei paturi. Ne-am ales — eu și Carcali — cîte unul și ne-am pus lucrurile sub el. Apoi, a început, fiecare să povestească cum a fost arestat. Ne simțeam, aș putea spune, ca acasă... Vorba vine ! Între buni prieteni. Francezul are o zicală : „Faire bonne face à mauvais jeu".

. . . .

„Țarcul" lagărului era de o mărime potrivită și se întindea de la un șir de dealuri împădurite pînă la o cîmpie luminoasă. La trei din colțurile „țarcului" — zi și noapte — jandarmii și mitraliere ; la cîțiva pași de colțul al patrulea era casa corpului de gardă al lagărului și locuințele ofițerilor.

Clădirea principală cu un cat avea săli mari în care erau așezate în rînduri strînse sute de paturi de fier și saltele umplute cu paie și puse pe jos. Acestea trebuiau fi folosite numai în cazul cînd numărul „comuniștilor" aduși va depăși pe cel al paturilor.

Aer purificat, soare din belșug și liniște odihnitoare. Socotesc că, burghezo-moșierimea de atunci ar fi putut da acestei case o întrebuințare mai folositoare pentru popor : de pildă, o casă de odihnă pentru oamenii istoviți de prea multă muncă. Dar, ce să mai vorbim ! Cei atotputernici și cu belșug peste puterile lor, nu s-au gîndit niciodată la cei „oropsiți ai soartei".

. . . .

Zilele treceau una după alta și se asemănau între ele ca picăturile de apă. Doar, cînd se întuneca și nu mai aveam dreptul să ne plimbăm în „țarc", ne adăpam la cîte o povestire hazlie îndeobște, pe care ne-o spunea tov. Băgu. Fiecare era întins pe patul lui și atunci Vasile Băgu, moldovean din județul Dorohoi, țăran get-beget, ne înveselea cu o povestire auzită de la bătrînii satului. Povestitor iscusit și minuitor dibaci al limbii moldovenești.

Așa au trecut, într-o liniște admirabilă, cîteva zile. Eram parcă într-un „sanatoriu". Să zicem că mîncarea lăsa mult de dorit și plictiseala idem. N-aveam voie să citim nici gazete și nici cărți. Și de ce ? Cred că chiar întemeietorii acestui lagăr n-ar fi putut răspunde la această întrebare naivă.

Dar, acest quasi-paradis s-a prefăcut peste puține zile, într-un iad cumplit. Curgea cu „comuniști" cum curge o apă de munte după topirea zăpezilor. Tot ce era evreu — mai ales din părțile de nord ale Moldovei — era un „comunist" periculos, mai ales cei cu bani mulți : negustori, industriași, cerealiști și alții ejusdem farinae, căci ăștia erau singurii care puteau domoli pofta de arginți ai oamenilor siguranței. Eliberarea se plătea cu bani grei. Nu mai ajungeau paturile și nici saltelele trîntite pe podele pentru această invazie de „comuniști". Norocul nostru a fost modesta cameră unde ne cuibărisem și în care nu mai era loc pentru alții. Noii veniți ne socoteau drept niște „privilegiați".

Încet-încet, am început să mă lămuresc în legătură cu acest amalgam de oameni, adunați de hingherii regimului burghezo-moșieresc.

De la habarnul semidoct pînă la țăranul bucovinean dement — care stătea nemișcat ore întregi în arșița soarelui, — această adunătură de oameni nu avea nici în clin nici în mînecă cu luptătorii comuniști și cu cei antifasciști. Era, pentru omul conștient, doar imaginea tristului decrepit al organelor de stat din vremea lui Carol al II-lea.

•

Într-o zi, cu venirea unui nou lot de comuniști, am zărit în mijlocul lor un om care semăna mai mult cu un lord englez decît cu un muncitor ceferist, sau cu un hamal dintr-un port. Era îmbrăcat într-un veston și pantaloni cenușii de o croială impecabilă, cu cîte o valiză de piele îmbrăcată într-o învelitoare de pînză verzuie în fiecare mînă și cu o haină de ploaie englezească aruncată pe un umăr. Cine e ? ? m-am întrebat.

Nu trecu însă mult timp și l-am văzut vorbind cu vechiul meu prieten profesorul Constantinescu-Iași. Păreau a se cunoaște de multă vreme.

Mi-am luat atunci inima în dinți și m-am apropiat de el. — „E [illegible] proprietar [illegible] de la Turnu-Severin, primul nostru deputat socialist după războiul din 16—18", mi-a [illegible] zîmbetul pe buze profesorul Constantinescu-Iași... și, prezentîndu-mă pe mine [illegible] : „Poetul nostru". M-am îmbujorat la față ca o domnișoară timidă de pension. Apoi, i-am strîns mîna cu putere.

Tot cu acest lot au venit și cîțiva „comuniști adevărați" : Emil Popa, ceferist, tînăr, înalt, frumos, cu părul ca pana corbului, cu privirea pătrunzătoare și prietenul meu din Botoșani, Doctorul D. Salzberg, colaborator permanent al ziarelor antifasciste „Clopotul", „Soarele", „Raza", „Glasul nostru" etc., toate tipărite în tîrgul nostru moldovenesc.

•

Evenimentele internaționale se desfășurau într-un ritm amețitor. Oamenii noștri politici, slugi plecate ale unui rege iresponsabil, se lăsau duse de nas. Teama de armatele lui Hitler, lipsa oricărei orientări politice sănătoase, au dus țara și poporul nostru la dictatul de la Viena.

În zilele acestea tulburi, conducerea ministerului de interne a trimis în lagărul de la Miercurea-Ciuc, o comisie de triere compusă dintr-un general, un director de la siguranță, un doctor și alți funcționari mai mărunți.

Și trierea a început.

„Comuniștii bogați" — așa precum bănuiam mai de mult — au fost mai toți eliberați pe bani ; țăranul bucovinean nebun a fost trimis, sub pază, înapoi în satul său natal, dintre comuniști doar cîțiva au fost scoși din lagăr.

Dictatul de la Viena fusese semnat. Într-o dimineață, comandantul lagărului ne dădu ordin să ne strîngem lucrurile, căci vom părăsi lagărul în cîteva ceasuri. El ne mai spuse că vom fi puși în lanțuri pe parcursul dintre lagăr și gara unde trebuia să fim îmbarcați.

Această comunicare a fost foarte rău primită de internați. I-am dat de știre că, în asemenea condiții, refuzăm să părăsim lagărul. De voie, de nevoie, el a fost silit să înghită refuzul nostru, căci nu mai avea la dispoziția lui decît o gardă foarte redusă. Mai toți soldații și jandarmii părăsiseră, cu cîteva ceasuri înainte, Miercurea-Ciuc.

Noi ne-am dat atunci cuvîntul că nici unul dintre noi nu va încerca să evadăm și ne-am ținut de cuvînt.

La dispoziția noastră fuseseră puse mai multe vagoane de clasa a III-a. Cîte un jandarm stătea de pază la fiecare din ușile vagoanelor.

Am trecut prin București. Nimănui nu i-a fost îngăduit să coboare din vagon. Ne-am mirat mult, dar n-am putut căpăta nici un fel de explicație pe loc.

După ce trenul nostru părăsise gara de nord, un plutonier major ne-a lămurit misterul : Regele Carol al II-lea abdicase în ziua aceea.

★

De la Miercurea-Ciuc am fost duși la Caracal. O cazarmă cu mai multe clădiri și cu o curte mare fusese prefăcută într-un lagăr încăpător pentru mulți ; dar de un aspect sinistru. Lipsa de copaci, verdeață aproape deloc.

Timp de vreo două săptămîni, noi cei de la Miercurea-Ciuc, am fost complet izolați de cei care se aflau, mai de mult, în acest lagăr. Eram „comuniștii cei periculoși".

Comandantul lagărului născocise un joc diabolic cu internații lagărului de la Caracal. În fiece dimineață el ne scotea în curte, ne înșira pe două rînduri — ba în poziția de „drepți", ba în poziția „pe loc repaus" — și făcea apelul de mai multe ori în șir. Dacă vreunul dintre noi, răspundea „prezent" sau „aici", pe un ton care nu corespundea capriciului acestui satrap, apelul era reluat de la litera „A". Iată tot ce fusese în stare să născocească această minte cazonă.

Noi, tovarășii din camera cea mică de la Miercurea-Ciuc, am avut „norocul" — să zicem așa — să ne strîngem iarăși într-o odaie mai mică și să avem astfel, putința de a ne izola măcar cîteva ceasuri pe zi.

Cum însera, toate camerile erau încuiate și un „hîrdău" era așezat lîngă ușă. Pînă dimineața, cînd trebuia să ne sculăm și să ne pregătim de apel eram, deci nevoiți să ne odihnim și să dormim în aerul viciat al odăii.

Convingîndu-se, că noi comuniștii din lagărul de la Miercurea-Ciuc nu eram elemente prea periculoase, conducerea lagărului ne-a îngăduit să ne amestecăm cu băștinașii din lagărul din Caracal.

Acolo, am cunoscut pe vechiul luptător socialist Bujor, care petrecuse aproape două decenii în vestitele noastre temnițe, pe profesorul Ilie Cristea distins profesor și adevărat democrat, pe Mișa Novicov, un tînăr chipeș entuziast, gata de orice sacrificiu pentru comunism, și pe mulți luptători antifasciști și comuniști.

După cum am spus, chiar dintru începutul acestor pagini, eu n-am vrut să fac un istoric al acestor trei lagăre, ci doar să însemnez cîteva momente petrecute de mine în ele, în tovărășia multor frați — cu adevărat — de „arme".

Cei pe care nu i-am pomenit nu trebuie să se simtă jigniți, căci nu aceste rînduri le pot pune lauri pe frunte. Laurii sînt faptele și sacrificiile pe care le-au făcut pentru sfînta idee a dezrobirii unui popor, care, veacuri în șir, a suferit toate netrebniciile unor conducători nedemni : domni, boieri, regi și miniștri.

★

În lagărul de la Tg. Jiu, am căzut — vorba românească — din lac în puț.

Mizerie, murdărie barăci de lemn, într-o stare de plîns. Lipsă de W.C. Frig. Glod pe vreme de ploaie. Femeile dormeau întru început în aceleași barăci cu bărbații.

Eram grupa 7 : comuniștii. Între noi și celelalte „țarcuri" erau oprelisti de sîrmă ghimpată.

În baraca în care m-am culbărit erau vreo 60—70 de paturi de scînduri suprapuse. Eu îmi alesesem un loc jos; deasupra mea se așezase un vechi comunist, tovarăș simpatic, supranumit de noi „Pastilicu". El avea grijă de mine și m-a ajutat mult să îndur mizeriile acestui lagăr.

Aceste barăci fuseseră construite de nemți, dar nefiind întreținute cum trebuie, se deterioraseră. Ploua chiar în multe din ele.

Sobe de fier le încălzeau, dar cum n-aveam decît rații reduse de lemne de foc, nopțile se răceau mult.

Mîncarea era neîndestulătoare : ciorbă de soia, macaroane gătite în apă, sau o mămăligă fără unt ci doar cu o urmă de brînză de oi presărată pe deasupra.

Cîteodată ni se îngăduia să primim pachete cu alimente. Atunci făceam mese comune și fiecare contribuia cu ce primise de acasă.

Îmi amintesc și astăzi de acele zile petrecute în mizeria fizică și morală și mă întreb cum am fost în stare să îndur. Colonelul era un robot, un om fără suflet, fără un pic de rațiune, un robot al ordinelor primite de la șefii săi de la Ministerul de interne sau de la Direcția generală a siguranței statului.

Nu ne puteam aștepta la un tratament omenos, căci la cîrma țării erau „Mareșal" Antonescu și legionarii. Ne ziceam adesea, fiecare în gînd : să rămînă așa cum este să nu se înrăutățească.

Noi ne învîrteam parte din zi în curtea jalnică fără copaci, cu rare urme de iarbă, iar altă parte o trăiam trîntiți pe saltelele de paie.

Ajunsesem să nu mă mai gîndesc la nimic. Nu eram însă nici demoralizat și nici trist. Mă hotărîsem să îndur orice. Vroiam un singur lucru : să ies învingător din această încercare.

Așa, pe neașteptate, ce-i trăsnise prin minte comandantului nostru de lagăr ! Din ordin de sus, sau din propria inițiativă — nu știu — el hotărî să ne pule la muncă forțată.

Ne adună pe toți într-o dimineață luminoasă și tihnită, pe un teren viran dintre barăcile noastre și ne comunică hotărîrea sa.

Conducătorii grupului comunist aflaseră, nu știu cum, despre această hotărîre ilegală a colonelului. Ei decretaseră în secret, că ne opunem la această măsură".

Delegații noștri au fost ; profesorul Ilie Cristea și tovarășul Gheorghe Vidrașcu.

Primul a vorbit Gh. Vidrașcu, un adevărat atlet. În cuvinte bine cîntărite, el a expus punctul nostru de vedere și hotărîrea noastră de a nu face muncă obligatorie.

Colonelul i-a răspuns în termeni foarte puțini demni, cu un dispreț vădit față de un muncitor.

După el, profesorul Ilie Cristea, de la „Liceul Șaguna" din Brașov a repetat aceleași idei într-o formă demnă de un fin intelectual. Colonelul i-a răspuns pe un ton jignitor și cazon.

Eu nu fusesem delegat ca să vorbesc. Atitudinea brutală a comandantului nostru de lagăr, mă scosese însă din sărite. Tremuram de indignare.

Și, nemaiputîndu-mă stăpîni, am urlat din răsputeri : „Sînteți o bandă de asasini !..." și altele.

Se făcu tăcere mare.

Colonelul și cu ofițerii săi se retraseră în grabă.

Ai noștri nu rostiră un cuvînt. Așteptau să vadă ce se va întîmpla.

Într-adevăr nu trecuse nici un sfert de oră și un căpitan urmat de o parte din garda lagărului — cu baionetele la arme — se apropiară de grupul nostru al internaților.

Căpitanul rosti trei nume : Gh. Vidrașcu, Ilie Cristea, Scarlat Callimachi, „Urmați-ne !".

Încadrați de soldați, am pornit. Unde ne duc ? — mi-am zis.

Fiecare din noi a fost închis într-o carceră : gheretă strîmtă în care trebuiai să stai, zi și noapte, în picioare, fără a te putea mișca. Ni s-a dat ordin apoi, să ne scoatem ghetele și să le predăm caporalului de gardă. Ușa carcerii avea o mică lucarnă dreptunghiulară.

Era în săptămîna mare.

Trebuie să spun, că soldații au avut o purtare admirabilă față de noi trei „de trădătorii comuniști". Ne dădeau alimenet și țigări într-ascuns, ne vorbeau frumos.

În vinele lor curgea sînge curat de țăran român.

Nu voi uita, niciodată, purtarea lor.

Într-o zi a pătruns pe neașteptate, prin ferăstruica carcerii mele o minunată rază de lumină : zărisem, în depărtare — între cîțiva copaci — „coloana fără sfîrșit" a genialului nostru C. Brâncuși. E semnul victoriei în nesfîrșitul etern.

Am simțit atunci c-am învins și că toate chinurile noastre vor lua în curînd, sfîrșit.

OVIDIU GENARU

Glas fraged al melancoliei

la moartea lui Ovidiu Hotinceanu

Martie, de ce te-ai purtat astfel cu sufletele noastre,
de ce ai L-ai schimbat pe lacrimi ?
Au început să moară copiii neliniștiți ai naturii ?
Curînd primăvara îl va striga pe nume
și n-o să știm ce să-i răspundem și doar era de-al nostru.
glas fraged al melancoliei între oameni.
Ca noi, și el trăia numai cu pîine.
Și el își aruncase ca năvodul lira
în viitor și aștepta s-o tragă fericit în barcă.

De-acum își va petrece vara prin livezi, într-o veche casă de țară
acoperită de iarbă,
privighetori cu ciocul plin de sînge
îl vor cînta la căpătîi pe limba lui latină.
Ardeți fiecare din voi, pentru el, cel mai drag manuscris
și așezați apoi cenușa în cartea Cămașa Poetului,
să ne aducem aminte ce este cîntărețul.
Uneori un chilim în vînt, uneori pămînt lăcrimînd...

VALERIU PANTAZI

În avril

Este vînt în avril și sunt fluturii vii
Auzim prin asfalt floarea ghindei urcînd

Eu atunci voi veni rupînd muguri în dinți
Voi suna printre pruni într-un clopot de crin.

Să mă lași să aștept otrăvit de mireasmă :
Este noapte și degetul tînăr din arbor arată luna.

În neștire e drumul,
Întunericul, greu ca un taur.

Rodire

Mă voi închipui în prispa mugurelui
Nu te-am uitat !
Nu fermecat de adîncul nopții,
Nu cu gestul omului singur,
Inima soarelui !
Eu însumi un mugure sunt privindu-mă
Îmi fac loc în aer brutal amețindu-l
Stau în fața unei zodii de flori
Și văd cum înflorește lumina
Stau în fața caietului alb
Ca o nară adulmecînd
Turmele
Cuvintelor trunchi
Precum aș asculta mereu pămîntul
Precum aș scrie în genunchi.

Poezia lui Emil Botta

Citind și recitind poezia lui Emil Botta, ai senzația copleșitoare că nimic n-a rămas pe lume ca poetul să nu-i arunce întrebarea și replica sa. Oricît ai încerca să uiți împrejurarea de a fi scrisă și de un mare actor, oricît ai încerca să ieși din clișeele pe care le favorizează o atare relație, scoțîndu-ți înainte, cu prea mare ușurință, termeni de caracterizare și apropiere, poezia impresionează mereu prin mulțimea imensă de roluri ce o traversează, prin înfățișarea de reprezentație unică, în felul său, în cuprinsul liricii românești.

Dar cu cine nu vorbește poetul? Ce „voce" absentează din coralul său, de la familiarele zeități ale tuturor romanticilor, întotdeauna pregătite să facă față sufletelor întristate, dornice de consolare, pînă la mai enigmaticele plăsmuiri ale propriei închipuiri și biografii?

O descriere a acestor voci, care răbufnesc ca niște vulcani pe cel mai apt sol de a fi clătinat de seisme, cuprinde însăși mitologia nu numai stranie, ci și contradictorie pe care și-a făurit-o poetul, roasă pe dinăuntru de un adevărat principiu al dezordinii, și, totodată, un uimitor registru de inflexiuni, de ceremonial, de interpelări, de rugi, de blesteme, de căderi în extaz, de fringeri, de strigăte, de uimiri și exclamații, ca și cum lirica lui Emil Botta ar fi orchestrarea valerului și a solemnității pe care le au copacii pădurii în timp de furtună. Neîndoielnic, poezia aceasta e triumful tonului, al gestului, triumf al discursului și al incontenentei fantazii.

Poetul dialoghează nesfîrșit cu „misterioasele armate" ale stelelor („aulice stele", „magice trupe", „împărătesc" etc.) și cu „scăpătătoarea" lună („Lună, Fortună", „icoană", „Sfînta mea ești", religie care se învață precum o rugăciune...); vorbește cu dorurile, poftele, iluziile, cu miracolele și cu dulcile vedenii, cu teoriile, cu armoniile și rimele, cu Mîntuirea și Durerea, cu desperarea și dezamăgirea, cu Întristarea și Amurgirea, „întîmplări ale sufletului meu / ritmuri ale inimii mele": conversează cu „aruncătorul" destin și cu Parcele: „Dați-mi, domnițelor, strengăriețelor, o bucurie / și o nenorocire, sălbatice să fie, / stăpîni să-mi fie cei doi rumîni, / Dor și Neliniște"; se adresează sau aude vorbind îngerii, divinitățea, Suvenirea; Lumina, „Septembrie cel veșnic", mulțumește „Întunecatului april" („Mulțumesc, Întunecat April, / că mi-ai arătat în oglindă Icoana unui copil, / că m-ai învățat știința ciocîrliei / care trece vămile vecției") ori imploră să vină monarhul Timp cu nobilii săi: Azi și Ieri, Acum și Atunce: întrebări și răspunsuri vin de pretutindeni: de la Piaza Rea, de la Imensitate, de la un pirat din Mările Chinei care-i dezice dorul de aventură: „...Nu, adormitule, stai aici, / lumina ochilor să ți-o roadă milioane de furnici, / pe Mările Chinei bîntuie un vînt rău, și tu n-ai nici un rost, / și e mai bine, între lene și perini, la adăpost"; de la „fantomaticul Demult" și „vestedul Odată"; de la un alter-ego zărit în oglindă, „un ins cu ochii umezi și proști"; ascultă vocile și îndemnurile Domniței Trestie, ale Doamnei tinerețe, răspunde Doamnei Închipuire („Închipuire, Doamna mea, răspunsei, / nu-s de carton / și lemnul uscatul, / e departe, departe / de a-mi fi frate. / Sînt din altă plămadă, / arendaș sînt al unui mindru ogor"), roagă Singurătatea: „Înhață-mă, Singurătate! / Bicele tale mă zvîntă, / facă din mine lunire și punte: / am uitat cifra neantului / și bat în lespezi ca într-o frunte, / foarte abruptă frunte".

Departe de a fi epuizat, ciudatul colocviu continuă: cu o „columbă senină", care nu e decît Fantastic, întrebată de destinul mîndrei Elena: Tu „Noaptea Almă" și cu „despotul magirei nopți"; cu briza, cu vîntul, cu melcii, șopîrlele, licornii, urșii, căprioarele, ba chiar cu un mugure cu glas de „argintiu clopoțel"; cu țarina, dar și cu Drumul sălbatec, stelar („Drum al robilor de pulbere plin..."); cu un moș Silvan, cu un cerb din vremea lui Gelu, cu zina fluviului Tamisa, Grace, cu apa Amaradia, cu izvoarele: cu aparițiile fantomatice ale tatălui, fratelui și iubitei, cu ezoterica literă T: „Ce cauți aici / printre defuncți, printre imagini îndoliate / literă T?"; cu „bunii mei frați", Porumbiel și Miel care îi bat la ușă; cu Sybilia și cu Prospero; cu un Păpușar sosit într-o Vineri, în Săptămîna Patimilor, și întrebat de soarta fratelui Dan sau cu un Iulie „aprins". Desigur că nu puteau lipsi tocmai conversațiile cu poezia, cu Melancolia, cu trecutul, cu propriul cuget sau duh („Satră duhului meu"), cu sufletul, „lătul meu", care își preludiază lira printr-un plumburiu cer de martie în acorduri funebre: „Ci fii bun, mori odată..."

Emil Botta creează surprinzătoare relații de rudenie și cordialitate, semănînd cu o grațioasă ierarhie de curte nobiliară. Cu genuflexiuni de prezentare, el introduce în ceremonial pe „fratele" codru (și: „străbune codru, vechiul meu Alcide"), pe vărul Dragoste, pe Crăiul Amurg, pe fratele Nimeni și vărul Nicăieri, personajele „Tăcere, Durere și frate-său Dorul, merinul", pe „sora" Moartea, pe care o slujește ca „cel mai nebun paj al ei", iarăși pe vărul Pămînt. Roluri speciale, ca un soț de prim sfetnici, revin Filomelei, „profetița", și mai ales mierlei („rara avis", „îngereasca mierlă", „zina mierlă", „Doamna mea...").

Poetul însuși intervine sub felurite haine și stări afective: este „cel mai nebun paj al morții", un „livid făuritor de catastrofe", e elevul „fără duminici, fără sărbătoare" un lunar cavaler, dar și „cavaler gîndac, vierme cavaler", este „scăldatul în lacrimi", „constructorul de vrăbii", „scolarul durerii", îndeplinind le vilain métier de moribond, un „ucenic vrăjitor" și un „sărăcut cupar" ce umple pocale cu nopți de chihlimbar, este „arlechinul speriat de moarte", un slujbaș și un sortit al tristeții, poartă numele de Dorința, stă la masă cu „tristul suspin", bea din cupele umplute de Durere, și, mai presus de orice, are conștiința faptului că tot ceea ce numește, tot ceea ce îl înconjoară ceea ce trăiește și mărturisește, destin și atitudini, sînt produsele imaginare ale fanteziei sale care se alcătuiește și se traduce pe sine.

Emil Botta nu numai că își scrie poezia, dar, în același timp, fabulează disproporționat și legenda ei, o rostește. În loc să asculte de un model exterior sau interior, care să-i asigure o coerență de interpretare și un nucleu fix de simboluri, poezia se zămislește pe sine provocîndu-se pe măsură ce se desfășoară, afirmînd și contrazicînd de la poem la poem, canonică și apocrifă, poezie și legendă a ei, trăire lirică și plăsmuire ireală, lirism și artificiu: „Singur eu te-am făurit, Noapte,/ muză patetică, dureroasă iubire: / adîncă te-am făurit, / pentru setea mea de pieire. // Singur eu te-am plăsmuit, pădure de jad! / Tu, lirică mierlă, idolul meu, / ești aleven cum te-am vrut, / frenezia mea dulce, arc în ceruri mereu. // Și marea și catargele și cormoranii / și țărmu lunarelor Lusitanii / sînt legendele mele, halucinația mea. // Nu căuta prea departe cauza stelelor / din zenit, la nadir".

Față de „legendele" sale, poetul este ci de-Hamlet, și Polonius care începe să-i deslușească tîlcul zămislirilor, ajungînd astfel într-o stare de consonanță poetică.

Toate „vocile" poeziei lui Emil Botta care dau imoresia, prin îngemănarea lor, de peșteră cu multiple ecouri, deghizează în fond un monolog: al autorului. Și dacă este fără de nici un dubiu capacitatea poetului de a-l rosti pe potriva tonurilor care trebuie să-l susțină în romantica lui denudare și repartiții de roluri, în momentul în care îl raportăm la implicațiile lui existențiale, la posibilitatea de a alătui o singură și inconfundabilă scrutare lirică, băgăm de seamă contradicțiile care îl agită subiecte. În ce constă, de fapt, „haosul matematic" de care vorbește G. Călinescu? Doar în pasa cavernoasă, histrionică? Nu, ci și în modul intim de punere sub semnul întrebării a proteziilor care populează mitologia poetului. E o atitudini direct contrarii față de moarte, destin, melancolie, poezie, transcendență etc., pacturînd de fiecare dată cu ultima aș girație. Melancolia este iubită („Melancolie, iubirea mea") și repudiată („Ca Saul osnoind vrăjitoarele, / așa voi ucide Melancolia"). Transcendența e goală („Tu, cer, văduvie imensă, azur fără îngeri") și, totuși, se cântă înțelegerea ei: „Hohotul meu va forma o piramidă a desperării și Dumnezeu în persoană veni-va să-mi aline pătimirea". Vocea trebuie luată ca atare, cu ficțiunea că poemul se compune singur, acumulînd și palinodia.

Dar oricîtă emfază și prezumție conține acest monolog, el sfîrșește prin a te obișnui cu universul obsedant și ceremonios, ca o scoică ținută mult timp la ureche. Rumoarea se amoarsă. Emil Botta a creat astfel o specie de lirism, făcînd din propria voce un personaj căruia îi-i povestească viața și, îndeosebi, legenda ei imaginară, cu o mitologie sui-generis, ale cărui transferi pot fi observate astăzi, de pildă, la poezia Ileanei Mălăncioiu.

Dan Cristea

MONICA PILLAT

Oedip și Sfinxul

Să-l fi răspuns? Dar cum? Nimeni
E ciuruit numai de pașii mei,
Îngîndurați de așteptare.
Stătut e întunericul ca apa.
Și zina către el orbită goală.
Sub cenușiul dunei stă la pîndă,
Ascuns mie-n groapa de tăcere...
Mi-a mai rămas un capăt de secundă...
De celălalt el trage, tot mai crunt.
Și timpul se aude rupîndu-se-ntre noi
Ca o fîrghie gata să cedeze...
De-abia apoi... am desluș it o umbră
Lîngă călcîiul meu peste nisip
Conturul ei nu semăna cu nimeni,
Și totuși pretutindeni mă ivea.
Nu știu care din doi eram...

dar întunecam.

Cum alergam...

Cum alergam între dulap și ceasu,
Cu lumînarea-n mînă, am răsturnat
oglinda.
Sub pași simții un sticlu, nici pedeasa.
Ci gîlgîitul neîncetat al unei ape;
Tăblia patului sări din cuie.
Prin sîngheți, hoturi umede de crengi
Adăstucură lung pereții.

Mi se umplu azurul de dungăte de vedri.
Răsteră cărămizile din aripi,
Gelînd-se de zid. „Cosmonicul!"
Strigam, dar mînuturi
În pumnul sîng crescînd lacăt
Și lumînarea-n celălalt rotea
Descoperă-mi crucea morților de vînt.

Să fi avut un ceas... dar timpu se-mărea
Copită și pelerina cosmică
Pe umeri se-nscăi; lor bergheșii,
Din trîu mărginș, porni către albastru.
Atît de-aproape trăsuri îndemînarea,
Că nemișcat galopul sărea fulger.
Și cămara în care stam — călătoria.

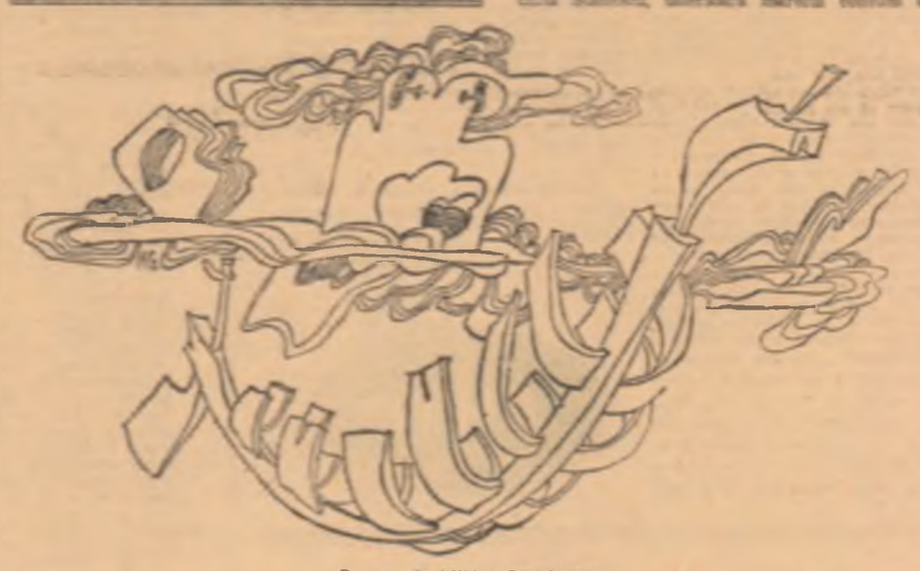

Desene de MIHAI GHEORGHE

Nichita Stănescu și revelațiile „frigului"

Practic este abolite în lirica mai nouă a lui Nichita Stănescu limitele dintre poezie și meditația radicală, directă, de remarcabilă pătrundere [1]). Considerînd consumată experiența strict artistică, Nichita Stănescu române poet, în primul rînd poet, cel mai adesea (am spune) fără voia sa, puternic acaparat, cum este, în mari tensiuni ale reflecției existențiale, care-l ademenesc și-l subjugă, nelăsîndu-i nici un răgaz, nici un spațiu de respirație pur contemplativă, pur „estetică". Doar verbul larg și nu odată somptuos trădează vocația originară, acum reprimată. Nimic mai străin de programul său actual decît intenția poetică în sensul ei constructiv, acela al cristalizării de „forme" stabile, autonom lirice, corelat obiectiv al subiectivității — nici un interes pentru *înfățișare*, pentru aparența oferită privirii celorlalți, totul, dimpotrivă, subordonat unei dramatice nevoi de autenticitate ori cît de crudă a ființei care *este*, care întreabă și se lasă descoperită, în felul cel mai imprudent *expusă*.

Dar iată ce se întîmplă mai departe și de revelația exactă a acestei neobișnuite întîmplări depinde înțelegerea viziunii originale și a mesajului deosebit al poeziei lui Nichita Stănescu, ecoul sau lipsa lor de ecou imediat. Această poezie contrazice tot ce *se așteaptă*, de obicei, la nivelul sensibilității curente, de la actul „sincer" al autodezvăluirii. Cititorul vrea ca autenticitatea să însemne mărturisire, el se pregătește mental să recepteze un mesaj al intimității umane concrete, care să-l impresioneze, dar în loc de asta, i se dă pe neașteptate cu totul altceva. Suferințele și întrebările poetului sînt lipsite de reflexul obișnuit al intimității, al vieții interioare răscolite. Neliniștile poetului i se par uneori neautentice, pentru că sînt *abstracte*.

Dar tocmai originalitatea greu de admis la început a acestei poezii stă tocmai în riscul pe care și-l asumă de a introduce în sfera *autenticității* o suferință foarte generală, o neliniște absurdă, în locul lamentației intimiste mai mult sau mai puțin sublimate. Acest poet suferă pentru pricini pe care inerția simțirii noastre nu prea vrea să le accepte, considerîndu-le curat speculative, dacă nu de-a dreptul inventate.

Cîteva repede de acord că durerea pricinuită de o atare neînțelesă este motiv de confesiune, dar ne arătăm refractari și simplificînd ziși ni se prezintă drept la fel frei pentru la fel de autentice, neliniștile mari ale spiritului, care nu sînt nici ale unei simple „idei" fantasmagorice, lipsite de consecință în ordinea practică, bune de experimentat, după ce s-au rezolvat problemele cotidiene. Natura „abstractă" a ființei noastre nu e mai puțin autentic umană decît senzația directă, ca să nu mai vorbim de faptul că ea poate lua uneori forma cea mai palpabilă, în mediatori de alte aspecte ale ființei. Particularitatea poeziei lui Nichita Stănescu este aceasta: vedere unitară, aceeași perspectivă „de sus" și „din afară" ajungînd să se implice în intimitatea imediată a ființei și să devină principă de mediație.

Exponenții de aspectele vizibile ale „vieții personale", admirabilul autoportret al artistului la maturitate din poemul inițiatic Scînteierea le fapt tinde la generalitate, pînă a definitivi, constituindu-se numai din formulări axiomatice, din lumpeni și măsurate sentențioșii, bune pentru paradoxala luă „adaos" a lirici lui Nichita Stănescu, oferindu-și marelui cosmos de energii. Un mare poem, utopie riguroasă a înțelepciunii, făcînd să se întrevadă însă într-un plan secund întregul „trecut" de exaltări al poeziei lui Nichita Stănescu:

„Nu uitați, acum nu mi-e foame, / nu mi-e sete. / Punctul meu de vedere e punctul pietrei. / Nu sînt obosit, nu, nu sînt obosit / și nici nu mi-e sete / și nici n-am de gînd să stau tolănit / pe timpanul vreunui crocodil. / Merg ca și cum as sta, / și deși sînt satul de aer, respir. / Nu, nu, uitați, nu mi-e foame și / nu mi-e sete, / după cum nu mai sînt tînăr / dar nici bătrîn nu sînt. /.../ Dacă hotărăsc să fac ceva, fac. / Am cheltuit atîtea zile / încît o zi în plus risipă / Nici măcar nu mă face mai sărac. / Nici dorința de a supraviețui / Nu mă face să respir mai des, / Nici moartea nu mi se mai pare / atît de măreață. / E bun sistemul acesta planetar, / dar nu mai mult decît atît. / E luminos soarele acesta / Luminos. Nu orbitor, nu orbitor. / Dacă n-ar mai răsări mîine dimineață / ar fi o mare pierdere. / Dar nu mai mult decît o mare pierdere. /.../ Nu scot limba la tine / Ca să nu crezi că vreau să te gust. / Îți vorbesc numai. / E un fel de a scoate limba pe jumătate. / Dacă mă înțelegi — bine. / Azi cît timp mă înțelegi voi fi bucuros. / Chiar fericit. Dar numai azi. / Dacă nu înțelegi nimic, voi fi trist / iar către sfîrșitul serii — melancolic. / Dar nu mai departe de această seară. / pentru că la miezul nopții / vine îngerul / El îmi va spune: — Am venit să te schimb! / — Schimbă-mă am să-i spun./ Și el mă va schimba" (*Schimbarea la față*).

Sigur este că Nichita Stănescu lărgește considerabil spațiul sensibilității, făcînd să încapă în el, uneori cu forța, teme, domenii, obsesii altfel de neconceput, că el împinge mai departe granițele acestui spațiu și, într-o tensiune continuă, tinde chiar să le desființeze. Dispune de antene neobișnuite, în stare să recepteze pe lungimi de undă inaccesibile spiritelor prea terestre, care au toate motivele să reacționeze cu neplăcere și ostilitate. Și este dotat să imagineze „probleme" care au destule șanse să fie reale. Noi nu percepem toate sunetele din univers, nici toate mișcările. Dar și cele pe care nu le percepem — *există*. Iar unele din ele exista chiar cu o intensitate atît de mare încît (ea însăși) interzice recepția. Nu e rău să aflăm cîte ceva despre aceste fenomene de mare intensitate, accesibile poeților. E drept că aparatul de recepție, pus la atare lungime de undă, nu rezistă totdeauna solicitărilor și-ar fi să sperăm prea mult, cerîndu-i să rămînă intact. Condițiile în care trebuie să funcționeze (la care se adaugă natura incomodă a mesajului primit) sînt grele, riscante. Poetul le acceptă.

„Spune-mi, poate că tu ești dumnezeu / și nu vrei. Asinule, să-mi spui că tu ești, / și mă disprețuiești că n-am patru picioare / și nu vrei să-mi spui / Soarece tu, poate că tu ești, / poate că tu, pomule, poate că tu / șarpe, poate că tu / porcule, fringhie, / sînge, roșcovă, poate că tu / nisipule, scoică, cerneală / poate că tu, sticlă, / pasăre / roată, poate că tu / sîrmă, urzică, pelangen. / Petru, poate că tu, / cuțit, bufniță, păpădie / dihor..." (*Plus unu mai puțin*).

În împărăția „frigului" afectele cedează locul locuțiunilor impersonale, lamentația devine constatare a stării de fapt, în enunțarea albă a cărei limbaj apodictic pare singurul mijloc adecvat. După izbucnirea violentă de limite, experimentată într-o mare parte a poeziei sale, Nichita Stănescu se simte autorizat să vorbească, înmormîntînd-și cîntările, spasmele, crizele anterioare într-un bilanț auster, simplificat la esențe, într-un stil enumerativ, răspicat și categoric. A fost de față și poate vorbi. Tonalitatea comentariului (dictate fără șovăire) este specifică înaltelor competențe în materie. Suferința limitării la condiția dată e declarată în felul marilor evidențe, nediscutabile:

„Niciodată nu putem greși prea mult / din pricina propriilor noștri ochi care văd aceasta / Și nici minți nu putem prea mult să mințim / din pricina spaimei de-a rămîne noi înșine surzi. / Nici prea mult nu putem să trăim / și nici prea frumos nu putem să trăim. / Altfel am putea să ne dezamăgim strămoșii. / Altfel am putea să ratăm șansa de-a se naște / cei care nu s-au născut. / Ne putem bucura numai atunci cînd nu ne vede nimeni, / cînd nu ne vedem nici măcar noi înșine. / Nu, noi nu ne mulțumim cu puțin... dar știm că mai mult nu ni se cuvine" (*Colindă pe loc*).

„De ce să auzim și de ce să avem urechi pentru auz? / Atît de păcătoși să fim noi încît să fim nevoiți / să avem / speranțe, pentru frumusețe / și pentru duioșie, ochi / și pentru alergare, picioare? / Atît de nefericiți să fim noi / încît să ne trebuiască să ne iubim? / Atît de nestabili să fim noi / încît să trebuiască să ne prelungim / prin naștere / tristețea noastră unită / și dragostea noastră înfrigurată" (*Nedreptate*).

Tema de o „centralitate" riscantă (condiția omului, destinul, tarele originare, etc.) izbutește totuși să iasă din ariditate, întîi prin percutanța observației (valorînd în sine), prin violența șocantă a *corespondențelor* autoritar găsite, dar mai ales printr-un inefabil al omenescului și o paradoxală tandrețe descoperită în condiții dificile:

„Ce frumos am putut să fiu altădată / Frumusețea e o formă a lipsei de curiozitate / Acum cînd sînt nisipos, / cînd toate pietrele mele s-au bilbîit în fața soarelui, / nu pot spune despre mine decît, — / ah, ce frumoasă a fost toamna trecută / ah, ce verde a fost frunza vărzată..." (*Mare secată*).

Aceasta pentru că Nichita Stănescu are darul de a vorbi într-un fel înimitabil de *afectuos* despre slăbiciunile naturii umane, despre „păcate", despre vulnerabilitate. Ca despre niște realități de o prea omenească fragilitate. Astfel că negînd afectele, le regăsește pe altă cale și în resemnare redescoperă speranța, accentul uman; și cu aerul de a condamna condiția fatală a vieții, reincepe de fapt să o exalte:

„N-ar trebui să urim pe nimeni / N-ar trebui să mîncăm nimic, / n-ar trebui să bem nimic / Ar trebui să fim ca și cum / am omorî pe cineva / Ar trebui să fim ca și cum / am minca pe cineva — / dar fără să facem aceasta / Ar trebui să fim / ca și cum cineva ar înțelege răul / pentru noi / și noi numai l-am ști: / Mă-nțelegi tu, frumoasă iarbă verde / ce-ți spun?" (*Cu fața spre iarbă*).

Un apel la ordine și claritate, un îndemn la tenacitate, începe să se distingă:

„Vor veni în fața ta, — / urlînd și strigînd / — Avem patru mîini fiecare, avem patru mîini; / nu-ți aduci aminte / Cum ai zis că ai vrea și tu / să ai patru mîini?" / Tu soldatule, stai drept, tu / soldatule nu-ți scoate arma / de pe umăr / și nici baioneta din teacă!, Vor veni la tine și-ți vor spune: / „Avem patru picioare, două inimi avem / șapte ochi, trei limbi ascuțite; / iar în spinare / opt rînduri de aripi pale / și cinci rînduri de plăci / N-ai zis tu că ți-ar place să fii / astfel? / N-ai zis-o tu, chiar tu? / Soldatule tu, să stai drept / Nu-ți scoate arma / de pe ubăr și nici / baioneta din teacă. / Atîta îți zic: Descurajează-i!/ Descurajează-i!" (*Către soldat*).

Se petrece atunci un lucru aparent surprinzător, suferința limitării se metamorfozează în orgoliu uman, examenul critic, practicat cu rigoare, redescoperă simburele uman ireductibil, originalitatea exaltantă, liberă și nespusă, a omului.

[1]) „Măreția frigului", Ed. Junimea, 1972.

Lucian Raicu

Imaginație și memorie

De curînd editura „Cartea Românească" a tipărit o amplă și reprezentativă culegere din creația de pînă acum a poetei Ileana Mălăncioiu, (în măsura în care această lirică există totuși, spre indignarea sfîntă a detractorilor ei, este ți anxiosi defilînd cu Croce în mîna dreaptă și cu Topîrceanu în mîna stîngă). Dispuse în ordinea cronologică a aparițiilor în cărțile anterioare (Pasărea tăiată, Către Ieronim și Inima reginei), poeziile Ileneei Mălăncioiu se oferă cu owerțitate examenului critic, sugerîndu-ne atît permanența necesitatea morală, cît și devenirea, adică libertatea lor estetică. Privită din această perspectivă, a raportului dintre necesitatea morală și libertatea estetică, a modului specific în care conceptele respective participă la echilibrul organic al operei, se poate face o judecată de existență (și de valoare, evident) asupra acestei opere.

Astfel, orizontul Poeziilor Ileneei Mălăncioiu se deschide, printr-o rostire monotonă, de melopee, oscilînd lent, abia sesizabil, între memoria și imaginație, între rigoarea datului și iștita himerei. Această caracteristică se observă atît la nivelul pieselor separate, de sine stătătoare, cît și la acela al devenirii ansamblului, instituindu-se ca un gen proxim, integrator. Diferența specifică se realizează în investirea memoriei cu puteri decisive în actul creației, într-o tonalitate gravă și unitară, rolul imaginației confundîndu-se aproape cu această forță de selecție, oficiind, de asemeni, cîteva efecte de indeterminare și mai ales modificarea de optică din Inima reginei. Vom spune deci că dacă memoria este tărîmul faptelor din trecut și că acestea, la rîndul lor, creează mediul imanent al obișnuințelor și normelor de existență interumană, și dacă lirica Ileneei Mălăncioiu se sprijină mai ales pe acest strat, atunci se confirmă și ipoteza edificării ei pe necesitatea morală, într-o pseudo-ignorare a libertății estetice, libertate înțeleasă ca proiecție sensibilă într-o imagine artificială, omogenă și coerentă în sine. Fără îndoială că orice operă de artă are implicată o anumită morală și valoarea acesteia ni se înfățișează cel mai adesea în funcție de valoarea ei estetică, criteriul eliminatoriu pentru orice hibrid incapabil să-și ducă viața autonomă pe solul ficțiunilor semnificative. Sensul pe care-l dăm dimensiunii morale într-o operă de artă nu se referă la aspectul ei doctrinar, detectabil într-un cod de norme inteligibile, ci la acela de principiu creator, de energie potențială alimentînd cinetica formelor sensibile ale acelei opere. Venind pe lume din imperiul necesității și libertății opera va purta cu sine, mai clar sau mai estompat, semnele părinților din care s-a născut.

După cum aproximăm la începutul acestor rînduri, poemele Ileneei Mălăncioiu poartă semnele austere ale datului acționînd cu forță obiectivă a destinului asumat. Cele mai numeroase poezii din prima carte, Pasărea tăiată, sînt decupate din memoria unei fetițe de la țară maturizată înainte de vreme, străind parcă de jocurile copilăriei: „Mă-ndrept pe drumu-nzăpezit anume / Să nu-mi văd boii tineri schopăind / Le-au intrat potcoavele-n copite / Și se tem s-atingă de pămînt. / Din cînd în cînd îmi îngenunche-n jug / Și fiindcă n-am tărie să-i îndemn / Se uită blînzi și se ridică singuri / Și pleacă amîndoi ca la un semn. / Și doar la miezul nopții se opresc, / Dejuo pentru o vreme și rămîn / Lătrată de toți cîinii mahalalei / La poarta potcovarului bătrîn. // Le iau pe rînd picioarele în brațe / Și li le apăs cu palme pe copite / Să știu pe care parte-au șchiopătat / Și le-acopăr oasele tocite. // Bătrînul trece cuielele prin foc, / Le potrivește bine și le bate. / Și cînd se strîmbă / Și ajung în carne / Le scoate înapoi însingerate. // Apoi le-ndreaptă și le bate iar / Mă-ntreabă unde merg și cine sînt / și ca să știe de-am să pot ajunge / Îi pune să se sprijine-n pămînt. // M-ajută să-l înjug și să pornesc / La început încet și șchiopătînd / Și cîinii ne mai latră o vreme și ne lasă / Și rănile se vindecă mergînd". Am citat integral poezia Drum căci ea ni se pare semnificativă atît pentru universul moral al poetei reflectat în această carte de început cît și pentru formula estetică predilectă — aceea a transcrierii realiste, în metru tradițional a unei lumi aspre dar care nu se lamentează de propria-i condiție. În aceeași viziune realistă, dură, departe de peisajul idilic al lui Coșbuc, iată poezia M-a prins iarna pe drum: „M-a prins iarna pe drum și aspru e pămîntul / Și-mi lunecă boii și drumul e lung. / Iar roata căruței se-nvîrte pe loc / Și nu știu nici cînd și nici cum am s-ajung. // ... // Dar vine iarăși drumul nins și noaptea / Și un drumeț bătrîn care mă-nvață / Ce mult m-ar ajuta acum să merg / Un lanț legat pe roțile din față. // La ce poartă să bat? Nu știu încă pe nimeni / Care să mă cunoască după boi / Și să mă creadă c-am s-ajung cu bine / Și c-am să vin cu lanțul înapoi". Descrierea exactă a situațiilor fetiței din cele două poezii estate provoacă efectul exoticului și al invenției de parcă ar fi trecut o epocă între motivă și lectură, cu mutațiile de habitudine și comportament interuman.

Această constanță morală a poeziei față de memorie, a refuzului poetei de a recurge la construcții artificiale și interpretări metafizice prin modificarea arhitecturii cuantumului de date informaționale (cu valoare afectivă, evident) se continuă și în a doua carte, Către Ieronim. Subintitulate perfect Ritualuri, poemele cîștigă în siguranța liniei și se adîncesc, adeseari, într-o prelungire a spațiului realist pînă la hotarul fantomatic al romantismului eminescian. Ele capătă astfel un coeficient de nedeterminare, o deschidere, chiar dacă sfioasă, spre lecturi multiple, polivalente. Dintre numeroasele piese ce merită să fie reproduse, chiar pentru caracterul lor ritualic, de evocare a unor situații care și-au impus prin repetiție reguli proprii de desfășurare, vom cita una antologică, Ursul, scenă a cărei grandoare primară a fost transcrisă cu o desăvîrșită claritate și în același timp cu un acut instinct al tainei artistice: „În iarba-naltă de pe munte, cu trupu-ncolăcit ca șerpii / Cînd ies de se-ncălzesc la soare și înlemnită de durere / Aștept să vină iarăși ursul, să se aplece peste mine / Și să rămînă-așa o vreme, să mă miroase în tăcere. // Să vadă că sînt încă vie și că aș vrea să mă fac bine / Să-nceapă să mă calce-alene din umeri pînă la picioare / Să-l simt alunecînd, pe coaste și-ngenunchind fără să vrea / Și să coboare iar pe iarbă atunci cînd știe că mă doare. // Să urce-apoi din nou pe șira spinării-ncet pînă la gît / S-aud vertebrele trosnindu-mi sub dreaptă laba lui de fiară / Și să nu pot țipa de teamă că-n timp ce trece peste mine / Ca să mă vindece, strigîndu-i el ar putea să scoată-o gheară. // Să-mi lepăd forma femelească de șarpe-ncolăcit la soare / să afle ursul că se mișcă pămîntul pe care mă-ndrept / Ușor sub greutatea lui și tremurînd să se-ncovoaie / Și să mă-ncolăcesc din nou, să gem tăcută și s-aștept. // Apoi să vină vindecarea, să ies din iarba tăvălită / Și să-mi mai simt o vreme trupul înfierbîntat de pașii grei / Iar ursul să se-ndepărteze călcînd încet peste pămînturi / De parcă-ar merge mai departe pe umerii unei femei."

Dintre poemele romantice care transcriu o experiență proprie fără intruziunile unor motive livrești (ca în Ondina, Epilog, Lenore, și mai ales în Richard Inimă de Leu) nom cita o Dorință, semnificativă pentru drumul parcurs de Ileana Mălăncioiu, de la notația exactă, realistă a scenelor, stărilor rememorate pînă la reorganizarea lor în virtutea unui principiu abstract. „Să am un loc al meu anume unde să plîng dacă se poate / Cu capul sprijinit în palme și numerea să nu mă știe / Cînd lacrimile arse-mi urcă încet pînă la piept și cresc / Și trec apoi deasupra lui și se înalță spre bărbie. // Să simt că-ncepe să mă-nece această plîngere prelungă / și nu e nimeni să mă scoată din ea și să încep să țip / Cît pot către pereții care se clatină-mprejur de parcă / Au fost zidiți dintr-o greșeală pe-o temelie de nisip. // Pe urmă trupul să se lase încet prin lacrimile limpezi / Și să se vadă cum se-nalță deasupra ca un insect / Să nu se știe dacă-n clipa în care-am început să plîng / Și să mă vadă prin plînsu-acesta eram femeie sau bărbat. // Și-atunci să vină cineva de primprejuru-acestui loc / În care-am fost lăsată-anume și să vă cheme să vedeți / Că trebuie să mă alunge, fiindcă am plîns atît de mult / Încît de-un timp au început să curgă lacrimi prin pereți".

Această trecere de la notația realității concrete a memoriei la aceea a realității abstracte a imaginației, de la supunerea mahorită, la libertatea creatoare a speranței, vizibilă în piesa citată, se realizează în universul artificializat, autonom din partea finală a Poeziilor, în Inima reginei. Vom spune că poeta își realizează aici integral marile posibilități nu fiindcă a renunțat la transcrierea exactă, controlată de paznicii memoriei a diverselor ipostaze vitale în favoarea semnificației lor spirituale, ci pentru că realul limitat și imaginarul gratuit se contopesc în masa indiscernabilă a unei lumi omogene și unitare. Inima reginei este povestea romantică de iubire eminesciană și poesică dintre o stranie prințesă și regele Natanael între care e trează mereu umbra sfîntă a reginei moarte. Ei sînt ca îngerii în Eden: „Cu blînda regină în față mă văd / Vorbim între noi ca-ntre moarte / Prin dragostea noastră pierdute murind / Supuse aceleași soarte. / Aveam un iubit pe pămînt îi șoptesc / Aveam și eu unul îmi spune / Al meu era soarele ce răsărea / Al meu era cel care-apune. / Apoi vii și tu cel murit mai tîrziu / Sau cel ce nu mori niciodată / Iubisem întîi o regină șoptești / Pe urmă o tînără fată. // Astfel ne vorbim toți cu liniște-n glas / Căci nimeni din noi nu mai știe / Al cui este osul pe care-l privim / Ca trup într-o altă vecie".

Dan Laurențiu

TEATRU

Joc de pisici

Cod ilustrat al unei bune comportări pentru uzul și edificarea celor ajunși la etatea frunților pleșuve și a părului nins și ghid instructiv pentru justa orientare în peisajul arid, scăldat într-o lumină crudă și rece, al bătrîneții, tragedia **Joc de pisici** a lui **Örkeny István** (înscrisă în repertoriul teatrului Bulandra) propune spre deliberare și apreciere două atitudini contrastante față de lume și de viață, în perioada ultimelor bilanțuri morale și a supremei confruntări cu ineluctabila durată. Așadar o piesă despre bătrînețe, scrisă competent de un autor vîrstnic; de aceea și spectatorii sînt în majoritate oameni trecuți de patruzeci de ani, pentru cei tineri problemele de etică individuală și de etichetă socială ridicate de existența nespectaculoasă a două surori sexagenare fiind atît de îndepărtate încît par derizorii.

O piesă scrisă cu luciditatea implacabilă a unei îndelungate experiențe și, în același timp, cu o duioșie și o solicitudine grabnic cenzurate de ironie sau de sarcasm, tulburătoare cîteva clipe, îngăduindu-și discrete cochetării cu poezia ori un scurt popas meditativ, pentru a face apoi tumbe și a da cu tifla, zîmbind malițioasă pe socoteala propriilor personaje.

Condamnată la recluziune atît de infirmitatea ce o ține pironită în fotoliu, cît și de faptul că se află ruptă de familie, într-o țară străină, sub privegherea vigilentă a unui fiu care-i limitează relațiile, Gizela trăiește cu suavitate o viață reflexivă, din care extrage esența amăruie a resemnării și a unei austere înțelepciuni. Deși păstrează o seamă de prejudecăți învechite, iar concepția sa despre ceea ce se cade ori nu să faci în societate atinge pedanteria (cu toată candoarea însă), dramaturgul i-a acordat un regim preferențial și ridicînd la un nivel artistic elevat piesa.

Firea celeilalte surori, doamna Orban, este diametral opusă: impulsivă, aventuroasă, iresponsabilă, trecînd cu ușurință peste conveniențe și iremediabil ridicolă prin încăpățînarea sa de a nu renunța la o factice tinerețe. Părintele ei literar o tratează fără menajamente, dar cu o secretă simpatie care nu-l împiedică totuși să-i joace mereu noi renghiuri: nu i-a acordat nici măcar patetismul unei sinucideri iluzorii, făcînd-o să se ridice de pe patul de moarte la apelul telefonului și să se certe aprig cu o clientă năzuroasă a vecinei sale de cameră. Așa cum este însă doamna Orban continuă să rămînă temeinic ancorată în miezul vieții.

Iată deci două moduri complet diferite de a accepta sau respinge îndatoririle sporite ale bătrîneții. Nu singurele, firește. Fără a fi întru totul imparțial, autorul lasă auditenților sarcina de a face o medie, în timp ce el se retrage în culise pentru a privi cu un surîs conciliant (sau ambiguu ?) jocul de pisici al celor trei femei — două bătrîne și o biată oropsită cam sărăcuță cu duhul — care, cu o deplină inocență, s-au întors (ori au căzut) în copilărie.

Lăsînd o respirație firească textului (poate că n-ar fi stricat să opereze cîteva intervenții, scurtînd durata spectacolului), regizorul **Ioan Taub**, a detaliat cu atenție caracterele și a pus în valoare ideile piesei.

Distincția, înțelepciunea blîndă și resemnată, spiritualitatea **Beatei Fredanov**, grația nobilă a unei superioare detașări de lucruri, la care se adaugă arta de a nuanța sensibil fiecare cuvînt, s-au îmbinat în chipul cel mai armonios pentru a realiza portretul Gizelei așa cum probabil și l-a imaginat Örkeny.

Fory Etterle a decupat cu mîna iscusită și sigură și verva incisivă a unui Daumier-actor silueta caricaturală a tenorului pensionar cu tardive pretenții donjuanești. Să amintim numai felul în care a reușit să îmbine — paradoxal — simplitatea cu grandilocvența în play-backul pe melodia străvechiului vals-boston **Ramona**.

Lucia Mara a intuit perfect comicul involuntar pe care-l implică rolul nefericitei Soricel, conturat cu o mare finețe, cu gesturi mărunte și timorate, cu un glăscior sugrumat ce se frînge brusc, pierzîndu-se în sunete fantomatice.

Interpretarea dată de **Vally Voiculescu** surorii turbulente este, în parte, contestabilă: mult prea agitată, străduindu-se să umple tot timpul scena printr-o supraîncărcare a trăsăturilor ridicole și neglijînd în schimb latura dramatică a rolului. Și în cazul doamnei Orban este vorba de un comic involuntar, iar nu căutat cu insistență. De aceea ne-a plăcut mai mult în momentele temperate, cînd jocul său a fost mai bine echilibrat.

Impetuoasă și autoritară de obicei, **Tamara Buciuceanu** a știut de data aceasta să scoată efecte amuzante pentru-un joc reținut, ale cărui intenții erau subliniate de niște tremolouri, ca un gungurit de porumbiță amorezată.

Vădind oportun predilecția pentru ambientul creator de atmosferă, decorurile lui **Dan Jitianu**, montate pe două platforme mobile, au prezentat avantajul practic al unei rapide schimbări de cadru, deși se cam clătinau, amenințînd să se dărîme, la fiecare pocnitură.

Traducerea curată, onorabilă. Ne permitem totuși să atragem atenția traducătorului că [illegible] nu folosesc tărgaua decît în camerele foarte rare cînd pacienții sînt hipopotami sau elefanți.

Galeria de monștri din programul de sală să fie înfățișînd chiar fotografiile interpreților? Greu de crezut.

Ovidiu Constantinescu

FILM

Extreme franceze

La distanță de o săptămînă numai, două filme franceze programate pe ecranele bucureștene reflectă — printr-o coincidență aproape didactică — două extreme ale unei cinematografii care, demult nemaifiind caracterizată prin forță, a avut întotdeauna tăria artistică (excludem din capul locului produsele industriale) să se primenească la vreme.

„Copilul sălbatic" al lui Truffaut a stîrnit stupoare prin sensurile pe care fiecare din noi am încercat să i le descoperim, dar pe care toți ne-am resemnat pînă la urmă să le inventăm. „Această poveste autentică — spune autorul, încă din generic — începe într-o pădure franceză, în 1798". Ea se continuă, cu același aer doct, într-un spital și, mai departe încă, în locuința de țară a unui medic tînăr care încearcă să recupereze intelectual copilul misterios găsit în codru. Astfel de creaturi apar din cînd în cînd în pădurile lumii, dar ele devin mult mai rar personajele unui film. Vechiul combatant al noului val a vrut să facă unul. Dar el nu s-a decis prea bine cum. El n-a optat nici pentru formula Tarzan, nici pentru filmul științific, nici pentru poem. Rînd pe rînd, prestigiul autorului te îndeamnă să accepți una din aceste ipoteze, dar, ca într-un sac cu pisici, manierele se bat și se sfîșie în ambalajul opac. Romantismul senzațional este diluat de intimism, documentarul e infirmat pe tonul lilial, poemul e ucis de prea stricta referire științifică. Rămîi pînă la urmă cu senzația unei lupte în vid: o excelentă experiență tehnică desfășurată sub un clopot de sticlă cu unicul scop al experienței. Accepți atunci supoziția că autorul n-a vrut să transmită nimic sau — poate — că, nevrînd să facă vreo raportare logică la epoca datată (în 1798 francezii se îndreptau spre piramide) a vrut cel mult s-o sfideze prin nepăsarea sa.

„Atentatul" lui Yves Boisset e o poveste petrecută cu o sută șaptezeci de ani mai tîrziu, pe care autorul a ținut s-o reconstituie cît mai curînd posibil, presat parcă de suflul evenimentului abia consumat. Cazul Ben Barka a alimentat luni de zile presa internațională: Boisset nu așteaptă să devină istorie și, cu mîinile tremurînde de emoția momentului, apucă firele și le deapănă. Cu minime deghizări de nume, face reportajul complotului. Mai puțin preocupat de contextul artistic al operei, expune ceea ce știe despre fapte, cu fervoarea artistului militant. El nu are încredere în timpul artei, el conservă, tale e quale, faptele pe care un alt artist, dispus spre estetizări, le-ar putea minimaliza într-o zi. Maniera este net publicistică, de unde marea ei claritate. Pe cît știa de bine Truffaut să se abstragă și să se ascundă, pe atît știe Boisset să se facă înțeles.

În toată această antinomie, pe care coincidența de pe ecranele noastre ne-a pus-o așa de răspicat în atenția, citim drama unei cinematografii. Obosit de etichete și teoretizări, spiritul galic coboară din nou la izvoare, pentru a-și umple ulciorul cu o băutură, dacă nu fermecată, cel puțin stimulatorie.

Romulus Rusan

C. BACIU : Decor noctum

ARTE PLASTICE

Constantin Baciu

Constantin Baciu are umor. 20 de ani a desenat și a pus culoare cu efortul omului care încearcă să-și depășească propria condiție, pentru a se integra emoțio și intelectual unei anumite ambianțe. Încelulat de specialiști și colecționari în formula desenului antidescriptiv, obsedat de model și comunicare prin forme definite și intenționale care-l stinghereau vădit, C. Baciu optează acum, în expoziția de la Amfora, pentru alte forme plastice. Lucrări anterioare (1970—1972) expuse în sălile Dalles, Apollo și rotonda Ateneului, anunțau schimbarea direcției nu și locul ancorării. A vrut să fie matur. A învățat de la alții și de la el ceea ce se poate învăța: organizarea suprafeței și raportul de culoare. Transcrierea modelului îl încorseta. C. Baciu pictează acum cu ingenuitatea copiilor. Un copil trecut prin maturitate. Un copil cu emoția neatenuată dar plin de învățămintele meseriei îndelung gîndite și asimilate. O situație rară, un privilegiu. E act deliberat sau pură întîmplare această cunoaștere a limitelor și posibilităților de exprimare?

În lucrările expuse, 15 la număr, pictorul se joacă. Joc al [illegible] [illegible] ale realului [illegible]. Titlurile ce vor să circumscrie lucrările înșeală. Obiectul devine pretext sau imaginea lui ștearsă și deformată, în jocul de culoare și linii. Acest joc cu reguli organic asimilate în culori primare, transparente-galben, verde, roșu, albastru — meșteșugit așezate pe fonduri de alb sau griuri deschise, orchestrează bucuria senină, ce se transmite și privitorului. Suprafețele colorate se închid și se deschid formînd un tot ca în lucrarea „ou de pasăre"; se suprapun și se întrețes ca în „balerină", „secreția clovnului", „cană albastră"; se izolează orientîndu-se centriped, ca în „zina fluturilor", „hieroglifă". Nici suprafața pictată și nici privitorul nu simt efortul organizării jocului. Pensularea e ușoară, fără insistențe, dînd senzația maximei spontaneități. Nor [illegible] [illegible] rod al multor elaborări [illegible]? Siguranța liniilor și justețea raporturilor de culoare presupun și har și stăruitoare elaborare.

C. Baciu se așază în zona nefigurativului liric, inaugurat de V. Kandinski. Se rînduiește, păstrînd arhetele ale figurativului cu trimiteri la iconografia lui I. Țuculescu („pasăre rănită") J. Miro („zina fluturilor"), M. Tobey („hieroglifă") sau la propriile lui lucrări, anterioare expoziției de la Amfora („cană albastră", „balerină", „noaptea clovnului" etc.). Trimiterile se amestecă, se pierd. Ele vizează ambientul și nu construcția ansamblului și nici semnificația lui. „Pasăre rănită" nu sugerează scurgerea sîngelui; „zina fluturilor" nu atrage gîndul la material; „hieroglifă" rămîne fără implicații intelectuale contorsionate. Simbolurile împrumutate nu modifică cu nimic sensul mesajului.

Pictura pe care o face acum C. Baciu comunică pe plan intim. Mesajul ei este limitat. Nu pune întrebări, nu rezolvă întrebări. [illegible]

Pictură muzicală, pictură a echilibrului [illegible], comunicînd bucuria calmă.

Virgil Chivu

Gina Hagiu

Sudul moldovenesc, acel peisaj de șes deluros, sărac dar ferm în linii, cu suavități vegetale deprinse să se dezvăluie pe de-a-ntregul numai sufletului plămădit și una cu el, a constituit și constituie încă piatra de încercare a artei preferată de Gina Hagiu. După încheierea studiilor, după o destul de încurcată tentativă actoricească, pictorița se reîntoarce la imaginile natale, cu modestie și timiditate, redescoperindu-le abia în timp, pe măsură ce lucrează, drept obsesii fundamentale. Ceva din marea lecție a lui Van Gogh, cu a cărui nervozitate solară pictorița are certe afinități, descifrăm în această etapă de început. Desenul și culoarea sînt învățate, adăugate la un fond de trăire persistent, precizia și luminozitatea răsar laolaltă, se verifică în perimetrul solului natal. Gesturi, atitudini și psihologii umane sînt tratate cu naturalețe, cu aceea bucurie indicibilă a regăsirii, deopotrivă și a artei. Cîmpurile cu grîu și porumb, salcîmii, sălciile mai ales, îmbogățind panglica firavă a rîului, nuanțează nu numai un fel de a aborda realul dar și o anume sensibilitate, partizînd cu luxuria suavă, mai mult imaginată decît existînd într-adevăr. Din desenul oleandrilor, realizați mai tîrziu în China, adie un zvon, se întregește o fantasmă, cunoscute atît de bine numai în copilărie, în acele lunci cu sălcii care nu pot fi uitate niciodată.

Dacă Gina Hagiu știe să deseneze (Expoziția de la Galateea o dovedește cu prisosință), resursele acestei atitudini trebuie căutate la nivelul tuturor preocupărilor ei, în tot ceea ce a făcut pînă acum, cu tenacitate și perseverență. Abundența și nervozitatea liniei, despre care am mai amintit, se limpezesc într-un proces continuu, prin atingere cu arta monumentală și pictura. Din mozaicurile cărora le-a afectat o energie și o dăruire disproporționate în aparență, ea și-a compus un stil auster, echilibrat, propriu viziunilor de ansamblu dar a deprins în aceeași măsură și finețea pauzei întrețesută cu migală. Arabescul întregului, de la om la peisaj, tras parcă dintr-un condei, dintr-o răsuflare, avînd în vedere spațiile uriașe în care se exercită, presupune o disciplinare exemplară. Cît privește pictura, tehnica mai nou folosită, a colajului de fotografii dar mai ales a estompărilor simbolice, răsturnînd perspectiva, aduse în prim-plan, nu putea fi decît profitabilă desenului, culoarea realizîndu-se în limita ei de alb și de negru. Fără aceste trimiteri prealabile, absolut necesare, nu putem înțelege grafica Ginei Hagiu, moment dialectic și integrat creației ei în genere. De la desenul direct, punctînd o puternică impresie de moment și pînă la cel elaborat, compozițional, se exprimă o singură personalitate. Notele distincte, expresive, pot fi detectate deopotrivă și în arta monumentală și în pictură. Le despărțim arbitrar numai pentru a ne putea explica mai ușor.

Cele „Cincizeci de desene de călătorie" recent expuse, reprezintă un mănuchi de lucrări adunate pe parcursul a zece ani. Ele sînt rodul multor călătorii, începînd cu China și, după un lung periplu european, terminînd cu Franța. Parcurgerea titlurilor (pe care spațiul nu-mi îngăduie să le transcriu) ar fi suficientă să ne ofere bogata arie a preferințelor artistei. Monumente, case memoriale sau pur și simplu aspecte ale vieții cotidiene, străzi și peisaje fără indentitate, traduc o mereu nepotolită sete de înregistrare, starea de spirit nefiind însă a „vizitatorului" ci a „visătorului" întîlnindu-se cu propriile lui lumi imaginate. De aici derivă și calitatea principală a desenelor. Tehnica tratării nu se schimbă în raport direct cu obiectul, ea îl înglobează, îl aduce la sine, creînd astfel o icostază ideală, un tărîm al valorilor perene de pretutindeni.

Ion Alexa

TELEVIZIUNE

Varietățile de sîmbătă

Debutul de primăvară al emisiunilor de varietăți a fost o surpriză atît de plăcută încît în loc de cuvinte ar trebui puse semne de exclamație. Se întîmplă așa de rar ca o cronică de televiziune să se poată dispensa de obiecții, încît întîmplarea nu pare de crezut. Fie că regia este excelentă dar textele sînt slabe, fie că actorii sînt formidabili dar nu pot s-o dovedească, e boală, după tot ce-a la ivială [illegible] bilanț. Și iată că, dintr-o dată, bilanțul este curat. Texte, regie, imagine, interpreți — „însuți". Adăugînd că este vorba de comedie, gen care pare pe micul ecran, specie aproape dispărută, întîmplarea este din capul locului un eveniment.

Teodor Mazilu este un autor care prezintă prea multe garanții pentru a i se pune în discuție valoarea într-o cronică de televiziune. Dar modul în care televiziunea a valorificat textele lui Teodor Mazilu merită a fi discutat într-o cronică de televiziune. Cu toate că „momentul" a avut un caracter atît de unitar, încît este destul de greu a distinge inițiativa regiei, de jocul actorilor, de calitatea selectării textelor. Unde începe și unde se termină contribuția fiecăruia dintre autorii acestei excelente emisiuni? Dar poate că tocmai această dificultate de a distinge „de unde și pînă unde" indică valoarea emisiunii în cauză. Tocmai această particularitate „de autor" a unei acțiuni de echipă.

În comparație cu teatrul, la televiziune, textele lui Teodor Mazilu au o răspîndire foarte mare și răspîndirea aceasta este foarte legată de numele actorului Octavian Cotescu. Eu nu știu dacă, așa după cum se spune, Teodor Mazilu compune personaje pe tiparul extraordinar al actorului Octavian Cotescu sau dacă, dimpotrivă, actorul Octavian Cotescu se modelează pe tiparele extraordinare ale personajelor lui Mazilu. În orice caz, un actor care să valorifice mai inteligent o mai [illegible] dramaturgia lui Mazilu decît o face Octavian Cotescu eu nu-mi imaginez, după cum nici un autor care să valorifice mai complet resursele lui Octavian Cotescu decît o face Teodor Mazilu. Recunosc că a fost o vreme cînd, personal, am crezut că această simbioză va începe să fabrice manierisme: că atît autorul cît și actorul folosind aceleași tipare se vor rutina. Dar iată-l acum pe Octavian Cotescu etalînd, dintr-o dată, mijloace de interpretare și mai ingenioase, iată-l apropiindu-se și mai mult de spiritul dramaturgiei lui Teodor Mazilu, iată-l ajuns în punctul unde literatura se reîncarnează în jocul unui actor. Am văzut aproape toate personajele lui Mazilu interpretate de Cotescu atît în teatru și la televiziune, dar ceea ce a realizat acest actor și acest rafinat intelectual sîmbătă seara a fost altceva, nu știm cum, a fost și mai bine și mai mult. Observînd că textele dramaturgului sînt aceleași și numai jocul actorului altul, aș putea spune că, în noua variantă propusă, și textul a fost mai bun. Adică au fost mai pregnante ironia malițioasă, inteligența drăcească, absurdul (nu metaforic), umorul [illegible] negru al literaturii lui Mazilu. Fața lui Cotescu, „aparatul" lui de mimat semnele cele mai incredibile ale prostiei, au afișat ca pe tablă legile care guvernează lumea imaginară a unui excelent dramaturg.

În ce-o privește pe Mariana Mihuț, capacitatea ei de a reconfirma cu absolut orice apariție pe micul ecran, un talent care o inundă din talpă și pînă în creștet este atît de [illegible], încît nu văd nici un impediment ca ea să poată juca într-o zi un texte și fraze ci — cum crește iarba, cum arde chibritul, cum stă un pom.

Și, în cele din urmă, bravo lui Tudor Mărăscu pentru gustul, siguranța, ponderea, inteligența cu care a știut să compună o emisiune care a fost și literatură — prin calitatea textelor, și teatru — prin calitatea interpretării, și reportaj — prin prezența în spectacol a autorului și varietăți — prin capacitatea ei de a ne fi destins. Bravo lui pentru ascensiunea rapidă și spectaculoasă, de la „o tînără speranță" la un regizor consacrat.

Sânziana Pop

PRETEXTE

Voci din Oaș

O mie de ani de transformare a limbii, ca să se obțină acest efect stilistic de o mare plasticitate, cuprins în expresia „curge după mine", cînd omul din nord vrea să spună că se ține, aleargă cineva după el. Comparația cu un rîu care curge, e neintenționată; ne aflăm în fața unui malentendu lingvistic. De fapt „curgerea" aceasta vine de la verbul latin care indică acțiunea de a te deplasa repede în spațiu și de la care am împrumutat neologismele curs, cursă, etc. deși cuvîntul exista în graiul vechi din miazănoapte. Tot ce se poate ca legiunea romană despre care vorbesc istoricii și care s-ar fi topit aici, să fi lăsat moștenire acest verb atît de activ în limba locului. Expresia tradusă parcă și dintr-un cronicar latin și care imită plastica unei lupte sugerînd mișcarea celui ce aleargă pe un cîmp de bătae, să te lovească. „Noi curgem", în sensul alergării, ar fi sunat astăzi foarte frumos. Verbul, cu vremea, se restrînse la mișcarea, alunecarea fluidă a apei, care (observație a ochiului extrem de subtilă) fuge, gonește, aleargă în mod ideal. Și obișnuința cu fierul, cu împunsătura cuțitului, în veacurile ce trecură și care îi puseră pe minunații oameni din nord la grele încercări, trădează exercițiul armelor și asprimii romane, amestecată în marșurile ei, — duritate macedoneană, fierețe spaniolă, ritm și o mîndrie a portului fără seamăn. Să nu fi cutezat să fi venit în Oaș cu gînduri rele. Folclorul din trecut îl vedea astfel înarmat pe localnic: „Tri cuțite în cura / Unu zbghiară, unu plînge / Unu carne să mănînce..." O astfel de creație poetică presupune o viziune liberă și o mare forță a spiritului. Multe cărți și culegeri interesante, izvoare vii ale limbii, s-au tipărit despre acest loc sacru al țării, cum e de pildă ancheta despre rînduiala morților, cărora, după un obicei multimilenar, li se puneau, în raclă, în jurul obrazului, poame, mere, prune, — semn de rodire eternă. Spicuim din această anchetă făcută mai demult.

Întrebare: „Mortul rămîne cîteodată singur?" Răspuns: Nu-l poți lăsa. Se hătuește o mîță, ceva...

„Unde stă sufletul mortului?"... Intră sub streașina casei și nu se duce păr (pînă) la 6 săptămîni. Sufletul nu se duce, gata. Apoi se duce la treaba lui...

„Bărbații bocesc?"... Numai plîng. Apoi noi femeile, da, că rămînem mai greu. Mie mi-a murit bărbatul și am rămas cu trei prunci, și ăsta nu a știut unde-l duce pe tată-său păr la un loc. Apoi a zis: ce l-ați pus pe tata în ladă?... *Poezie, dar și înțelepciune.*

Amfion

MUZICA

Hazard, sincretism și altele

Dedicat în exclusivitate unei singure formații, ultimul concert dezbatere a semănat, din această pricină, mai cu seamă ca precedentele, a [illegible] obișnuită. Și astfel dezbaterea s-a racordat obișnuinței, într-un fel pozitiv, generînd probabil o viitoare tradiție [illegible] consecventă. Concertul a căpătat și unitate, să-i zicem profil, și a demonstrat: o anumită maturitate a școlii noastre componistice. Deși cele patru piese aveau comune coordonatele exterioare (componență instrumentală asemănătoare, aceeași perioadă de zămislire) totuși nici una nu semăna în datele esențiale cu cealaltă și această diversitate adîncă, împotriva regimului mărginit al aparențelor sonore, însemnă pentru o mișcare componistică mai mult decît alăturarea a patru lucrări de calitate. Ce să mai vorbim de maratonul formației „Musica Nova", deplin mobilă, virtuoasă în pliereа pe direcțiile de expresivitate proprie ale fiecărei lucrări, în reliefarea personalităților, stadiu interpretativ ce vine să se adauge vechilor calități de profesionalism și înțelegere pe care i le știam acestui tenace ansamblu, cu componența în parte recondiționată.

Altă bucurie a fost de a vedea că reacția unui anumit public la început declarat ostil, a prins să se nuanțeze, căci din cuvîntul unui vorbitor, intransigent în anterioarele intrări în atacul clădit chipurile de pe pozițiile unei tradiții lăsate fără vlăstare, s-au desprins avantajele suitei de dezbateri în lucrarea de contact cu această muzică. Pe mulți, asemeni vorbitorului amintit, inițiativa Radioteleviziunii i-a obligat pesemne să vadă altfel lucrurile.

În discuțiile, poate mai puțin animate de astă dată (probabil și datorită amintitului caracter de „concert", de reprezentație), compozitorii înșiși și-au adus, mai mult ca în trecut, contribuția substanțială.

Apreciindu-și lucrarea „Joc secund" compozitoarea Miriam Marbe vede, din acest punct de vedere, importanța, stării creatoare a interpretului, a spontaneității sale. În afară de această alură improvizată, în fapt secundară, piesa conține o trecere foarte fermă, în structuri și timbre instrumentale.

Apreciem deosebit imaginea foarte favorabilă muzical a acestui proces, realizarea lui devenind „timp secund" al ragiobării cuvîntului (ca potrivire fonică) în muzică. Socant atractiv marchează gradația acestei muzici și extrem de interesant ni se pare ceea ce reține compozitorea din folclor.

Piesa „Anu" a lui Corneliu Cezar a repus în discuție sincretismul considerat atît de necesar și cu priză atît de sigură, problemă ce nu avem acum spațiul de a o aborda după cuviință. Folosind ca și alte lucrări un fond fix al benzii populat de un acord foarte frumos în sine, piesa se înfiripa din relațiile mai mult sau mai puțin evidente dintre acest fond și formații de pe scenă. Deși cînd a fost propusă spre reascultare integrală, fără componenta aceasta, piesa a plăcut în mod deosebit, ni se pare că sub raport muzical lucrarea se restrîngea de bună voie pentru a ceda un loc baletului, iar acesta rula o simbolistică, după semnatarul acestor rînduri, facilă. Desigur, intenția și realizarea se plasau în aria bunului gust, iar exprimarea polIartistică pare a fi o necesitate a compozitorului.

La polul opus se situează „Invocare" de Tiberiu Olah, piesă ce-și află toate argumentele în înseși evoluția muzicală perfectă. Cum despre lucrare am mai scris în această pagină, se cuvine doar spus că este o muzică prea sigură de sine pentru ca la reascultare să-ți clatine vreuna din calitățile descoperite la primul contact. În fine „Visura" de Eugen Wendel continue și ea, ca și lucrarea lui Corneliu Cezar, ca și la concertul precedent piesa „Concentric" de Octavian Nemescu, o pedală (se simte probabil necesitatea unui sistem de referință evident) dar aici era un ritm care se repeta în întreg corpul lucrării. Bine tratat instrumental, variat coloristic, acest ostinato era înghițit sau născut de evoluția instrumentală coexistentă, într-o atmosferă poetică și inventivă.

Costin Cazaban

SPORT

Dansul pe sîrmă

După cum a reînceput campionatul mulți dintre noi s-au arătat a fi tare mulțumiți. Goana înaintașilor după goluri, după cît mai multe goluri, ne-a umplut par și sîmbătă inimile de fericire. Eram cu toții încîntați și, de ce s-a ascundem, plini de speranțe. Dar ospățul acesta al liniilor de atac, la care aeriacul a fost asigurat în mod ireproșabil de către fundași și portari, de-avalma, n-a ținut o veșnicie. N-avea cum. Ca orice lucru în lumea asta și eficacitatea fotbaliștilor este trecătoare. Numai că ea a trecut prea repede. N-a durat decît o zi. A trecut cum ar spune un ceferist, ca rapidul Tomis. Fără oprire. De abia ne obișnuiserăm și noi cu golul, adică cu sarea și piperul meciului, și iată-ne din nou puși la regim sever.

În etapa 2-a, adică cea care a venit imediat după cina cu ospățul, înaintașii au fost de o zgîrcenie rar întîlnită. Să se fi făcut oare apărătorii mai circumspecți, mai severi cu ei înșiși și în același timp cu partenerii de întrecere, mai abili? ne-am întrebat noi. Ei bine, nu. Dovada gestul de mare nabab al fundașului reșițean Kiss, care într-un moment, unii spun de rătăcire, eu l-aș numi de galanterie, a aruncat de bună voie și nesilit de mai nimeni mingea în propria poartă. Gest care s-ar putea să-l coste mult pe coechipierii într-un viitor nu prea îndepărtat.

Celelalte goluri, pentru că nu au fost numeroase (doar 10) sînt opera înaintașilor. A tuturor înaintașilor din prima noastră divizie națională de fotbal.

Dar nu acesta mi se pare a fi aspectul cel mai îngrijorător al etapei consumată duminica trecută, ci calitatea meciurilor. Întîlniri anoste, deloc spectaculoase, organizate parcă de Crucea Roșie în lupta sa împotriva insomniei. La Craiova unde s-a disputat derbiul săptămînii, în fața a peste 40 000 de spectatori, o cifră într-adevăr impresionantă, cele două formații s-au prins încă de la primul fluier într-o horă molcomă, tristă, fără ritm și fără culoare. Dinamoviștii au greșit încă din cabine. Ei au avut un singur țel, meciul nul. Au vrut puțin și n-au obținut nimic. Ei s-au bătut duminică singuri, pentru că au crezut într-o minune, și după cum se știe de către toată lumea, minuni în vremea noastră nu se mai întîmplă.

Universitarii olteni sînt probabil la ora de față într-al nouălea cer. Ceea ce este prea sus pentru posibilitățile și jocul prestat de ei. Este adevărat că ei sînt, cum spune cîntecul, la un pas de fericire. Dar cît chin vor trebui să mai îndure pentru pasul ăsta. Șansa lor a fost că au întîlnit în prima etapă o echipă (Rapidul) pusă pe glume, iar în cea de a doua adversarii, (Dinamo) se uitau spre poarta lui Manta ca și cum acolo ar sta ascuns un brand.

Greul de acum începe. Mai sînt 13 etape (număr de ghinion) și pe măsură ce se-apropie deznodămîntul, lupta se ascute. Fapt pe care îl știm prea bine din istoria campionatului.

Beneficiarii teoretici ai rezultatului de la Craiova trebuiau să fie militarii bucureșteni. Ei n-au forțat însă nota obișnuită și au pierdut un punct pe teren propriu în fața C.F.R.-ului din Cluj.

Și doar șansa le-a salvat și celălalt punct pus în joc. Feroviarii clujeni au fost mai buni, au știut ce vor și au jucat după pauză tot timpul la victorie. Echipa aceea modestă care cu doi ani în urmă se zbătea în iadul ce începe de la locul 12 în jos, a devenit fără achiziții spectaculoase, fără împrumuturi, combinații la masa verde, sau alte aranjamente, o formație de prima mînă. Singurul care cunoaște formula acestei transformări este antrenorul lor Dr. Rădulescu, pe care nu-mi amintesc să-l fi întîlnit vreodată pe lista celor chemați să răspundă de o selecționată fie ea și de juniori, de tineret, de B sau mai știu eu care alta (pentru că mai sus nu îndrăznesc să privesc. Toate locurile sînt bine ocupate). Poate ar merita o încercare. Atîtea altele au fost făcute, și nu chiar toate au dat rezultate. La Arad s-au întîlnit două echipe care stau ca echilibristul francez Henry pe sîrmă. Acesta va încerca de la 28 martie să trăiască timp de 6 luni pe-un cablu gros de-un deget. Și nu știu de ce cînd mă gîndesc la bietul Henry îmi vin în minte aceste două formații care încep să coboare, să coboare, pînă unde oare ?

Radu Dumitru

Cărţi literare despre Avram Iancu şi Horea

Comemorarea din anul trecut a centenarului morţii lui Avram Iancu, a îmbogăţit paginile istoriografiei române cu noi evocări, studii şi monografii consacrate epopeii sale şi vitejilor săi moţi.

Alexandru Andriţoiu, pentru a da creaţiilor artistice şi patriotice consacrate eroului de la 1848 un caracter omogen, şi totodată pentru a le transmite posterităţii ca un „florilegiu" al primului centenar al morţii lui Avram Iancu, a avut elocventa inspiraţie de a le aduna, împreună cu cele ale generaţiilor anterioare, într-un impunător volum intitulat : **Avram Iancu, Antologie literară**, frumos ilustrat de Teodor Bogoi.

Antologia lui Andriţoiu, prima de aceste dimensiuni închinată lui Avram Iancu, se deschide cu o tabletă semnată de Geo Bogza, prin care se afirmă un crud adevăr, bănuit de prea puţini : **„Cîntat şi glorificat de generaţiile precedente, Avram Iancu rămîne de descoperit".**

Autorul antologiei arată totodată în prefaţa sa că „eroul Avram Iancu... nu reprezintă pentru literatură numai un interes local, transilvănean, aşa cum s-a acreditat lejer în antologiile anterioare", ci că el — întocmai ca şi Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul — a fost cîntat de „scriitori din toată România". Iancu, subliniază Andriţoiu în aceiaşi prefaţă, este totodată şi primul intelectual român intrat în folclor", personalitatea sa istorică şi acţiunile sale revoluţionare deschizîndu-i „poarta de aur a doinei şi baladei" populare.

Prin aceeaşi poartă intră şi cititorul în antologia întocmită de Andriţoiu, primele cîntări despre erou, scăpătoare şi mindre, fiind ale rapsozilor anonimi. De la aceştia se trece, într-o compartimentare care oferă intîietate poeziei, la cadenţele atribuite unui poet „necunoscut" asupra căruia vom reveni la sfîrşitul acestor note, şi apoi la versurile din tinereţe ale lui Octavian Goga (**În Calumniatores**, 1900). În continuare seria cuprinde creaţii de un captivant patriotism semnate de St. O Iosif, N. Iorga, Emil Isac, Adrian Maniu, Ion Pillat, Eugeniu Speranţia, V. Voiculescu. Ultima parte a compartimentului poeziei e rezervat poeţilor contemporani dintre cari cităm pe cei mai tineri : Al. Andriţoiu, Ion Alexandru, Ion Brad, Tudor George, Ion Horea, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Aurel Rău, Tiberiu Utan. Versurile lor par adevărate torente de imagini eroice şi de inscripţii pe stîncile Munţilor Apuseni.

Al doilea compartiment al antologiei lui Andriţoiu îl constituie mărgăritarele culese din proza şi publicistică închinate Iancului. Eroul e glorificat de N. Bălcescu, care l-a vizitat în timpul luptelor în lagărul de la Cîmpeni, de George Bariţiu care l-a schiţat, la moarte, cel dintîi portret istoric, de Eminescu în „Geniu pustiu", şi apoi înfăţişat în povestiri duioase şi în evocări măreţe de Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Geo Gogza, Octavian Goga, Emil Isac, Titus Popovici. Primatul evocărilor lui Iancu îl deţine Octavian Goga, prin discursul rostit la Ţebea în anul 1924 cu prilejul aniversării centenarului naşterii eroului. Cu aceeaşi îndreptăţire ar fi putut figura însă în acest compartiment şi evocarea făcută cu acelaş prilej de Vasile Goldiş, preşedintele „Asociaţiunii pentru literatură şi cultura poporului român din Transilvania". Constatăm de asemeni că lipseşte contribuţia lui Alexandru Hodoş, care în 1942 a publicat romanul **Avram Iancu** reeditat în 1972 sub titlul **Focurile de pe culme**. Şi ea, prin nivelul ei literar, n-ar fi putut fi decît preţioasă !

Al treilea compartiment aparţine teatrului. Sînt alese fragmente din dramele lui Lucian Blaga, Camil Petrescu (Bălcescu), Alexandru Voitin, Paul Everac.

Partea cea mai reprezentativă o constituie aici fragmentul simbolic din piesa lui Blaga, dar se resimte şi în acest compartiment absenţa unor dramaturgi ca Alexandru Ceuşianu al cărui **Avram Iancu, Craiul Munţilor** s-a jucat în preajma celui de-al doilea război mondial pe scenele teatrelor naţionale de la Cluj şi Timişoara.

Antologia întocmită de Alexandru Andriţoiu constituie un adevărat „aere perennius" adus de scriitorii români marelui erou, patriotismul, vitejia şi dragostea sa pentru popor fiind un testament pe care conştiinţa poporului român îl va cinsti întotdeauna.

Regretăm că aflăm în această antologie, la pag. 21 indicaţia după care **Marşul lui Iancu** de la 1848 ar fi opera unui „poet necunoscut". Poetul „necunoscut" nu este altul decît C. Negruzzi, el fiind, după cum arătam într-un studiu publicat în urmă cu cîţiva ani, autorul unei poezii intitulate **Marşul lui Dragoş** publicat în anul 1842 în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" de la Braşov. În primăvara anului 1848 profesorul transilvănean Nicolae Begnescu, viitor tribun în oastea lui Iancu, a transformat Marşul lui Dragoş" în **Marşul lui Iancu**, prin simpla înlocuire a numelui întemeietorului Moldovei cu numele conducătorului moţilor, şi totodată a refrenului care însoţea poezia lui Negruzzi. Melodia marşului a fost adoptată de acelaş Begnescu după o arie din opera **Tancred** a lui Rossini [1].

A doua carte asupra căreia ne oprim aparţine apreciaţilor folclorişti Ovidiu Bârlea şi Ioan Şerb, ambii originari din Munţii Apuseni. Intitulată **Horea şi Iancu în tradiţiile şi cîntecele poporului**, scrierea acestora, tipărită la Editura „Eminescu", este o culegere de literatură populară — versuri şi proză — o mare parte din bucăţile selecţionate fiind inedite. „Nu am publicat — precizează autorii în nota asupra ediţiei — toate poeziile şi cîntecele despre Horea şi Iancu, ci am ales pe cele populare autentice, care au intrat în circulaţia orală, multe din ele cîntîndu-se şi astăzi".

Prefaţa este scrisă de Ovidiu Bârlea, care a inclus în lucrare o bună parte din culegerile sale personale din Ţara moţilor. Deşi lucrarea este consacrată ambilor eroi, totuşi partea privitoare la Iancu precumpăneşte (134 p. din 184). Proporţia a fost dictată nu numai de intenţia autorilor, ci de însuşi materialul selecţionat, imaginile şi epopeile celor doi conducători revoluţionari ai moţilor contopindu-se adeseori într-una singură. Într-adevăr, ceea ce deosebeşte în unele locuri cîntecele şi legendele lui Horia de ale lui Iancu, este numai numele lor, nu şi fondul în sine. Şi cum imaginea lui Iancu se proiectează mai aproape în timp, e firesc ca el să fie mai des evocat. „Cîntecele despre Horia — scrie O. Bârlea — aproape au dispărut din circulaţie în zilele noastre. Doar în Albac (satul lui Horea) am mai putut culege cele două cîntece care sînt, după cîte ştim, singurele la care s-a cules şi melodia, iar în deceniul anterior Ioan Şerb a mai întîlnit o variantă pe Valea Crişului Alb".

Culegerea folcloriştilor Ovidiu Bârlea şi Ioan Şerb, urmărind în mod scrupulos respectarea autenticităţii populare e în aceeaşi măsură o piedoarie pentru depistarea şi valorificarea adevăratului folclor, şi, totodată, pentru punerea lui în serviciul educaţiei patriotice.

Ea înfăţişează în acelaş timp rîncoala din 1784 şi revoluţia din 1848 prin prisma tradiţiilor şi năzuinţelor populare, cari le-au păstrat [illegible] pentru libertatea umană şi pentru [illegible] naţională.

Vasile Netea

1. Vezi V. [illegible], **Geneza marşului de la 1848 al lui Avram Iancu**, în „Limbă şi literatură", XVI, 1967, p. 79—88.

O revistă de prestigiu internaţional

(Urmare din pag. a 3-a)

nea de onoare pe care d. Zola a vrut s-o pună la butoniera burgheziei". În articolul precedent Diamandy explicase foarte bine esenţa criticii lui Zola : „d. Emile Zola este un doborîtor — nu unul complet, dar un doborîtor al prejudecăţilor, al feudalismului şi al iezuitismului literar. Rolul lui este mare. Din nenorocire — sau din fericire — d. Zola s-a oprit. El face în literatură ceea ce liber-cugetătorii au făcut în filosofie : radicalism". Zola nu a fost în epocă mai bine interpretat şi de pe poziţii care favorizau o mai dreaptă judecată asupra operei sale, ca în aceste articole ale compatriotului nostru.

Ar fi multe de spus încă despre articolele lui Diamandy care nu şi-a mai găsit niciodată după aceea nici acurateţea, nici rigoarea de gîndire, nici verva polemică din vremea în care scotea revista **L'Ère Nouvelle**. Ar fi în orice caz de relevat rolul care revine din tolul în care este alcătuită revista, criticii literari în răspîndirea ideilor socialiste. Trebuie să mă cenzur [illegible] [illegible] de [illegible], cu adevărat dialectice şi astăzi încă pline de sugestii, pe care colaboratorii revistei le făceau poeziei lui Gerhart Hauptmann sau Ibsen, locale la acea vreme la Paris, romanului lui Thomas Hardy, **Tess d'Ubervilles**, sau pe care Diamandy însuşi le dedica romanului lui Barrès, **L'enfant des lois**, o distribuţie îndreptată împotriva socialismului. Spre linia şi acoperită numărul prezentare a reuşit să sugereze cititorului toată importanţa şi linia semnificaţia unei reviste care a trăit puţin dar la o înălţă tensiune, situîndu-se triumfător în listele de [illegible] ale celei mai revoluţionare viziuni critice asupra societăţii, materialismul istoric marxist, şi sporind astfel nimeritatul prestigiu internaţional al mişcării socialiste din ţara noastră.

Drumul cărţilor

— Convorbire cu VASILE BĂLAN, director al Centrului de librării Bucureşti —

În drumul către cititor al cărţii, intervine un factor care poate fi discutat din multe puncte de vedere : librarul. De fapt folosim acest termen generic pentru un întreg aparat de „servicii", cum se spune în terminologia modernă a marketing-ului, care asigură legătura între autor, editură şi cititor.

În ultimul timp se manifesta o tendinţă vădită de abordare logică, dinamică a comerţului cu cartea : confruntări multiple între editori şi difuzorii de carte, forme rapide şi eficiente de desfacere a lucrărilor literare direct la locul de muncă, sau prin poştă, întîlniri ale autorilor, criticilor de specialitate şi redactorilor de editură cu publicul etc. Una dintre ultimele acţiuni de amploare pentru cunoaşterea opţiunilor formulate de cititori cu privire la lucrările din diverse domenii şi la modalităţile de difuzare a acestora, a fost sondajul de opinie organizat de Centrul de librării Bucureşti.

— Intitulat „Cum vă informaţi asupra cărţilor apărute" — sondajul nostru — ne spune Vasile Bălan, director al Centrului de librării Bucureşti, — a avut în vedere următoarele obiective :

Perfecţionarea informării cititorilor cu privire la cărţile apărute, sporirea rapidităţii acestei informări prin sursele cele mai des folosite de diversele categorii de solicitanţi şi beneficiari.

— Ce instrumente şi metode s-au folosit în cadrul acestui sondaj de opinie ?

— Organizat, în deosebi, prin marile unităţi specializate în vînzarea cărţilor, respectiv librăriile, sondajul nostru a fost efectuat cu ajutorul unor chestionare tipărite în două mii exemplare. Colectivul nostru de marketing, împreună cu specialiştii de la A.S.E. au prelucrat pînă în prezent peste 1 500 de răspunsuri.

— Vă rog să amintiţi cîteva dintre faptele relevante ale acestui prim sondaj de opinie.

— Din analiza datelor centralizate se desprind numeroase puncte de vedere care ne-au permis o ierarhizare a surselor de informare ale cititorilor. Astfel, indiferent de natura lucrărilor asupra cărora vor să se informeze (de cultură generală sau de specialitate), toate categoriile de cititori apelează, în ordinea frecvenţei, la următoarele trei surse : presa cotidiană, literară sau de specialitate ; vitrinele librăriilor şi alte mijloace de popularizare ale librăriilor ; televiziunea şi radioul. Din studierea materialului analitic au reieşit o serie de măsuri a căror aplicare sperăm că va duce la o mai bună informare a cititorilor. Pornind de la faptul că sursa principală de informare este presa cotidiană precum şi publicaţiile literare şi de specialitate, vom căuta să obţinem sprijinul revistelor pentru o mai intensă propagandă a cărţilor. În acest scop ar fi bine ca, periodic, un spaţiu corespunzător să fie dedicat popularizării cărţilor nou apărute.

În legătură cu a doua sursă de informare, în ordinea frecvenţei răspunsurilor, respectiv acţiunea librăriei nu numai ca incintă de vînzare ci şi ca for de popularizare, s-a impus realizarea unor noi măsuri, ca de pildă : — un ritm mai susţinut de expunere a noutăţilor în librărie şi forme noi de prezentare a cărţilor ; un număr mai mare de vitrine tematice ; mai multe mijloace vizuale moderne pentru a atrage atenţia cumpărătorilor asupra noutăţilor editoriale ; colective formate din 2-3 librari în cadrul marilor unităţi care, instruiţi corespunzător, să efectueze lunar printre cititori sondaje-dialog pe diverse probleme.

În sfîrşit, cu privire la a treia sursă de informare, vom căuta, cu sprijinul redacţiei literare a televiziunii, să intensificăm popularizarea cărţii pe micul ecran şi să sporim frecvenţa reclamelor pentru carte.

— Cum veţi continua investigaţia sociologică al cărei debut l-a constituit acest sondaj de opinie ?

— Centrul de librării Bucureşti şi-a propus să organizeze în continuare sondaje de opinie, pe următoarele teme :

Cînd, cum şi de unde vă procuraţi cărţile (sondajul este în curs de centralizare) ; cînd, cum şi de unde vă procuraţi articolele culturale şi de papetărie ; sondaj-dialog în şcoli, în legătură cu modul în care elevii se informează şi îşi procură lucrările înscrise în bibliografia şcolară ; sondaj cu privire la acoperirea tematică, ritmul de apariţie şi modul de procurare al lucrărilor de organizare ştiinţifică a producţiei şi a muncii.

Bucureştiul şi oraşele din zonele limitrofe pe care le aprovizionează Centrul nostru reprezintă, de departe, cel mai important beneficiar de carte din ţară. Aşadar, sondajul de opinie pe care îl realizăm noi, coroborat cu altele iniţiate, după cîte ştiu, de centrele similare din aceste zone ale ţării, capătă o valoare generalizatoare pentru eforturile de îndrumare eficientă a cărţii spre cititor.

Convorbire realizată de Haralambie Lerea

Vitrina — mijloc important şi eficace de popularizare a cărţii

Librăria „CARTEA PRIN POŞTĂ"

a Centrului de librării Bucureşti oferă celor interesaţi lucrări din toate domeniile activităţii editoriale :

- **literatură social-politică**
- **literatură ştiinţifică**
- **literatură tehnică**
- **literatură beletristică**
- **lucrări de artă, muzicologie, foto, sport, ghiduri şi îndrumare turistice.**

Fără a vi se cere să plătiţi taxe în plus, puteţi obţine informaţii în legătură cu producţia editorială, cărţile în curs de apariţie, structura unor colecţii sau serii, etc.

Primiţi la domiciliu, prin poştă, orice carte existentă în librăriile bucureştene, scriind la adresa :

LIBRĂRIA „CARTEA PRIN POŞTĂ"
Calea Rahovei nr. 239
Sectorul V — Bucureşti

Socialismul şi critica

(Urmare din pag. 1)

dit-o faţă de literatură, încă de la începuturile ei („unul din cei mai puternici aliaţi ai noştri"). Însfîrşit dacă scriitorului i se spune să scrie adevărul cu talent, şi atît, criticul trebuie să conştientizeze ceea ce scriitorul poate numai a simţit, să stabilească legăturile între estetic şi social-politic. Dacă e firesc ca, într-o anumită perioadă a dezvoltării burgheziei, de pildă după avîntul paşoptist, scriitorii să fie decepţionaţi şi să exprime tocmai această decepţie, criticul nu se poate opri la acest prag, el va privi decepţia drept un „simptom", va căuta cauza adîncă în structura şi evoluţia socială, va şti să descopere, la Eminescu, chiar în acel „culminant punct al pesimismului" atins de poet („Rugăciunea unui Dac"), că „sentimentul de revoltă nu se pierde". Şi această dialectică profundă : „Căci ce este propovăduirea neexistenţei dacă nu o revoltă împotriva fatalităţii ei ?" Criticul nu e judecătorul scriitorilor ci cel ce analizează, explică şi conştientizează cititorilor, uneori chiar scriitorului, cauzele unor simptome. (op. citat, vol. I, pag. 249). Prin această conştientizare, Gherea întemeiază critica analitică, modernă, ce Nu poate fi DECÎT marxistă, fiindcă marxismul doar e capabil să treacă de la constatare la explicaţie, la cauza adîncă a unor stări psihice. Tocmai ca marxist depăşeşte Gherea poziţia lui Taine, de ex. în problema decepţionismului.

Dacă literatura, spunînd adevărul cu forţă expresivă, devine prin aceasta chiar aliat al socialismului, criticul conştientizînd ceea ce scriitorul uneori doar simte sau resimte, devine, prin aceasta chiar, militant socialist, refăcînd legătura, profundă dintre viziunea generată şi realul generator. De aceea nu avem destule cuvinte de oprobriu pentru acea pseudocritică fitită ce acoperă viziuni poate neclare chiar autorului, cu metafore proprii şi, în loc să clarifice structura mentală ascunsă, îşi acoperă eclectismul fonf şi amorf cu citate. Dacă lui Gherea, materialismul istoric i-a pus la îndemînă o strălucită metodă de analiză socială — fiind printre cei dintîi, în Europa, ce au aplicat-o la literatură — ajutîndu-l să înţeleagă arta ca produs al socialului, să descopere că „arta pentru artă" şi estetismul erau doar mijloace reacţionare de a combate socialismul (op. cit. vol. 1, pg. 79) şi să explice că tendinţa (spre deosebire de „tezism" op. cit. vol. 1, pg. 81—82) este inerentă şi implicită operei — idei preluate şi dezvoltate de numeroşi critici şi scriitori în ultimele opt decenii — este cazul să afirmăm energic că Gherea a ştiut să evite capcanele sociologismului vulgar. Deşi a opus criticii „metafizice" şi judecătoreşti o critică ştiinţifică, a precizat de numeroase ori că dacă critica „tinde" să devină exactă, aceasta e un obiectiv încă îndepărtat, că şi criticul are nevoie de gust, inspiraţie şi talent pentru a înţelege şi explica valoarea artistică.

Gherea a pus un accent deosebit pe psihologic ca mediaţie între social şi individual : „...criticul trebuie să analizeze psihicul artistului pentru a explica opera lui ; însă această stare psihică e pricinuită de psihicul cercului artistului...", de al mediului general ambiant (1, pg. 65). Sau : „toate manifestările spiritului omenesc în general, deci şi cele artistice, sînt condiţionate prin organizaţia fizică, nervoasă, sufletească a artistului". (1,76) Şi, mai în colo se vorbeşte de „o sumă de impresii adunate, o sumă de idei, (care vor) găsi un sistem nervos deosebit, care la naşterea artistului cuprindea posibilitatea dezvoltării şi creării artistice". („77). Şi : „Un poet mare, la naşterea lui, are un sistem nervos de un tip mai înalt". (1, pg. 82). Surprinzător de modernă este şi această constatare : „Caracterul unui om consistă din milioane de trăsături psihice, de ordine conştientă şi de ordine inconştientă. Arta e în absolută imposibilitate să (surprindă) aceste milioane de trăsături psihice, dintre care foarte multe n-au ajuns în conştiinţa nici aceluia care scrie, nici aceluia despre care se scrie" (1, pg. 188). Credem că e drept să amintim şi aceste idei aruncate în ultare de unii comentatori ai criticului : „... pentru a ne arăta cum s-a creat opera artistică, desigur pe critic îl va ajuta psihologia modernă, dar criticului îi va trebui intuiţia, inspiraţia, un talent deosebit". În trierea „multiplelor puteri sociale" şi în „relativa însemnătate a multiplilor factori sociali", „talentul criticului" „îl ajută minunat" (1, pg. 69). Gherea e mai modern decît acei raţionalişti ai lui Homais ce cred că criticul n-ar avea nevoie decît de... caracter, talentul şi critica, excluzîndu-se... Ca un adevărat umanist, ca un adevărat socialist, Gherea a pledat pentru omul plenar : „...toate sentimentele omeneşti au dreptul să fie exprimate în artă. Mai mult decît atît (...) urmează că poetul exprimă în creaţiunea sa toată personalitatea sa, cu totalitatea sentimentelor sale şi că nu poate să exprime decît aceste sentimente" (1, 85).

C. Dobrogeanu-Gherea a fost un iniţiator, un precursor — de aici calităţile ca şi limitele sale. Dar, în mod incontestabil, el a lărgit sfera criticii, transformînd critica literaturii în critica structurii burgheze introducînd, cu ajutorul ei, în lumea ideilor, pe care a însufleţit-o considerabil, concepte marxiste. Gherea a transformat critica literară subiectivistă şi judecătorească într-o şcoală de gîndire, într-un avanpost de lupta socialistă. În aceasta el continuă să constituie pentru noi, un model.

Intelectualitatea şi vechea mişcare socialistă

(Urmare din pag. a 3-a)

prin implicarea în sfera ei a unor asemenea factori ca politicul, eticul, socialul. Aceste principii estetice şi de ideologie literară, în consonanţă cu estetica europeană a vremii, au conferit prestigiul modernităţii, impunînd-o ca atare în conştiinţa intelectuală a timpului. Să adăugăm apoi meritul excepţional al inaugurării la noi a criticii moderne, de tip analitic datorat de asemenea direcţiei de la Contemporanul. *Polemica dintre junimism şi noua direcţie, deschisă în 1886, dar desfăşurată, de fapt, în ultimul deceniu al veacului trecut, a avut un foarte mare ecou, impunînd noua ideologie literară şi aducînd simpatii esteticienilor şi criticilor socialişti. Iar configurarea acestor opinii estetice — cine nu ştie ? — s-a realizat, în bună măsură, prin utilizarea aplicată a materialismului istoric. De altfel, e necesar s-o spunem, metodologia marxistă în exegezele estetico-literare are în Gherea un pionier pe plan mondial. Cunoscutele interpretări ale lui Mehring au venit, cronologic, după cele ale lui Gherea.*

De asemenea, în răspîndirea concepţiei ştiinţifice despre lume, rolul acestei pleiade de tineri socialişti a fost de o importanţă recunoscută. Contemporanul *scria încă în articolul program că „scopul nostru e de a face cunoscut publicului român cum priveşte ştiinţa contemporană lumea". S-a scris mult şi cu folos în multe publicaţii despre darwinism, despre teoriile evoluţioniste ale lui Haeckel şi Spencer, despre descoperirile lui Pasteur, combătîndu-se, de pe poziţii materialiste, obscurantismul şi misticismul. Semnatarii acestor studii şi articole nu erau numai publicişti cu cunoştinţe enciclopedice ca I. Nădejde, Zosin sau Muşoiu ci şi savanţi de pe atunci cu mare renume, socialiştii militanţi, ca D. Voinov, Dr. N. Leon, Paul Bujor.*

Ceea ce s-ar cuveni spus e că energia militantă a acestor tineri nu s-a pierdut chiar după ce unii dintre ei au părăsit mişcarea socialistă. Cu mai multă sau mai puţină îndreptăţire, chiar unii dintre „dezertori" continuau să creadă că slujesc mai departe idealurile din tinereţe. Şi o afirmau public cu mîndrie şi curaj. Cum ajunseseră, unii, personalităţi proeminente ale vieţii culturale şi ştiinţifice, au ştiut să cultive în noile generaţii idealurile radicalismului democratic, al civismului justiţiar, al concepţiei materialiste şi raţionaliste. Se poate lesne constata că pînă tîrziu între cele două războaie mulţi dintre intelectualii progresişti care au militat împotriva dreptei fascizante, împotriva mistagogilor vitalişti şi a tradiţionalismului osificat îşi revendicau o ascendenţă socialistă. Erau fie membri ai vechii mişcări, fie descendenţii spirituali ai acestora (de pildă Mihai Ralea şi tot grupul de la Viaţa românească, *cercul compact al colaboratorilor de la cele două ziare democratice,* Adevărul şi Dimineaţa). *Urma spirituală, adîncă, a militantismului juvenil dăinuia. Încălzea şi mobiliza noi energii.*

revista străină

● **OPERA DE ARTĂ.** E greu de conceput că poţi admira o carte din care nu înţelegi absolut nimic. Aceasta se întîmplă totuşi în faţa extraordinarei reproduceri în facsimil a Coranului, caligrafiat în anul 1001 de Ibn al-Bawwab, ce se află în păstrarea Bibliotecii Chester Beatty (Anglia). Se cunosc puţine lucruri despre Ibn al-Bawwab, — dar că a trăit la Bagdad unde exercita meseria de decorator înainte de a trece la caligrafie, domeniu unde, după spusa specialiştilor arabi din secolele următoare, „el i-a depăşit pe toţi cei ce l-au precedat şi a uimit pe toţi cei ce l-au urmat". Dacă caligrafia, ea însăşi, este un adevărat regal pentru privire, miniaturile care întovărăşesc textul sînt la fel de admirabile. De aceea această operă nu-i interesează numai pe arabişti ci pe toţi amatorii de artă. (Editor Philippe Lebaud).

● **ANATOMIA APARTHEIDULUI.** Piramida sud-africană : în vîrf o minoritate albă, mult mai jos metişii şi asiaticii, şi la bază, jos de tot, 15 milioane de africani negri. Pentru ca piramida să rămînă aşa cum este, o legislaţie precisă, brutală, inumană, domneşte asupra vieţii zilnice, pentru ca fiecare să stea la locul lui şi nimeni să nu poată zdruncina acest edificiu monstruos ridicat împotriva naturii. Este apartheidul. Apartheidul pe care jurnalistul Walter Limp îl disecă într-o scurtă lucrare „Anatomie de l'apartheid" (editura Casterman). O analiză concisă şi clară a unei ţări care este în acelaşi timp „paradisul iubitorilor de flori" şi acela care deţine „recordul condamnărilor la moarte şi al numărului celor care zac în închisori".

● **SERGE LAMA**, care cîntă de vreo nouă ani şi care a compus sute de cîntece pentru alţii se afirmă în momentul de faţă ca un interpret de valoare care culege aplauze binemeritate în sala Olympia din Paris. În prima parte a programului concertanul nostru, Gheorghe Zamfir, continuă să se bucure de simpatia şi aprecierea deosebită a publicului parizian.

● **TEATRUL 102** al Casei radioului francez a prezentat „Pain rassis" de Siriman Cissoko pusă în scenă de Yves Durriet. Această poveste muzicală, interpretată de actori africani, a obţinut în anul 1972 un premiu special la concursul teatral interafrican organizat de ORTF.

● **NOUĂSPREZECE PÎNZE ALE MARILOR MAEŞTRI** a căror autenticitate a fost contestată, au părăsit pereţii Galeriei Naţionale de Artă din Washington. Printre aceste tablouri care pot fi socotite capodoperele muzeului — unele expuse de mai multe ori în Europa — figurează două pînze atribuite lui Vermeer : **Meseriaşul de daniele şi Fata zîmbind**, un Rembrandt : **Femeie bătrînă jumulind o găină** şi un autoportret de Van Gogh. O operaţie similară a fost efectuată, de curînd, şi la Metropolitan din New-York.

● **PROFESORII, ABSOLVENŢII ŞI STUDENŢII** conservatorului „P. I Ceaikovski" din Moscova participă la aproape toate concursurile de muzică ce au loc în diferite ţări ale lumii. Este însă pentru prima oară cînd au devenit laureaţi 95 de oameni : orchestra studenţească a Conservatorului din Moscova a ieşit învingătoare la marea competiţie ce s-a dat în Berlinul de Vest la cel de-al doilea Concurs internaţional al tinerilor orchestre. Ei au executat uvertura la opera „Ruslan şi Ludmila" de Glinka, Simfonia a 5-a de Ceaikovski, Simfonia a 9-a de Şostakovici şi Variaţii de Brahms pe o temă de Haydn, piesă de altfel obligatorie pentru toate orchestrele care participă la acest concurs.

● **OPERA DE STAT DIN BUCUREŞTI** în turneu la Wiesbaden. Programul Festivalului (1—31 mai) cuprinde în total 38 de manifestări prezentate de artişti din 8 ţări printre care figurează 4 spectacole ale Operei de Stat din Bucureşti, un spectacol susţinut de Royal Shakespeare Company din Londra, 4 spectacole ale baletului de la Bolşoi Teatr din Moscova şi 2 spectacole ale ansamblului parizian de balet Felix Blaska.

● **ANUL ACESTA VOR AVEA LOC ÎN POLONIA** 19 manifestări culturale internaţionale şi 20 de manifestări naţionale cu participarea diverselor ansambluri şi solişti străini. Un număr important din aceste manifestări sînt legate de celebrarea anului Copernic şi în special de Festivalul Internaţional al Muzicii epocii lui Copernic, care se va desfăşura în septembrie la Bydgoszcz şi la Torun; cea de a doua Întîlnirea Internaţională a Corurilor la Varşovia, Expoziţia „Pictura Europei septentrionale în vremea lui Copernic", cu participarea muzeelor europene şi cea a fotografiei „Soleil" care se va deschide la Varşovia.

● **ANIVERSAREA LUI MAX REGER.** La 19 martie s-au împlinit 100 de ani de la naşterea muzicianului Max Reger. Activitatea sa compositică s-a desfăşurat sub tutela lui Brahms, dar şi sub evidenta influenţă a lui Liszt, Wolf Wagner, iar, mai tîrziu a lui Strauss şi Debussy păstrîndu-şi însă originalitatea. Datorită lui Max Reger muzica de cameră şi cea de orgă au cîştigat un nou prestigiu. Printre meritele sale se numără şi prelucrări ale unor compozitori de seamă şi în aceeaşi măsură muzica populară germană.

● **ALEXANDRE DE SICA**, fiul marelui regizor, cineast şi actor Vittorio de Sica, n-a urmat vocaţia părintelui său, ci s-a dedicat muzicii. Avînd o voce plăcută şi atrăgătoare, el interpretează felurite cîntece în italiană şi engleză, şi pare să-şi consolideze în ultima vreme, cariera de cîntăreţ în oraşul luminilor.

● **GILBERT BECAUD**, renumitul şi unanim apreciatul interpret de cîntece, a sărbătorit la 19 martie a.c. douăzeci de ani de activitate în acest domeniu. În cinstea sărbătoririi au fost lansate 18 discuri, conţinînd 204 cîntece în versiune originală.

● **JOHNNY HALLIDAY ŞI SYLVIE VARTAN** vor debuta în acelaşi timp, dar nu împreună, pe calea discului. Johnny va interpreta un „Hamlet", revăzut şi corijat de Pierre Groscolas şi Gilles Thibaut, iar Sylvie Vartan va fi o „Alice" (în ţara minunilor).

s.p.v.

corespondență inedită

H. Sanielevici către Romain Rolland

Scrisorile lui H. Sanielevici către Romain Rolland, dintre care citeva sint traduse in pagina de față, ne-au fost incredințate in urmă cu citiva ani, sub forma unei copii dactilografiate, de către doamna Marie Romain Rolland, soția romancierului francez. Textul original se găsește in arhiva Romain Rolland din Paris. Cind ni le-a inminat, odată cu micro-filmul scrisorilor lui Panait Istrati către Romain Rolland (pe care, conform recomandării ei, l-am depus la Biblioteca Academiei), doamna Rolland și-a exprimat dorința de a fi intreprinse investigații spre a se da de urma scrisorilor soțului ei către criticul român: din păcate, cercetările in această direcție nu au dus pină acum la un rezultat pozitiv. Speranțele nu sint insă, desigur, pierdute.

Cind a rostit numele lui Sanielevici, văduva scriitorului francez a avut un suris, in care simpatia era amestecată cu o undă de maliție: după lectura scrisorilor, am avut imediat explicația atitudinii ei. Declarațiile de admirație pasionată ale lui Sanielevici pentru personalitatea și opera lui Romain Rolland, alternau cu exploziile de autoexaltare și cu superlativele, lipsite de temperanță, pe care Sanielevici le adresa propriei sale opere și geniului său științific: ingenuitatea și candoarea cu care erau formulate insă auto-judecățile sale, cu un soi de bună credință contagioasă, care descuraja mefiența și ironia, il vor fi determinat pe Romain Rolland să acorde simpatia și considerația sa criticului român. Comprehensiunea analizelor lui Sanielevici dedicate diferitelor opere ale lui Romain Rolland, de la Jean-Christophe și Colas Breugnon la scrierile care s-au succedat in anii de după primul război mondial, il va fi cucerit și impresionat, de asemenea, pe romancierul francez. Corespondența a durat intr-adevăr timp de aproape două decenii (1919—1938), cu o intrerupere semnificativă, in perioada 1928—1936, provocată, se pare, după propria mărturie a lui Sanielevici, de divergențele in judecățile politice. Romain Rolland avea să se situeze cu consecvență pe pozițiile simpatiei față de stinga (inclusiv față de existența primului stat socialist din lume), in timp ce acul busolei politice a lui Sanielevici avea să cunoască oscilații și nesiguranțe: scrisoarea din 4 iunie 1936, prin care Sanielevici relua corespondența intreruptă, debutează printr-o declarație de „re-conversiune" politică, destinată să-l apropie din nou de Rolland.

Scrisorile sint in număr de 18, prima fiind datată 25 martie 1919, iar ultima, patetic rechizitoriu la adresa capitulării față de Hitler a „democrațiilor occidentale", in care, Sanielevici, după propria mărturisire, își pusese speranțele toată viața, poartă data de 7 octombrie 1938 (era epoca dictatului munchenez).

Publicarea integrală a corespondenței ar fi de natură să readucă in actualitate pateticul itinerariu intelectual al lui Sanielevici și să ofere o contribuție de prim ordin la ințelegerea uneia dintre cele mai interesante figuri din viața intelectuală românească. Meritele lui Sanielevici in constituirea unei tradiții românești a studiilor de sociologia literaturii nu au fost incă suficient puse in valoare. Toate opiniile și judecățile sale sint, desigur, discutabile și susceptibile de a fi supuse unor amendări și corecturi serioase: interesul lor nu rămine mai puțin remarcabil. Influența decisivă a mișcării socialiste de la sfirșitul secolului trecut asupra formației sale intelectuale și asimilarea unor teze ale materialismului istoric, vor rămine zestrea sa intelectuală cea mai prețioasă. Cultul clasicismului in literatură, constantă a scrisului său critic, ii conferă o poziție singulară printre criticii din primele două-trei decenii ale secolului (textul despre Sanielevici inaugurează de altfel capitolul Indrumări spre „clasicism" *din* Istoria literaturii *a lui G. Călinescu): o scrisoare către Romain Rolland reia distincția favorită intre clasicismul „de aur", aristocratic, al lui Goethe și Schiller, clasicismul „de argint", burghez, al lui Gott. Keller și Conrad-Ferdinand Meyer și clasicismul de fier, al „poporului triumfător" (Romain Rolland este considerat un precursor al celui din urmă).*

Admirația sa față de Panait Istrati, comună cu cea nutrită de Romain Rolland (autorul lui Jean-Christophe *avea chiar o părere mai inaltă despre „geniul" povestitorului român), il va face să vadă in Istrati incarnarea românească a* clasicismului proletariatului *(titlul opusculului tipărit in 1924).*

Ceea ce ni se pare insă cu deosebire interesant la Sanielevici este revelatoarea și adeseori exacta analiză a structurilor social-istorice care au generat romantismul conservator și paseist: nu este o surpriză să-l vedem, așadar, pe cel care se impotrivise cu atita energie semănătorismului de la inceputul secolului, denunțind in termeni categorici, cu o formulă exactă, caracterul „neo-romantic" și reacționar al criticii civilizației moderne și al exaltării formelor de viață revolute in Declinul Occidentului *a lui Spengler, carte de extraordinar succes in acel moment (scrisorile din 3 decembrie 1922 și 3 ianuarie 1923). Sanielevici se intilnea, de altfel, intr-o asemenea atitudine „impotriva curentului", cu poziția din acei ani a unui Th. Mann, Benedetto Croce sau G. Lukács, față de cartea lui Spengler. Dacă ne aducem aminte că ideologia romantismului paseist a jucat un rol considerabil in constituirea patrimoniului ideologic al mișcărilor fasciste, putem prețui mai bine meritul poziției lui Sanielevici.*

Celui care recunoștea in una din scrisori că „idealul de progres, de civilizație, de umanitarism", pe care l-a reprezentat mișcarea socialistă din Europa de la sfirșitul secolului trecut, a fost „religia care a format sufletul meu, pe care mi-am clădit viața mea" (3 ianuarie 1923), i se cuvine astăzi, un act de dreaptă evocare. Sociologia culturii românești va trebui să analizeze cindva „cazul Sanielevici", amestecul de reală inteligență critică și de donquijotism intelectual, de luciditate și de incertitudine ideologică, mergind pină la cele mai diverse extravaganțe in cimpul antropologiei sau al biologiei (fără a excepta nici critica literară): am dori ca publicarea scrisorilor sale către Romain Rolland să insemne preludiul unei asemenea acțiuni atit de interesante și necesare.

N. Tertulian

München 3 decembrie 1922
Schönstr 124

Mult stimate domnule Romain Rolland,

Mă găsesc la München din luna mai. După șase luni de viață mizeră intr-o pensiune în care zgomotul, lipsa de liniște și aerul nesănătos al orașului mă împiedicau să lucrez, m-am instalat în sfîrșit cu familia într-un apartament confortabil și simpatic, în mijlocul unui parc, pe malul Isarului, în afara orașului. Aerul, lumina, verdeața și liniștea sînt indispensabile pentru lucru ca și pentru fericire.

Cartea mea nu este încă terminată deși nu mai am decît să o revăd și să o ordonez. La Montmorency am lucrat 15 ore pe zi un an întreg. Atunci nu aveam nevoie să cîștig bani. Acum sînt nevoit să trimit articole celui mai citit ziar românesc, *Adevărul*. Aceasta îmi îngăduie să trăiesc bine dar mă și tulbură, îmi răpește timp, mă obligă să fiu la curent cu problemele politice și intelectuale germane. E ușor de trăit cînd ai un pic de talent; dar să trăiești și în același timp să urmărești un ideal înalt — pentru asta trebuie să lupți din greu...

Mi-a venit ideea să scriu ceva pentru un ziar sau o revistă franțuzească din Elveția sau Franța. Dacă ați putea să mă recomandați... Folosul pentru mine ar fi mare, atît material cît și moral. Aș fi foarte fericit să-mi fac relații în occident... Există acum în Germania — în toate clasele sociale cu excepția muncitorilor socialiști — o mișcare neoromantică, inaugurată de cartea lui Spengler: „Declinul Occidentului". Presupun că dumneavoastră cunoașteți această carte care conține destule sofisme și care este totuși admirată de milioane de oameni instruiți din Germania și de aiurea. „Occidentul va muri, bătrînețea lui a început o dată cu marea revoluție franceză. Semnul decadenței este raționalismul, intelectualismul, *civilizația* (subl. aut. — n. tr.), socialismul. Omul cultivat trăia în mod inconștient, etc". Acest curent romantic care în poezie s-a întors la Holderlin și a cărui cauză este de căutat în teama de socialism, seamănă în chip izbitor cu romantismul lui Tieck, Novalis, Schlegel, Schelling etc. pe care l-am studiat bine odinioară și care a fost provocat în Germania de „Teroarea" franceză. Cred că aș putea scrie lucruri interesante despre asta.

Cred că am citit că după *Clérambault* și *Liluli*, ați mai publicat și alte opere. Ziarul cotidian „Münchener Neueste N." scrie că editorul Kurt Wolff din München a scos recent opere alese din dumneavoastră și din Anatole France. Cred că aș putea de asemeni scrie lucruri interesante despre Colas Breugnon și Jean-Christophe.

Sper, mult stimate domnule Romain Rolland, că stați bine cu sănătatea și că sînteți mulțumit (aveți toate motivele) și vă rog să credeți în sentimentele mele cele alese.

Destinatar :	Expeditor :
Dl. Romain Rolland scriitor Hotel Byron, Villeneuve (Vaud) Elveția	H. Sanielevici Schönstr. 124 München

•

München 3 ianuarie 1923
Schönstr. 124

Mult stimate domnule Romain Rolland,

Amabila dumneavoastră scrisoare m-a bucurat mult; întîi pentru că vine de la dumneavoastră (cunoașteți admirația pe care mi-o inspirați ca scriitor și ca om: stinjeneala pe care am resimțit-o o viață întreagă de a mă fi născut într-un mediu prea înapoiat și prea strîmt și marea satisfacție de a fi cunoscut și apreciat de cel mai mare scriitor de astăzi) și apoi pentru că mă faceți să întrevăd posibilitatea de a publica într-o revistă europeană „Europe" — asta are o adîncă rezonanță în sufletul meu — ca o iubire de tinerețe. Exista odinioară în Europa un ideal de progres, de cultură, de civilizație, de umanitarism, reprezentat și întreținut de sacerdoții științelor, literelor și ai artelor, ideal în fața căruia cei mai necioplíți oameni se înclinau cu respect. Această religie a format sufletul meu, pe ea mi-am construit viața. Astăzi te îngrozești văzînd în jurul tău o umanitate mereu flămîndă, mereu în călduri. În afara acestor instincte, restul este considerat de către fiecare în forul lui interior, ca o minciună convențională... Elementele *decăzute* ale plebei — adevărați liberți moderni — intrate printr-o selecție peiorativă în burghezia îmbătrînită și putredă, au exagerat și bestializat viciile acesteia !.

În Germania, Oswald Spengler (după cît mi se spune: fiul unui muncitor minier !) ale cărui cărți sînt devorate de milioane de oameni (dar repudiate de către muncitorii socialiștii și — spre onoarea Germaniei — de aproape unanimitatea savanților), divinizează monarhia, nobilimea, clerul, îndrăznește să proclame drept ideal bestialitatea evului mediu și a timpului migrațiilor barbare și să stigmatizeze socialismul, umanitarismul, raționalismul, intelectualismul ca semne ale degenerării și agoniei. Pentru el, gînditorii umanitariști sînt impotenți ridicoli și cam nebuni, care n-ar trebui să iasă din biblioteca lor... În Germania, unde burghezia începe să-și întrevadă sfîrșitul (socialismul este mai puternic decît în alte părți și clasa mijlocie se proletarizează în mod rapid), ea a turbat de-a binelea și vrea să muște înainte de a muri... Dar și peste tot în alte părți e aproape același lucru... Un naționalism mărginit, strimt, bestial care amintește de mîrîitul cîinelui care-și apără osul...

În aceste [illegible] Europe [illegible] la [illegible] ... [illegible] reu în pămînt.

. . . .

Despre Pierre et Luce am auzit vorbindu-se dar n-am citit-o. Îmi îngădui să vă rog să mi-o trimiteți, de asemeni Anette et Sylvie. N-aș vrea să le citesc în nemțește și, în franțuzește, ar fi greu să le citesc.

În privința „operelor alese" ale dumneavoastră am citit în „Münchener Neueste Nachrichten". Am să mă interesez, dar cred că trebuie să fie o confuzie: mi se pare exclus ca un editor german cunoscut să publice ceva fără autorizație.

„Liluli" pe muzică — publicul va rîde mult, cred. Dacă mă gîndesc bine [illegible] se pare că este virulent și mai [illegible] decît Anatole France. Mă zgîrie, [illegible] de buldog. Dacă guvernul a încercat să împiedice reprezentarea, știe el ceva.

Pentru noul an vă urez, mult stimate domnule Romain Rolland, multă sănătate — restul îl aveți — și vă rog să primiți expresia simpatiei și admirației mele.

Destinatar :	Expeditor :
Dl. Romain Rolland scriitor Vila Olga, Villeneuve (Vaud) Elveția	H. Sanielevici Schonstr. 124 München

•

München 3 februarie 1923
Schonstr. 124

Mult stimate domnule Romain Rolland,

Vă mulțumesc pentru cărți și de asemeni pentru dedicații, pe care le-am citit cu emoție... „Pierre et Luce" este fermecătoare dar „Anette et Sylvie" are o însemnătate mai mare. (Am trimis ziarului meu două articole despre „Pierre et Luce" și urmează să scriu despre „Anette et Sylvie"). Luptele și emoțiile anilor de război n-au slăbit cu nimic forța dumneavoastră de creație: „Anette et Sylvie" este la înălțimea lui Jean-Cristophe. În „Pierre et Luce" realizați o îmbinare fericită între teza „realistă" — lupta împotriva războiului — și „eternul [illegible]" care este domeniul dumneavoastră [illegible]: pe fondul războiului dumneavoastră [illegible] psihologia eternă a intelectualului adolescent care înspăimintat de realitate o ignoră, o disprețuiește și trăiește departe [illegible], în lumea ideală a cărților, înălțată — în [illegible] inspirate și anticipînd viitorul — [illegible] spiritele cele mai luminoase și [illegible] cele [illegible] purificate ale omenirii. Excesul de viață [illegible], autoanaliza, reflex[illegible] tulburări caracteristice acestei vîrste. Atunci să te simți străin de viață, să te [illegible] printr-un binoclu răsturnat... Și, de asemenea, dragostea pentru [illegible], atît de îndreptățit comparată de [illegible] cu o apă incrustantă, care acoperă orice obiect cu pietre prețioase... În jurul trăsăturilor comune ale persoanei [illegible] „fantezia [illegible] a fabricii" țese [illegible]... Acoperindu-și [illegible] ... [illegible] ... [illegible] intelectualul matur se simte un înger căzut...

Cu cît realitatea este mai respingătoare, cu atît se accentuează mai mult psihologia tipică a adolescentului. Iată de ce îl face Shakespeare pe tînărul [illegible] pur și idealist, Hamlet, să rătăcească în mijlocul orbitei „putrede" [illegible] a cărei cumă ajunge aproape [illegible]... Din acest [illegible] provin toate [illegible] caracterului și ale conduitei sale. Dar o realitate infinit mai respingătoare este [illegible] care trădează originea bestială a omului, sfidare și insultă pentru rațiune... Pierre se refugiază într-o dragoste curată... Cu o delicatețe feminină degetele dumneavoastră lunecă pe coardele eterne ale sufletului adolescent, compunînd o idilă modernă de o încîntătoare simplitate... Bubuitul tunurilor constituie un acompaniament grav al suavei melodii.

Dar vă feriți cu grijă să vă idealizați eroii. Aceștia sînt niște tineri ca mulți alții. Unele trăsături ne fac să presimțim că ei vor coborî mai tîrziu la nivelul omenirii comune, dominată de inerția trecutului și ispășind păcatul originar: acela de a cobori din maimuță... Știu și ei acest lucru și se gîndesc la el cu tristețe... Luce vede ce a devenit mama ei, atît de idealistă odinioară... În timp ce cei doi îndrăgostiți urcă pe culmile celei mai curate bucurii, dumneavoastră îi faceți să moară ca să-i crutați să mai cunoască viața așa cum este.

N-am citit niciodată o lucrare critică despre opera dumneavoastră; nu știu deci dacă s-a înțeles ce prăpastie vă desparte de „naturaliștii" celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Nemții numesc „clasicism de aur", clasicismul aristocratic al lui Goethe, Schiller etc. „clasicism de argint", clasicismul burghez de la 1848 (Keller, Meyer, etc); într-un studiu intitulat „clasicismul de fier", am dat acest nume școlii literare inaugurate de dumneavoastră; clasicismul poporului. Trecînd repede în revistă istoria literară, în special aceea a Franței, arăt în acest studiu că fiecare formă de organizare socială trece prin două faze: o fază de echilibru care produce clasicism (Cîntecul lui Roland, Pleiada, Corneille, etc) și o fază de dezechilibru, de descompunere, care produce în același timp un romantism pe care-l numesc „al trîndăviei", un alt romantism pe care-l numesc „al disperării" și o școală realistă. Zola, Daudet, Goncourt, Maupassant — acesta era pesimismul descompunerii burgheziei — boala. Dumneavoastră sînteți sănătatea: expresia noului echilibru care se stabilește. Dumneavoastră

aveți echilibrul, simplitatea, claritatea, sobrietatea, calmul, obiectivitatea, toleranța, optimismul (subl. aut. — n. tr.). Aceste calități se condiționează între ele: se ajunge prin calm la obiectivitate, prin obiectivitate la toleranță, prin toleranță la optimism. Ca orice clasic, în burghez în proletar, în francez dumneavoastră căutați omul (subl. aut. — n. tr.): totul este în fiecare... (subl. aut. — n. tr.) Pierre nu este numai francez — deoarece eu am regăsit în el tinerețea mea, prima mea dragoste, relațiile mele cu fratele mai mare. Anette nu e numai franțuzoaica și nici chiar exclusiv femeie, deoarece eu am regăsit în ea libertatea mea de spirit și instinctele mele puritane, mîndria mea morală, pasiunea mea pentru puritate, furtunile sufletului meu, tentațiile puternice reprimate de o frînă cerebrală și mai puternică, instinctul meu de independență care m-a făcut să evit mii de pericole și tentații și să rămîn izolat, inadaptabil, dar și fără pată, în mijlocul societății noastre foarte corupte. Dacă am căuta afinități, ar trebui să-l numim pe Goethe, „povestitorii elvețieni", George Eliot, George Sand (în romanele ei clasice) — după cum vedeți numai homo europaeus (George Sand inclusiv), cunoscuți pentru echilibrul și bucuria lor de a trăi, calmul, obiectivitatea, optimismul și preocuparea lor pentru „ewigmenschlichen" (eternul uman — n. tr.).

„Anette et Sylvie" povestește eterna poveste a omului care intră în viață fără să se cunoască încă și care ajunge, prin experiențe dureroase, după multe furtuni interioare, să stabilească armonia între diversele tendințe ale sufletului său, între acestea și lume... Există în noi aspirații contradictorii, care nu pot trăi toate... Ele se războiesc între ele, cele mai puternice le ucid pe celelalte sau le supun...

Dar în „Anette și Sylvie" bate, în același timp, inima secolului al XX-lea. Dumneavoastră tratați aici problema moralei sexuale. Nimic mai caracteristic pentru societate, decît formele pe care le ia instinctul nostru cel mai puternic. Mama Anettei (m-am gîndit; Lyon, fabrici de mătase, vechi industrii, vechi familii...) reprezintă morala burgheză, în formă și fond, în ceea ce avea ea altădată mai respectabil. Soții Brissot, ei sînt morala burgheză, mai degrabă în formă decît în fond, de acum transformată în rutină. Franck este descompunerea moralei burgheze — atît în formă cît și în fond. Rivière este plebeianul, libertul, *homo novus* (subl. aut. — n. tr.) al cărui suflet înoată în descompunerea burgheziei ca peștele în apă. El își ia o nevastă din vechea burghezie și o calcă în picioare. Sylvie reprezintă morala poporului (de îndată ce constrîngerea exterioară a religiei încetează) produsă pe de o parte de aspre necesități, și pe de alta, de lipsa de cultură. Această amoralitate nu e nicidecum un ideal... La Anette *forma* (subl. aut. — n. tr.) moralei burgheze este moartă, dar fondul — nobil produs al culturii ereditare a claselor avute — a rămas și caută o *altă formă* (subl. aut. — n. tr.). Se pare că în vechea formă, sîngele pe care-l are de la tatăl ei plebeu, mai bogat, se simte la strîmtoare... Anette, imorală în aparență, este în fond, foarte morală; la Adèle Brissot este tocmai pe dos... Anette este femeia secolului XX. Mărturisesc că la început am fost tulburat de îndrăzneala dumneavoastră (soția mea este încă îngrozită). Este deosebit de interesant că elementele cele mai vechi și mai autentice ale burgheziei, rezistă la descompunerea clasei lor și trec în tabăra adversă; în timpul marii revoluții, nobilimea de țară a făcut la fel (Montesquieu !) De altfel, în societatea socialistă, unde selecția va fi mai puțin viciată, oamenii de cultură ereditară vor avea mai multe șanse; cu descompunerea burgheziei se împacă mai bine elementele decăzute ale plebei.

Sper că observațiile mele vă vor interesa. Ideea mea este să scriu mai întîi pentru „Europe" un articol intitulat „pe marginea operelor lui Romain Rolland"; după aceea, există în cărțile mele multe idei care merită — cred — să fie cunoscute unui public european. Dar înainte de a mă pune pe lucru, aș vrea să fiu sigur de apariția revistei (mă gîndesc că evenimentele politice ar putea să o împiedice). I-am scris editorului Rieder, dar n-am primit răspuns.

Vă rog, mult stimate domnule Romain Rolland, să primiți expresia simpatiei și admirației mele.

H. Sanielevici

D-lui Romain Rolland
scriitor
Vila Olga, Villeneuve
(Vaud)
Elveția

•

București, 13 oct. 1925
Parcul Cornescu,
str. C. 7

Stimate maestre,

Istrati este liber și sănătos: nu i s-a întîmplat nimic. Tăcerea lui se explică poate prin faptul că a făcut o lungă excursie ca să viziteze mănăstirile din Moldova, situate în cele mai frumoase piesaje din munții noștri. În ceea ce privește amenințările al căror obiect ar fi fost din partea tinerilor noștri fasciști, sau din partea poliției, directorul *Adevărului* care (e drept) nu-l prea îndrăgește pe Istrati, mi-a declarat că ele nu au existat decît în imaginația artistului...

În curînd va pleca din nou în străinătate. I-am transmis dorința dumneavoastră.

La mine n-a venit decît o dată și atunci sosind traducătorul operei mele în franțuzește ne-a despărțit după o jumătate de oră. Mi-a transmis că va mai veni. De altfel eu îl citesc cu delicii așa cum asculți cîntecul unei privighetori, dar nu e chip să stai de vorbă cu el: prea spune prostii...

Originalitatea lucrurilor pe care le povestește este zguduitoare, forța, concizia, claritatea luminoasă a stilului amintesc antichitatea sau epopeile războinice ale evului mediu; dar orizontul lui este mărginit, instrucția rudimentară, cultura morală aproape inexistentă (e un sălbatec!...) creează nu cu creierul ci cu instinctul cum cîntă pasărea și cum construiesc albinele alveolele din fagurii lor de ceară... Minunată este arta lui de a fabrica miere din sucul florilor sălbatice: n-o să vă vină să credeți ce folos a tras el din cărțile proaste despre haiduci care se vînd țăranilor la tîrg !... A supt sucul tuturor florilor din literatura și critica noastră literară (opera lui este înainte de toate o expresie reprezentativă — oarecum o sinteză — a literaturii române). Din străinătate a luat puțin din Blasco Ibanez, un pic de la dumneavoastră (poetul-haiduc nu este el oare din timpul lui Colas Breugnon ?...)

Toată lumea spune la noi că Istrati îmi datorează jumătate din calitățile stilului său. (Odinioară cizelam mult stilul).

Spunînd că Istrati e un geniu, mă tem că exagerați. Ce să spunem atunci de George Eliot al cărei suflet e atît de frumos, de nobil, de mare, al cărei orizont este atît de vast, a cărei psihologie atît de fină, de profundă ?!

Decadența actuală a burgheziei nu scade cu nimic prețul culturii morale pe care burghezia a creat-o timp de secole...

Opera mea se tipărește (pe o foarte bună hîrtie, format mare, cu 540 de ilustrații) la tipografia Statului. Jumătate de carte este de acum culeasă, 7 coli (112 pagini) au fost trase. Vor fi aproape 40. Dar a trebuit să lupt un an ca să-mi ajung scopul !...

Primiți, stimate maestre, expresia admirației și a profundei mele simpatii.

H. Sanielevici

Dest.	Exp.
Dl. Romain Rolland scriitor Valmont s/Territet (Vaud) Elveția recomandat	H. Sanielevici Parcul Cornescu, str. C. 7

Luceafărul
Revistă editată de
UNIUNEA SCRIITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Redactor șef: VIRGIL TEODORESCU
Redactori șefi adjuncți: CEZAR BALTAG, S. DAMIAN, GEORGETA HORODINCĂ
Secretar general de redacție: TEODOR BALȘ

L

REDACȚIA: București Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon: 11 51 54; 12 10 10
ADMINISTRAȚIA: Șoseaua Kiseleff 10 tel. 18 33 99
ABONAMENTELE:
3 luni — 13 lei; 6 luni — 26 lei; 1 an — 52 lei
Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"
Paginator: Nicolae Ion